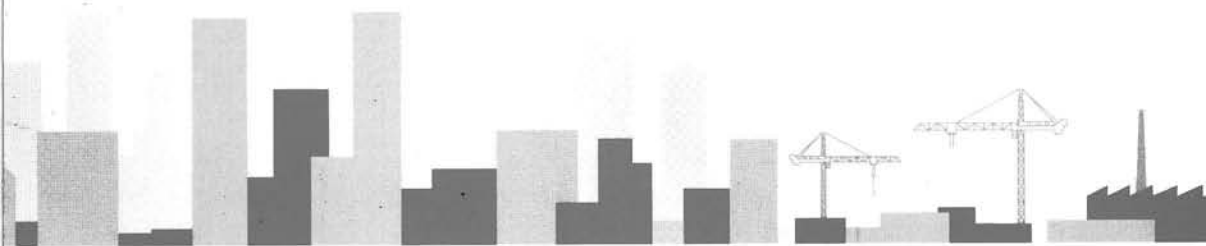

GROENE AMBITIES IN DE COMPLETE STAD: DE G21 DOORGEMETEN

I. van Aalst
B.W. Lambregts
R.C. Kloosterman

STEDELIJKE EN REGIONALE VERKENNINGEN

19

Delft University Press

AR 2

712929 (o.a).

ZM

**GROENE AMBITIES IN DE COMPLETE STAD:
DE G21 DOORGEMETEN**

Bibliotheek TU Delft

C 3024685

**8504
533G**

Onderzoeksinstituut OTB
Technische Universiteit Delft
Thijsseweg 11, 2629 JA Delft
Tel. (015) 278 30 05
Fax (015) 278 44 22
E-mail mailbox@otb.tudelft.nl
<http://www.otb.tudelft.nl>

GROENE AMBITIES IN DE COMPLETE STAD: DE G21 DOORGEMETEN

I. van Aalst
B. W. Lambregts
R. C. Kloosterman

Delft University Press, 1998

De serie Stedelijke en Regionale Verkenningen wordt uitgegeven door:

Delft University Press
Prometheusplein 1
2628 ZC Delft
Tel. (015) 278 32 54
Fax (015) 278 16 61

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van:

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Aalst, I. van

Groene ambities in de complete stad: de G21 doorgemeten / I. van Aalst, B.W. Lambregts, R.C. Kloosterman - Delft: Delft University Press - (Stedelijke en Regionale Verkenningen / Onderzoeksinstituut OTB, ISSN 0928-7353 ;19) Met lit. opg.

ISBN 90-407-1811-3

NUGI 655

Trefw.: stedelijk groen, milieu-investeringen, stedelijke herstructurering

© Copyright 1998 by Onderzoeksinstituut OTB

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher: Delft University Press, Mekelweg 4, 2628 CD Delft, The Netherlands.

INHOUD

VOORWOORD	I
SAMENVATTING	III
1 INTRODUCTIE: GROEN IN - EN OM - DE STAD	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Probleemstelling en aanpak	3
1.3 Opbouw rapport	5
2 VAN TUINSTAD TOT STADSTUIN	7
2.1 Inleiding	7
2.2 Groen in de stad: historisch perspectief	7
2.3 Indeling en gebruik van groen: van decorgroen tot natuur	15
3 GROEN IN DE STAD: BELEIDSKADER	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Rijkskaders	17
3.3 Toekomstverkenningen	21
4 STEDELIJK GROEN: BELEID EN PLANNEN OP LOKAAL NIVEAU	23
4.1 Inleiding	23
4.2 Over de selectie van de steden	23
4.3 Nijmegen	24
4.4 Schiedam	26
4.5 Tilburg	30
4.6 Zwolle	32
4.7 Enschede	35
5 DE STEDELIJKE GROENIMPULS GEKWANTIFICEERD	39
5.1 Inleiding	39
5.2 Vijf steden als opmaat voor de G21	40
5.3 Groeninvesteringen in Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede ...	41
5.4 De groene investeringsbehoefte van de G21 en de G25	42

5.5 Onzekerheden in de raming.....	43
5.6 Gevolgen voor onderhoud en beheer.....	44
6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	45
6.1 Het groen voorbij de horizon.....	45
6.2 Investeringsopgave.....	46
6.3 Aanbevelingen voor het vervolgtraject	47
LITERATUUR	51
BIJLAGE	
STEDELIJK GROEN: BELEIDSPLANNEN IN VIJF STEDEN	57

VOORWOORD

Mede op grond van milieu-overwegingen heeft de regering de laatste jaren gekozen voor een compacte opzet van steden. Op deze wijze zouden landschappen kunnen worden gespaard en de groei van de mobiliteit worden beteugeld. In het traject op weg naar de Beleidsagenda LNV en de Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening vindt thans een herbezinning op dit uitgangspunt plaats. Ook stedelingen hebben behoefte aan groen in hun woon- en werkomgeving, aan mogelijkheden om buitenhuis te recreëren, aan stilte en aan schone lucht. Er wordt gesproken over een nadere relatie tussen rood (bebouwd) en groen (onbebouwd). Niet langer een concentratie van rood, omgeven door groen, maar een netwerk van rood en groen, met elkaar verweven en, verbonden door een verkeersinfrastructuur en waterlopen. Van de compacte stad met één kern verschuift het perspectief naar de meerkernige netwerkstad.

Deze studie, uitgevoerd door het Onderzoeksinstituut OTB in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, laat zien dat deze omslag van de orthodoxe compacte stad naar de complete netwerkstad niet alleen plaatsvindt bij ruimtelijke wetenschappers en politici op nationaal niveau, maar dat de stadsbesturen, de lokale marktpartijen en de burgers zelf al jaren bezig zijn om aan groenvoorzieningen in en om de stad een grotere plaats in te ruimen dan voorheen. Op deze wijze hoopt men een van de motoren achter de suburbanisatie van huishoudens en bedrijven weg te nemen. Als we niet willen dat huishoudens en bedrijven de stad ontvluchten op zoek naar verderweg gelegen groengebieden, is een voor de hand liggende oplossing om het groen bij de huishoudens en bedrijven in de stad te brengen. Deze studie laat zien dat dit een aantrekkelijke en realistische optie is, waaraan door de steden - met name de 21 middelgrote steden die in het Grote-Stedenbeleid participeren - reeds concreet en met succes wordt gewerkt.

Tijdens het onderzoek is dankbaar gebruik gemaakt van de hulp en deskundigheid van een aantal personen. Onze dank gaat uit naar de heer P. Wichman van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, die het onderzoek heeft begeleid; naar de heer P. Wermenbol (gemeente Nijmegen), de heer Kervezee (gemeente Schiedam), de heer J. Biesheuvel (gemeente Tilburg), de heer R. Baarslag (gemeente Zwolle) en de heer H. Nijhof (gemeente Enschede), die ons helder inzicht hebben verschaft in de wijze waarop de gemeenten met hun stedelijk groen in de weer zijn; en ten slotte naar

mw. M. van Veghel van het Onderzoeksinstituut OTB, die een belangrijke bijdrage had in het verwerken en ordenen van gemeentelijke gegevens.

Wij hopen dat deze studie een stimulans zal zijn voor stadsbesturen, departementen, marktpartijen en burgers om de groene ambities in de complete stad niet alleen te koesteren maar ook in praktische interventies en plannen om te zetten.

Prof. dr. ir. H. Priemus

(wetenschappelijk directeur Onderzoeksinstituut OTB, Technische Universiteit Delft)

SAMENVATTING

Groene ambities in de complete stad

Van compact naar compleet

De verstedelijking van Nederland zet door. Aan de randen van de steeds compacter wordende steden verrijzen nieuwe (Vinex-) woningbouwgebieden en werkgelegenheidslocaties. Ook op andere plaatsen rukt de bebouwing op - gepland of niet gepland. Voor vele stedelingen neemt dientengevolge de afstand tot groenvoorzieningen in meer algemene zin toe, terwijl de behoefte aan (recreatie in) het groen groter wordt.

Deze ontwikkeling werkt niet alleen een verdere groei van de (auto)mobiliteit in de hand, maar bergt ook een reëel gevaar in zich voor de toekomst van de steden. De groeiende preferentie voor wonen en, in mindere mate, werken in de nabijheid van groen zal een negatieve uitwerking hebben op de populariteit van de compacte stedelijke milieus. Naar verwachting zal dit effect het sterkst optreden bij huishoudens met voldoende financiële armslag en keuzemogelijkheden: juist de mensen die stadsbestuurders graag binnen de grenzen van de stad halen en houden. Dit gevaar wordt groter naarmate de woningmarkt verder opschuift van een verkopers- naar een kopersmarkt, waarin de schaarste grotendeels is opgeheven.

Wil het stedelijk milieu ook in de toekomst kunnen concurreren als woon-, werk- en verblijfplaats, dan zal het concept van de compacte stad plaats moeten maken voor dat van de complete stad. Een versterking van de groenstructuren in - en om - de stad is hierbij noodzakelijk. De stedeling dient in zijn directe omgeving groenvoorzieningen van hoge kwaliteit aan te treffen en tevens op aangename wijze toegang te hebben tot het groen in het ommeland van zijn of haar stad. Recreatieve, esthetische en ecologische doeleinden liggen hierbij in elkaars verlengde. De groene investeringsopgave dient in dit licht uitdrukkelijk een integraal onderdeel van de stedelijke investeringsopgave te zijn.

De groene investeringsopgave

Er dient hiertoe echter wel het één en ander te worden geïnvesteerd in het stedelijk groen. Voortbouwend op *De stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd* (Priemus et al., 1998) is door het OTB, in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, geïnventariseerd welke bedragen verbonden moeten worden

aan een stedelijke groenimpuls in de 21 middelgrote steden (G21) van het Grote-Stedenbeleid. Vijf steden - Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede - die op ambitieuze wijze met hun stedelijke groenvoorzieningen omgaan, stonden model voor de G21. Door de gevonden gegevens voor de vijf ambitieuze steden te extrapoleren, werd berekend dat de 'groene investeringsbehoefte' van de G21 voor de periode 1999-2010 per jaar f 100 miljoen bedraagt. Hiervan valt ruim f 400 miljoen nog in de huidige regeerperiode. Voor circa de helft van dit laatste bedrag is al dekking gevonden - voornamelijk binnen de gemeentebegrotingen zelf. Het versterken van het stedelijk groen en de openbare ruimte is tot op heden onderbelicht gebleven in de stedelijke investeringsstromen vanuit het Rijk.

Afbeelding A Stedelijk wonen in het groen

Bron: LNV.

1.1 Inleiding

*“Vroeger slingerde een riviertje omdat dat riviertje dat wou,
nu omdat het waterschap dat wil.*

*Vroeger zat er een ijsvogeltje ondanks de mensen,
nu dankzij de mensen....”*

Koos van Zomeren, geciteerd in Geert Mak (1998: 25).

Waar in Nederland eeuwenlang een scherpe afbakening heeft bestaan tussen enerzijds de stad en anderzijds het ‘platteland’ zien we dat in de tweede helft van de 20ste eeuw deze grenzen almaar vager en meer rafelig zijn geworden. Dat heeft vooral te maken met processen van suburbanisatie van zowel bevolking alsook bedrijvigheid. Met het massaler worden van het autobezit - met name na 1965 - is een uitwaaiing van bewoners en bedrijven over een voorheen ongekend groot gebied mogelijk geworden. Die uitwaaiing is ook gepaard gegaan met een uitbreiding van de infrastructuur wat weer een verdere aantasting van het groene karakter van het ommeland tot gevolg heeft gehad. En zo ontstond een stedelijk veld.

Het teloorgaan van dat groene karakter in het meer nabij de steden gelegen ommeland zou weer kunnen leiden tot een verdere uitschuiving van woonfuncties in de nog groene gebieden met als gevolg een verdere aantasting van die gebieden en een verdere stijging van de mobiliteit. Het betreft dan niet alleen maar de woon-werkmobiliteit maar zeker ook de mobiliteit die samenhangt met recreatie. Als het groen in en om de stad almaar schaarser wordt, zal dit leiden tot het opzoeken van groen op (veel) grotere afstand. Bovendien zou deze ontwikkeling op de lange termijn nog een andere ongunstige serie van gevolgen kunnen ontketen. Volgens de *Woonverkenningen* (Ministerie VROM, 1997) zal de Nederlandse woningmarkt zich de komende jaren ontwikkelen van een aanbiedersmarkt naar een vragersmarkt, waarin de schaarste goeddeels is opgeheven. Zeker indien de woningmarkt meer marktconform zal functioneren, kunnen de ruimtelijke effecten aanzienlijk zijn. De concurrentiepositie van delen van de stad op die woningmarkt zou - juist ook vanwege het ontbreken van groen in de nabijheid - aldus kunnen worden uitgehouden met als gevolg weer een verde-

re versnelling van het proces van suburbanisatie met alle gevolgen van dien. Geen complete steden, maar eenzijdig samengestelde steden in een amorf landschap waarin de effecten van de mobiliteit en bijbehorende infrastructuur in hoge mate bepalend zijn (vgl. Ministerie VROM, 1997). Wil het stedelijk milieu ook in de toekomst kunnen concurreren als woon-, werk- en verblijfplaats, dan zal het begrip 'complete stad' ook betrekking moeten hebben op betekenisvol 'groen' in die stad.

Zowel op het niveau van het Rijk als op dat van de steden worden groen en water in steeds sterkere mate gezien als belangrijke ingrediënten voor een kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte in het stedelijk gebied. Met het versterken van de positie van groen en water in de stad wordt zowel invulling gegeven aan recreatieve en toeristische doeleinden zoals aangegeven in de nota *Recreatie 2020*, als aan ecologische doelstellingen.

De afgelopen jaren is in veel steden gewerkt aan nieuwe groen- en milieuplannen. Stedelijk groen en water vormen vaker een integraal onderdeel van de stedelijke inrichtingsplannen. Zachte overgangen tussen stad en land, groene wiggen en linten, multifunctioneel gebruiksgroen, stedelijke ecologische hoofdstructuren en biologische aders zijn frequent opduikende concepten in de stedelijke toekomstvisies.

Investeren in groen

Op papier lijkt het groen in de stad zijn bestaansrecht te hebben veiliggesteld. In de praktijk echter blijken stedelijke en groene functies in toenemende mate te concurreren om de schaarse ruimte. Investeringsfuncties zoals wonen, werken en verkeer en vervoer verwijzen de op het eerste gezicht vaak onrendabele investeringen in groen en water nog vaak naar een weinig eervolle laatste plaats in de planvorming en uitvoering. Veelvuldig is groen dan ook nog de spreekwoordelijke sluitpost van de begroting. Te weinig wordt nog ingezien dat groenstructuren een stad in kwalitatief opzicht belangrijk kunnen verbeteren. Groen en water dragen immers bij aan de leefbaarheid en (ecologische) diversiteit van steden. Naast rood is het groen van een stad een belangrijke voorwaarde voor stedelijke vernieuwing.

Een verdere uitwerking van het compacte-stadbeleid in de richting van een complete stad - zoals verwoord in de *Actualisering van de Vinex* - stelt de afzonderlijke gemeenten dan ook voor een bijzondere opgave. Juist in complete steden is de aanwezigheid van hoogwaardige groenvoorzieningen en recreatiemogelijkheden van groot belang voor de kwaliteit van de stad als woon- en werkplaats en voor het terugdringen van de recreatie-mobiliteit. Naast investeringen in het wonen en werken behoort ook de zorg voor de openbare ruimte tot de hoofdtaken van een gemeente.

Tot nu toe is de openbare ruimte onderbelicht gebleven in de stedelijke investeringsstromen. In het kader van onder meer het Grote Steden Beleid van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Tijdelijke Stimuleringsregeling Herstructurering (VROM) vinden er investeringen plaats in het stedelijke gebied. Dit beleid vormt een goede opstap voor de benodigde groenimpuls doch zal moeten worden gevolgd door meer omvangrijke investeringen - gekoppeld aan andere sectoren - om het groen in en om de stad ook daadwerkelijk gestalte te geven.

Afbeelding 1.1 Stedelijk wonen in het groen

Bron: LNV.

1.2 Probleemstelling en aanpak

In het voorjaar van 1998 heeft het Onderzoeksinstituut OTB in opdracht van de VNG en 31 grote gemeenten de stedelijke investeringsopgave voor de periode 1999-2010 gekwantificeerd. In dit breed opgezette onderzoek werd aandacht besteed aan veel beleidssectoren waaronder stedelijke groenstructuren. De ruimte ontbrak echter om in detail in te gaan op dit thema. In opdracht van het ministerie van LNV wordt in dit onderzoek een inventarisatie gemaakt van recente beleidsdocumenten, plannen en visies op het gebied van groen in (en om) de steden die participeren in het Grote-Stedenbeleid¹. De vier grote steden (G4) zijn bij deze inventarisatie buiten beschouwing gelaten aangezien zij reeds gezamenlijk een inventarisatie voor een groen impuls opstellen. Dit onderzoek richt zich daarom geheel op de G21.

¹ Het Rijk heeft in 1995 over het GSB twee convenanten met steden gesloten. Eén met de vier grote steden (G4) Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht en één met de vijftien middelgrote steden (G15), te weten Eindhoven, Tilburg, Groningen, Breda, Nijmegen, Enschede, Arnhem, Den Bosch, Maastricht, Zwolle, Leeuwarden, Hengelo, Helmond, Deventer en Almelo. Later zijn hieraan nog zes steden (G6) toegevoegd, namelijk Haarlem, Dordrecht, Leiden, Heerlen, Schiedam en Venlo.

Kort gezegd gaat het in dit onderzoek om:

- a) het in kaart brengen van doelstellingen, plannen en beleid op het gebied van 'groen in (en om) de stad';
- b) het bepalen van de benodigde investeringen en de verdeling tussen publieke en private middelen;
- c) het plaatsen van deze investeringen in een tijdpad.

Selectie van steden

De selectie van de steden heeft plaatsgevonden op basis van de genoemde inventarisatie van groenplannen en aan de hand van drie soorten lokale investeringscategorieën:

- *reconstructie van bestaand groen*; het gaat hier bijvoorbeeld om bestaand groen in naoorlogse tuindorpen waarvan de inrichting niet meer aansluit bij de veranderingen in bevolkingssamenstelling en de vrijetijdsbesteding, of oudere parken waarin het 'kijkgroen' wordt omgezet in 'gebruiksgroen'. Daarnaast behoort ook de herontwikkeling van 'groen om de hoek' op buurt- en wijkniveau hiertoe.
- *ontwikkeling van nieuwe parken*; het gaat hierbij om de ontwikkeling van parken met een multifunctioneel karakter op vrijgekomen stedelijke terreinen, zoals in onbruik geraakte kazernes, fabrieks- en haventerreinen. Deze parken kunnen een belangrijke rol spelen in de opvang van de behoefte aan groene recreatie in de stad. Daarnaast kunnen ze worden ontwikkeld in nauwe samenhang met de aangrenzende stedelijke functies en daardoor zorgen voor een noodzakelijk evenwicht tussen rood (bebouwing) en groen in de woonomgeving. Door hun omvang kunnen de parken eveneens een bijdrage leveren aan de biodiversiteit van de stad.
- *netwerk van doorgaande groenstructuren ('groene hoofdstructuur')*; een dergelijk netwerk kan bestaan uit verbindingen tussen binnenstedelijke parken en buitenstedelijke groenvoorzieningen. Op plaatsen waar een doorgaande groenstructuur vooralsnog niet te realiseren is, kunnen alvast delen gerealiseerd worden (zogenaamde 'stepping stones'). Voor zowel de recreatieve ontsluiting als vanuit ecologische optiek zijn dergelijke groenstructuren gewenst. Door een combinatie van natte en droge elementen kunnen deze routes landschappelijk aantrekkelijk zijn en een diverse flora en fauna herbergen.

Aanpak

Uit de G21 zijn vijf steden geselecteerd die elk beschikken over goed uitgewerkte en ambitieuze groenplannen. Het gaat om Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede. In de geselecteerde steden worden de groenplannen en groenprojecten geanalyseerd op inhoud, uitvoeringsprogrammering en voortgang.

Daarnaast wordt bekeken in hoeverre de benodigde investeringen gedekt zijn door publieke en private actoren en welke financiering er voor het vervolgtraject nog nodig is. De investeringen worden bekeken in relatie tot de meerjarige investeringsprogramma's. Uiteindelijk worden de resultaten van de geselecteerde steden geëxtrapoleerd naar het niveau van de G21 en G31 in Nederland. Dit mondt uit in een kwantificering van de stedelijke groenimpuls.

2.1 Inleiding

"... it is not so long ago that the world's cities were still being protected by walls against the danger of being reabsorbed into the countryside. [...] But within the last hundred years the open country has fallen into danger of being counter-attacked and overrun by cities. [...] We no longer try to confine our cities within walls. [...] But we do try to fence off our parks and our greenbelts in the hope that we may be able to save them from being obliterated by encroaching houses and streets [...]."

Vrij naar Arnold Toynbee (1967) geciteerd in Tummers en Tummers-Zuurmond (1997: 39).

Stedelijk groen wordt vaak opgevat als compensatie voor de verderfelijke van de stad. Het groen moet tegenwicht bieden aan de drukte, het lawaai, de stank en het vuil in de 'versteende' wereld. Deze dichotomie stad versus groen is diep geworteld en berust op een wijdverbreid negatief oordeel over de stad (o.a. Raban, 1974/1998; Oosterman, 1997; Tummers et al., 1997).

Groenbeleid is vaak eveneens anti-stedelijk beleid; groenstructuren worden daarin opgevat als tegemoetkoming in plaats van als een integraal onderdeel van de stad en het stedelijk leven. Uit onderzoek blijkt evenwel dat het publiek de combinatie van groene en niet-groene functies wel degelijk waardeert en opzoekt (o.a. Gadet & Wiggers, 1997).

In de ruimtelijke planning is groen veelvuldig ingezet om een scheiding (geleding) aan te brengen tussen delen van een stad. Groen tussen wijken, buurten en straten. Hierdoor zijn er groenstructuren ontstaan die veelal onaantrekkelijk en onveilig zijn, waar niets te beleven is en waar niemand komt.

In dit hoofdstuk wordt het stedelijk groen in historisch perspectief geplaatst en wordt nader ingegaan op de verschillende functies en gebruikswaarden.

2.2 Groen in de stad: historisch perspectief

In de Middeleeuwen waren steden als ommuurde vestingen duidelijk herkenbaar gemarkeerd ten opzichte van het omringende platteland. Toch konden die muren in één

Afbeelding 2.1 Battery Park, Manhattan, NYC.

Bron: Irina van Aalst.

opzicht bedrieglijk zijn; de steden herbergden in veel gevallen nog akkers, weilanden en boomgaarden die stedelingen in staat stelden een semi-ruraal leven te leiden (Le Goff, 1982)¹. Pas later, met een verdere arbeidsdeling en sterke groei van de stedelijke bevolking, zijn veel van deze 'groene' plekken in de steden verloren gegaan. Dat proces van ontgroening van de steden heeft met name plaatsgevonden in de negentiende eeuw, toen de bevolking in veel steden snel groeide onder invloed van industrialisatie.

¹ Le Goff (1982: 270) hierover: "... la ville médiévale est toute pénétrée par la campagne. Les citadins y mènent une vie semi-rurale à l'intérieur de murailles qui abritent des vignes, des jardins, voire des prés et des champs, du fumier, du crottin"

Afbeelding 2.2 Central Park, NYC

Bron: Irina van Aalst

Die groei was zo sterk dat het opvullen van de groene plekken in de steden niet meer volstond en de ommuringen te klemmend werden. Mede vanwege het afgenomen nut van deze stadswallen in militair opzicht, werd nu ook direct buiten de steden in het voorheen groene ommeland gebouwd. De directe ruimtelijke relatie tussen stad en land met scherpe markeringen is zo geleidelijk verdwenen (Hall, 1988; Van Schendelen, 1997; Tummers et al., 1997). Veel groen en openbare ruimten in en nabij de stad worden bestemd voor industrie en arbeiderswijken, alhoewel op initiatief van fabrikanten er in die tijd wel stadsparken worden aangelegd als locatie voor de beoefening van sport en spel. Het industrialisatieproces heeft zo de groenvoorzieningen in en om de stad sterk doen terugloepen.

Tuinstiteden

Mede door het teloorgaan van dat groen werd het beeld van het leven in de stad door velen sterk negatief gekleurd (Hall, 1988; Van Schendelen, 1997). Om de maatschappelijke en ruimtelijke processen in de stad enigszins te beheersen, zoeken utopisten naar nieuwe stedelijke vormen. In deze tijd van anti-stedelijke gevoelens slaan de denkbeelden van de stenograaf Ebenezer Howard (1850-1928), de grondlegger van de tuinstadbeweging, aan. Hij schrijft in 1902 het bekende boek *Garden Cities of Tomorrow*, waarmee de stroming van de Garden Cities ontstaat (Van Schendelen, 1997). De tuinstadgedachte verenigt de voordelen van het leven in een grote stad en het leven op het platteland, niet enkel vanuit sociale motieven maar ook vanuit de factor schoonheid en verfraaiing. De voorbeelden komen in eerste instantie uit Duitsland; na de Eerste Wereldoorlog verschuift de aandacht naar de Engelse Town Planning Movement.

Het zuivere tuinstadmodel heeft in Nederland echter geen navolging gekregen (De Ruijter, 1987; Van Schendelen, 1997). Men zag vooral mogelijkheden in de toepassing van de denkbeelden bij de uitbreiding van bestaande steden. In plaats van zelfstandige tuinsteden zijn er zogenaamde tuindorpen en tuinwijken gerealiseerd; ruim en groen van opzet, open bebouwing, veel pleintjes en bomen in tegenstelling tot de dichtbebouwde negentiende-eeuwse wijken. Daarnaast krijgt natuurschoon een belangrijke plaats in stedelijke uitbreidingsplannen, zoals het uitbreidingsplan van Amsterdam-Zuid (Berlage). De meest bekende tuinwijk is Vreewijk in Rotterdam, waarin het stratenplan grotendeels eveneens van de hand van Berlage was (De Ruijter, 1987).

Hoofdpijnen ruimtelijk beleid

De massale suburbanisatie na de Tweede Wereldoorlog leidt tot een verdergaande vervaging van het contrast tussen stad en land (Webbers 'non-place urban realm'). Als antwoord op deze nivellering ontstaat een nieuw middel in de stedenbouw: het gebruik van open ruimten als geleiding en structurelement (Tummers et al., 1997).

In de *Eerste Nota over de Ruimtelijke Ordening* (1960) wordt de Randstad Holland - een leefbare metropool - geïntroduceerd: een hoefijzervorm van verstedelijkt gebied dat het open middengebied, het zogenaamde Groene Hart, ontsluit. Voor iedere stedeling werd het zodoende mogelijk te recreëren in het landelijke gebied in de nabije omgeving van de stad.

De *Tweede Nota Ruimtelijke Ordening* (1966) borduurt voort op de eerste nationale nota en stelt de kwaliteit van het leefmilieu centraal. Er wordt gekozen voor het concept gebundelde concentratie om de negatieve aspecten van een verdere verspreide verstedelijking terug te dringen. Het uitgangspunt wordt gevormd door stedelijke kernen in een open ruimte.

De *Verstedelijkingsnota* (1976) luidt de alarmklok over de toekomst van bestaande steden en is de eerste nationale nota die de inrichting van verstedelijkt Nederland hoog op de agenda plaatst. Het overloopbeleid uit de jaren vijftig en zestig wordt de wacht aangezegd. De stadsvernieuwing - in eerste instantie voornamelijk gericht op de woonfunctie - komt centraal te staan. Halverwege de jaren tachtig krijgt de stadsver-

Afbeelding 2.3 Parc de Joan Miró, Barcelona

Bron: Irina van Aalst

nieuwing een nieuw accent en gaat onderdeel uitmaken van een breder beleid gericht op stedelijke vernieuwing.

Het begrip 'compacte stad' wordt in navolging van lokale beleidsnota's (Rotterdam en Amsterdam) één van de sleutelbegrippen in de *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening* (1988). De concepten 'toplocatie' en 'grootstedelijke vestigingsmilieus' doen zowel op lokaal als nationaal niveau hun intrede. Nieuwe uitgaansmogelijkheden, toeristische voorzieningen, wervende bedrijf- en woonmilieus, kortom een compleet scala aan voorzieningen moet de bestaande steden weer een krachtige uitstraling geven.

In de (*actualisering*) *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra* tenslotte wordt het nagestreefde beeld van de compacte stad in kwalitatieve zin aangescherpt tot 'complete stad'. Door de verregaande functiemenging in de jaren tachtig komt het groen in de stad echter onder druk te staan en is er een afname te constateren in de ontwikkeling van parken en het onderhoud van bestaand groen. Het streven naar stedelijke verdichting gaat op veel plaatsen ten koste van het stedelijk groen.

Stadsparken: 'oude stijl'

De waardering en ontwikkeling van parken en parksystemen weerspiegelt de historische voorkeuren in de samenleving. In eerste instantie werden parken aangelegd vanuit het motief van pracht en praal. In Parijs worden onder Napoleon III de eerste promenades tot stand gebracht (ondermeer door Haussmann). Deze kunnen worden gezien als het begin van de stedelijke parkcultuur (Tummers et al., 1997). Vervolgens

Afbeelding 2.4 Central Park, New York City

Bron: Irina van Aalst

speelden met name sociaal-hygiënische doelstellingen een rol bij de realisatie van parken. Groen wordt gezien als panacee tegen de verderfelijke en hectische stad en parken worden opgevat als groene longen in de als onleefbaar ervaren stad (Hemel, 1991). In de Verenigde Staten ontwikkelen Olmsted en Vaux - halverwege de negentiende eeuw - het parkway-concept (Tummers et al., 1997). Met de aanleg van Central Park in New York (1864) naar een ontwerp van Olmsted wordt de basis gelegd voor de Amerikaanse parkbeweging. In het Amerikaanse concept groeien het parksysteem en de stedelijke bebouwing gelijktijdig uit. Het stelsel richt zich op het afbakenen van ruimten voor parken en niet op de ontwikkeling van satellieten op afstand van de grote stad. De groensystemen van Duitse steden zoals Keulen en Hamburg, ontworpen in de jaren twintig en dertig, zijn hiervan de Europese varianten.

Parken en met name de randen daarvan worden tevens een belangrijke vestigingsplaats voor culturele voorzieningen. Hierbij kan men denken aan het Rotterdamse Museumpark met museum Boymans, het Hyde Park in Londen en het Central Park in New York. Vooral deze laatste twee parken worden gebruikt voor culturele manifestaties en vertonen een gelijksoortige vestigingstendens van culturele en recreatieve instellingen aan de randzone van het park (Tummers et al., 1997).

Afbeelding 2.5 Museumpark Rotterdam

Bron: Irina van Aalst

In de jaren tachtig is deze ontwikkeling eveneens te constateren in het Rotterdamse Museumpark² met de komst van een aantal nieuwe instituten.

Recent is een aantal parken en groene gebieden ontwikkeld op voormalige industrie-terreinen (bijvoorbeeld het Emschertal in het Ruhrgebied) en in havengebieden die hun oorspronkelijke functie hebben verloren (bijvoorbeeld in San Francisco). In een stad als Parijs zijn er na 1970 maar liefst zo'n 150 parken bijgekomen waarvan de bekendste Parc de la Villette en Parc Citroën zijn (*NRC-Handelsblad*, 1998).

Stadsparken: 'nieuwe stijl'

In Nederland wordt groen in de jaren zeventig en tachtig in veel gemeenten geofferd aan de verdichting en uitbreiding van het kantorenbestand (Hemel, 1991). Denk bijvoorbeeld aan het Beatrixpark in Amsterdam dat momenteel ingeklemd ligt tussen de Rai en WTC. Veelal werd de verdichting gelegitimeerd door het feit dat het openbaar groen plaatsen bleken waarin de bevolking zich onveilig voelde (zoals bijvoorbeeld in de Bijlmermeer).

In de jaren negentig zijn er twee vormen van het stadspark die het voortbestaan lijken te verzekeren (Hemel, 1991).

² Zie voor een uitgebreide beschrijving van de ontwikkeling van het Museumpark in Rotterdam: Van Aalst (1997).

Afbeelding 2.6 Museumpark, Rotterdam

Bron: Irina van Aalst.

Enerzijds het zogenaamde 'Versteende park': een klein park met meer steen (plein) dan groen dat dient als buitenruimte in plaats van als groene oase. Voorbeelden hiervan zijn parken in stadsvernieuwingsgebieden, zoals het waterfront aan de Arnhemse Rijnkade en de Binnenschelde-boulevard in Bergen op Zoom. Daarnaast kan worden gewezen op het West-Varkenoordsepark in Rotterdam dat is aangelegd op het voormalige spoorwegemplacement oud-IJsselmonde en het Dokhavenpark, eveneens in Rotterdam, dat is gerealiseerd op het dak van de afvalwaterzuiveringsinstallatie in de voormalige Dokhaven.

Anderzijds zien we een ontwikkeling van het 'Recreatiepark': grootschalig en auto-noom. Dit park is niet werkelijk verbonden met de stad, is veelal in particulier eigendom en op commerciële leest geschoeid. In veel van deze parken domineert het spektakel. Voorbeelden hiervan bevinden zich meestal in de perifere gebieden van de stad, zoals Parc de la Villette nabij Parijs, Archeon in Alphen aan den Rijn en de Floriade in Zoetermeer.

In de jaren tachtig blijven investeringen van de overheid in de ontwikkeling van nieuwe parken en de reconstructie van bestaand groen ver achter bij die van privaat gefinancierde parken (Hemel, 1991).

2.3 Indeling en gebruik van groen: van decorgroen tot natuur

Groene plekken in en om de stad hebben verschillende vormen en functies: decorgroen (esthetiek van het groen), gebruiksgroen (recreatieve functie) en natuurgroen (ecologische functie).

Esthetische functie van groen: decorgroen

Stadsverfraaiing is een voorname functie van groene en blauwe elementen in de stad. Niet alleen in deze tijd is dat het geval. Al eeuwenlang zijn waterpartijen (fontein) en groenelementen bekende symbolen van welvaart. Kenmerkend voor groenstructuren die uitsluitend dienen als decor is dat ieder element door mensen is vormgegeven. Er vinden nauwelijks natuurlijke processen plaats (Husslage, 1996). Het gaat daarnaast niet louter om de groene oppervlakte maar vooral om de ruimtelijke kwaliteit ervan. De vormgeving van dergelijke groenstructuren met een esthetische functie is in hoge mate tijd- en cultuurbepaald. Groen kan ertoe bijdragen dat een duidelijke geleiding en structuur in het stedelijk gebied ontstaat. De geschiedenis van een stad is vaak duidelijk af te lezen aan het aanwezige groen. Zo verwijzen stadswallen, landgoederen, stadsparken, tuinwijken en wijkgroen elk naar hun eigen ontstaansperiode (LNV, 1995).

De oudste monumentale stedelijke groenstructuren zijn te vinden in Italië, met name in Frascati (nabij Rome). Daarnaast zijn aansprekende voorbeelden de Champs Elisee (Parijs), Paseo del Prado (Madrid), Unter den Linden en Tiergarten (Berlijn). In Nederland het Lange Voorhout (Den Haag) en de Haarlemmer Hout (Haarlem).

Recreatieve functie van groen: gebruiksgroen

Recreatie is altijd een belangrijke functie van stedelijk groen geweest. Groen in de directe woonomgeving wordt intensief gebruikt: wandelen, flaneren, kijken, dagdromen, fietsen, zonnen, spelen, zitten etc.. Uit onderzoek blijkt dat de meeste groene recreatie in de stad plaatsvindt (Gadet & Wiggers, 1997; LNV, 1995). Bos-, natuur- en recreatiegebieden vlakbij de stad vervullen eveneens een belangrijke recreatieve functie maar worden veel minder vaak bezocht dan het binnenstedelijke groen. De recreatieve functie van groen stelt hoge eisen aan de inrichting, de situering, de toegankelijkheid, de bereikbaarheid en de (sociale) veiligheid. De gebruikswaarde van het openbare groen wordt grotendeels bepaald door multifunctionaliteit (LNV, 1995). Het multifunctionele karakter van stedelijke groen is daarnaast ook zeer wenselijk in verband met de beperkte ruimte en het schaarse groen.

Parken vormen in de stad veelal een rustpunt waar men kan genieten van de natuur. Daarnaast kunnen parken fungeren als ontmoetingsplaats voor sport en culturele evenementen. Op een lager schaalniveau vormt het wijkgroen naast een 'groene aankleding' ook een plaats waar kinderen kunnen spelen in de nabijheid van de woning.

Ecologische kwaliteit van groen: natuurgroen

Eeuwenlang werd de stad gezien als plaats van mensen en nauwelijks een plek van dieren en planten. Toch wordt er in de stedelijke gebieden een grote diversiteit aan dieren- en plantensoorten aangetroffen die zich aan de stedelijke leefomstandigheden -

vervuiling, lawaai, drukte, bebouwing - hebben aangepast (Husslage, 1996). Het is belangrijk voor de variatie van de flora en fauna dat stedelijke groenstructuren een ruimtelijke relatie hebben met andere groenelementen. Stedelijke groenstructuren dienen bij voorkeur aan te sluiten op de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) die veelal aan de stadsrandzone grenst. De EHS kan worden verdeeld in kerngebieden en verbindingzones. De kerngebieden zijn bedoeld als verblijf- en broedplaats; de verbindingzones creëren uitwijkmogelijkheden naar andere kerngebieden. In dit verband kunnen naast het begrip groenstructuren ook de begrippen 'stepping stones', biologische aders en corridors worden genoemd (LNV, 1995).

Afbeelding 2.7 Ouderen in park en voetballende kinderen

Bron: LNV.

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het huidige nationale beleid op het gebied van de verstedelijking en van de groene ruimte. Een goede afstemming tussen stedelijke en groene functies vereist onder meer een nauwe samenwerking tussen de verschillende departementen op rijksniveau. Het rijksbeleid - zoals verwoord in het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) van het ministerie van LNV (1993) en in de (Actualisering van de) Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra (Vinex) van het ministerie van VROM (1990, 1998) - biedt hiervoor een aantal handvatten.

Zo wordt in de Actualisering van de Vinex gepleit voor een aanvulling van het compacte-stadbeleid met de ontwikkeling van groenstructuren en open ruimten in de stad en wordt in het SGR aandacht besteed aan de versterking van de groenstructuur in de Randstad, onder meer door de realisatie van een aantal strategische groenprojecten (paragraaf 3.2). De gedachte dat groenvoorzieningen kunnen bijdragen aan de versterking van een hoogwaardig stedelijk woon-, werk- en leefklimaat - zowel in ecologische als economische en esthetische zin - is ook terug te vinden in de Visie Stadslandschappen (paragraaf 3.3). Het duurzame karakter van steden kan daarbij onder meer worden verbeterd door groenstructuren te combineren met een intensief (meervoudig) ruimtegebruik.

3.2 Rijkskaders

Vinex/ Vinac

De (Actualisering) *Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra* vormt thans het kader voor het ruimtelijk beleid in Nederland. Dit beleid is gericht op het bundelen van woningbouw en voorzieningen, zowel binnen als buiten stadsgewesten. Bij de stedelijke uitbreidingsprogramma's voor de komende jaren staat de compacte-stadbenadering centraal. De verregaande concentratie van de stedelijke bebouwing kan ertoe leiden dat de druk op het stedelijk groen verder toeneemt. Hierdoor zou de oppervlakte openbaar groen kunnen verminderen, terwijl het aantal gebruikers toeneemt. Daarnaast bestaat de mogelijkheid dat groenzones versnipperd raken (VSL, 1995; VNG, 1997).

Afbeelding 3.1 Groen

Bron: LNV.

In Vinac-kader wordt wel uitgegaan van een gelijktijdige realisering van groen in geval van stedenbouwkundige uitleg. De vigerende Vinex-convenanten vallen hier echter buiten.

Structuurschema Groene Ruimte

Binnen het Vinex-beleid zijn verschillende beleidsnota's uitgebracht die specifiek aandacht besteden aan afzonderlijke thema's en sectoren. Hieronder valt onder meer het beleid voor het landelijke gebied, vastgelegd in het *Structuurschema Groene Ruimte* (SGR). Deze nota formuleert een antwoord op de verstedelijking van ons land door het continueren van de Randstadgroenstructuur (RSGS). De RSGS heeft een tweeledig doel: enerzijds de groene ruimte in en nabij verstedelijkte gebieden structureren, anderzijds de bruikbaarheid van de groene ruimte voor bewoners van het stedelijke gebied vergroten (LNV, 1995).

Het rijksbeleid op het gebied van natuur is vastgelegd in het *Natuurbeleidsplan* (NBP). Centraal in dit beleid staat de ontwikkeling van een Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Met deze ontwikkeling is een tweeledig doel gediend: het creëren van biotopen (zogenaamde soortenbenadering) en het creëren van verbindingen (zogenaamde stelselbenadering) (Van Leeuwen, 1994).

In de SGR worden ook strategische groenprojecten (SGP's) geïntroduceerd waarin programma's voor natuur, bos, landschap en recreatie in grote projecten zijn gecon-

centreerd. Hierbij gaat het deels om grote groengebieden die verschillende functies combineren (zoals de RSGS) en voor een deel om grootschalige natuuronwikkelingsprojecten (zoals de EHS).

Stedelijke Vernieuwing

De meest recente stedelijke nota is de VROM-nota *Stedelijke Vernieuwing* (1997). Hierin wordt het regeringsstandpunt over de herijking van de nota *Beleid voor de stadsvernieuwing in de toekomst (BelStaTo)* uiteengezet. De herstructurering van stadswijken wordt als bijzondere vorm van stedelijke vernieuwing gezien. "Het is een opgave, gericht op de vergroting van de differentiatie van woon- en werkmilieus, daar waar de woonkwaliteit en de leefbaarheid onder druk staan (...)" (1997: 51). De inrichting van aantrekkelijke openbare ruimten en het aanbrengen van meer groen maken onderdeel uit van concrete programma's om de leefbaarheid te verbeteren.

De Nota *Stedelijke Vernieuwing* onderstreept het beleid van de herstructurering van stadswijken met een extra rijksbijdrage, de zogenaamde *Tijdelijke stimuleringsregeling herstructurering goedkope woningvoorraad* (MG 96-29, MG 98-07). Voor 1998 is - evenals voor 1997 - 65 miljoen beschikbaar gesteld om de herstructurering van wijken met een overwegend goedkope woningvoorraad te bevorderen. De regeling geeft de betrokken gemeenten een nieuw instrument in handen om herstructureringsprojecten te initiëren met andere lokale actoren. Het ministerie van VROM pleit voor een integrale aanpak op wijkniveau. Gemeenten zullen als regisseurs het proces op gang moeten brengen en begeleiden en daarnaast condities scheppen voor andere partijen zoals de woningcorporaties en de marktsector. Het Rijk draagt bij door de middelen die ze - naast de tijdelijke regeling - gemeenten in het vooruitzicht stelt (onder meer GSB, Vindex, milieubeleid en stedelijke infrastructuur).

Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing

Meer dan nu zullen instrumenten en middelen van diverse departementen, provincies en gemeenten elkaar moeten gaan versterken en op elkaar worden afgestemd¹. In dit kader heeft het ministerie van VROM voor 2000 een bundeling en vereenvoudiging van geldstromen op het gebied van volkshuisvesting en stedelijke vernieuwing aangekondigd: één *Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV)*. Bij de invoering van het ISV verandert de taakverdeling tussen het Rijk, de provincies en de gemeenten. Er wordt een sturingswijze geïntroduceerd waarbij de definitieve toekenning van het ISV-budget plaatsvindt op basis van een door de gemeente opgestelde ontwikkelingsvisie. De procedure zal zijn dat een gemeente haar ambities weergeeft in een investeringsvisie - waarin wordt aangegeven hoe het gemeentebestuur het streven naar een economisch vitale, bereikbare, sociaal geïntegreerde en duurzame stad denkt vorm te geven - en dat het Rijk deze visies toetst op inhoud en proces. Over de wijze van beoordelen is de gedachtevorming nog gaande. Duidelijk is wel dat het rijkskader enerzijds moet bestaan uit een aantal procesvereisten en anderzijds uit een aantal beleidsvelden waaraan het Rijk doelstellingen koppelt.

¹ Zie verder Priemus et al. (1998), pagina I-205 tot en met I-209.

Visie Stadslandschappen (VSL)

In de discussienota *Visie Stadslandschappen* schetst het ministerie van LNV (1995) een visie voor de gebieden die onder stedelijke invloed staan - de zogenaamde stadslandschappen - in Nederland. Aanleiding is de stad-landproblematiek: de voortgaande verstedelijking betekent een toenemende druk op de kwaliteit van het groen. Om hier iets aan te kunnen veranderen dient de verstedelijking en de inrichting van het landschap beter op elkaar te worden afgestemd. De integratie van de planningsopgaven wordt in de VSL de 'stadslandschappenbenadering' genoemd. Deze benadering is uitgewerkt in zes strategieën. Twee hebben een algemeen karakter en zijn gericht op het bereiken van een ecologische, respectievelijk esthetische kwaliteit, de andere vier hebben een meer functionele invalshoek en zijn een uitwerking van bepaalde groene onderdelen van het stadslandschap (LNV, 1995; Van der Wiel, 1995). Het begrip Stadslandschap geeft aan dat het beleid voor de groene ruimte sterker zal worden bepaald door het besef dat ecologische, landschappelijke en recreatieve waarden substantieel bijdragen aan een hoogwaardig woon-, werk- en leefklimaat waardoor ook het vestigingsklimaat voor (potentiële) bewoners en bedrijven wordt verbeterd. Het Stadslandschap is daarmee ook economisch van belang.

Uit de VSL blijkt dat er een brede steun is voor een integrale benadering van bebouwde (rood) en onbebouwde (groen) omgeving. Het SER-advies sluit hierbij aan. Hierin wordt gepleit voor een nuancering van de compacte stad en een grotere afwisseling tussen rood en groen (SER, 1998).

Balans VSL

Het resultaat van de geleverde bijdragen aan het discussietraject is de *Balans VSL* (1996). Deze nota bevat de beleidsconclusies die het ministerie van LNV heeft getrokken. In de nota wordt gesteld dat de kwaliteit van de verstedelijkte gebieden in hoge mate wordt bepaald door de kwaliteit van het groen. Groen moet dan ook in de toekomst worden gezien als een integraal onderdeel van de stedelijke plannen en ontwikkelingen. LNV wil in samenwerking met andere partijen mogelijkheden bieden aan vernieuwende impulsen waarin veel ruimte is voor particulier initiatief, onder andere door experimenten (bijvoorbeeld 'nieuwe buitenplaatsen') en proefprojecten (bijvoorbeeld de stadslandbouw en de 'ecologie inclusieve planning') te stimuleren.

Grote-Stedenbeleid

Door de beoogde integrale aanpak van het ISV ligt een vergaande synergie met het *Grote-Stedenbeleid* (GSB) voor de hand. Onder de paraplu van het GSB wordt getracht een optimale afstemming tussen de fysieke inrichting, de economische ontwikkeling en de sociale structuur te bereiken.

Het Rijk heeft in het kader van het GSB aan 25 gemeenten voor de jaren 1997 en 1998 een bijdrage van 200 miljoen beschikbaar gesteld, met name voor het versterken van de stadseconomie. In 1997 is het GSB van de G21 geëvalueerd door de visitatiecommissie GSB. Zij kwam tot de conclusie dat het sectordenken op zowel nationaal als lokaal niveau het effectief aanpakken van stedelijke problemen ernstig belemmert (Visitatiecommissie GSB, 1998). Daarnaast heeft de Sociaal-Economische Raad (SER)

een advies op verzoek van het kabinet uitgebracht. Hier wordt eveneens gewezen op de bestaande verkokering. Deze verkokering en het gebrek aan geld worden als grootste tekortkomingen in het beleid ervaren (SER, 1998). Een oplossing hiervoor kan worden gevonden in een bundeling van stadsgerichte middelen binnen en tussen departementen, en het vergroten van de samenhang tussen deze gebundelde fondsen. Om een en ander te bewerkstelligen is inmiddels een nieuwe ministerspost gecreëerd, gericht op grote steden en integratiebeleid.

Binnen het GSB wordt het belang van de openbare ruimte steeds meer onderkend. Illustratief voor dit gegeven is de brief aan Tweede Kamer waarin de toenmalige staatssecretaris Kohnstam over de voortgang van het GSB schrijft: "... in de toekomst zal in toenemende mate een accent worden gelegd op het ontwikkelen van de kwaliteit van de openbare ruimte. Een substantieel onderdeel vormt de herinrichting, cq. ontwikkeling van parken en doorgaande groenstructuren die integraal moeten aansluiten op groenstructuren in het landelijk gebied" (12 maart 1998).

3.3 Toekomstverkenningen

Op weg naar 2030

Ook uit het publieke en politiek-bestuurlijke debat over *Nederland 2030* en uit *Woonverkenningen 2030* is een aantal conclusies met betrekking tot groen in (en om) de stad te trekken. Zo blijkt er een brede behoefte te bestaan naar nieuwe woonmilieus in het groen. Dat geldt zowel voor de steden als voor de kleine kernen. Dit strookt echter niet met het stadsgewestelijke bundelingsbeleid, het restrictief beleid en het beleid tot behoud van de open ruimten en bufferzones tussen de stedelijke gebieden. Het investeren in steden, gericht op het bevorderen van een aantrekkelijk woon- en leefklimaat is dan ook van belang. Naast het wonen is er behoefte aan meer en kwalitatief beter groen dicht bij de stedelijke gebieden dat toegankelijk dient te zijn voor recreatie (en werken) en waarin water een centrale rol speelt. Opmerkelijk is dat bij de drie verschillende CPB-scenario's er van een forse toename van het "wonen in een groene omgeving" sprake zal zijn. Dus ook bij beperkte economische ontwikkelingen ligt hier een opgave die consequenties heeft voor de stedelijke vernieuwing, de stadsuitbreiding en de inrichting van het landelijk gebied.

Bij de afsluiting van het debat *Nederland 2030* verwoordde minister de Boer (VROM) het als volgt "...ik wil dus veel meer aandacht voor de groene structuur van Nederland. Die structuur van lanen, parken, plassen en bossen zou eigenlijk net zo bepalend moeten zijn voor de ruimtelijk inrichting van Nederland als de 'harde' infrastructuur van wegen en spoorlijnen. Tot die groene structuur reken ik zelfs de trapveldjes en de spelterreintjes in de binnensteden" (8 april 1998).

Recreatie 2020

Ook in *Recreatie 2020; Bouwsteen voor een visie op de kwaliteit van de leefomgeving in de 21^e eeuw* van Van de Heuvel c.s. (1997) wordt gewezen op een breed levende behoefte aan groen in en om de steden. Een stijging van de zogeheten uithuizige vrije

tijd zal leiden tot een toename van allerlei vormen van openluchtrecreatie en dus tot een grotere behoefte aan groene ruimten. Belangrijk hierbij is dat - op grond van de te verwachten demografische ontwikkelingen en de daaraan gekoppelde tendens tot verdere individualisering - ook een verdere differentiatie van het vrijetijdspatroon aanmerkelijk lijkt (Van den Heuvel et al. 1997, 34).

Het gebruik van de groene ruimte dient derhalve ook aan deze gedifferentieerde vraag tegemoet te komen. Dus niet alleen picknicken, wandelen en fietsen, maar bijvoorbeeld ook birdwatching, hardlopen, mountainbiking en flaneren moeten in dat groen in en om de steden mogelijk zijn. Juist deze laatste vormen van buitenrecreatie winnen aan populariteit. Deels samenhangend met de differentiatie in groengebruik is de belangrijke constatering dat binnenstedelijk en buitenstedelijk onderling niet zonder meer uitwisselbaar zijn. Binnenstedelijk groen dient meer voor korte uitstapjes met de kinderen. Het groen buiten de stad moet primair voor ruimte en rust zorgen (Van den Heuvel et al. 1997, 48).

Op de slotmanifestatie *Recreatie 2020* werd geconcludeerd dat het recreatiebeleid begint rond de woning en van daaruit samenhangen zijn met het groen in de stad, het groen rond de stad en het verder weg gelegen groen.

Afbeelding 3.2 Complete stad

Bron: LNV.

STEDELIJK GROEN: BELEID EN PLANNEN OP LOKAAL NIVEAU

4.1 Inleiding

Dat er wordt geschreven over groen is een nuttige zaak. Wat er in de praktijk met het groen wordt gedaan, is uiteindelijk belangrijker. Deze praktijk speelt zich met name af op het lokale niveau: bij de gemeenten. Gemeenten besteden in wisselende mate aandacht aan het openbaar groen. De laatste jaren neemt de beleidsmatige aandacht voor stedelijk groen weer toe. Verouderde groenstructuur- en groenbeleidsplannen worden vervangen door aan de huidige inzichten en ontwikkelingen aangepaste nieuwe exemplaren. Een belangrijk doel van deze plannen is om het groen een nadrukkelijke plaats te geven bij bestuurlijke besluitvorming in het kader van ruimtelijke ordening en stedelijke ontwikkeling (Visie Stadslandschappen, 1995). Hierbij geldt dat groenstructuurplannen - hoewel lange tijd in hoge mate sectoraal benaderd - pas effectief kunnen zijn wanneer ze aansluiten bij integrale beleidsvorming en planning.

Om te bezien welke plannen en ambities er op het lokale niveau bestaan ten aanzien van het groen in en om de stad, en om aansluitend de bijbehorende investeringsbehoefte inzichtelijk te maken, is in het onderzoek ingezoomd op de 'groenpraktijk' in vijf geselecteerde steden. Deze steden zijn Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede. In dit hoofdstuk wordt volstaan met een korte weergave van de bevindingen per stad. Uitgebreide beschrijvingen van het ruimtelijk beleid, het groenbeleid, de belangrijkste groenprojecten en de bijbehorende investeringsplaatjes in de vijf steden zijn opgenomen in de bijlage. In hoofdstuk 5 worden de gevonden gegevens geaggregeerd en vervolgens geëxtrapoleerd naar onder meer de G21. Alvorens wordt overgegaan op de beschrijvingen per stad volgt eerst nog enige uitleg over de procedure die tot de selectie van de vijf genoemde steden heeft geleid.

4.2 Over de selectie van de steden

Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede behoren alle tot de G21. Dit zijn de steden die - net als de G4 - participeren in het Grote-Stedenbeleid (GSB, zie noot 1 in hoofdstuk 1). De vijf steden zijn - via een 'quick-scan' van ruimtelijke en groenplannen - in de eerste plaats geselecteerd vanwege hun relatief ambitieuze wijze van omgaan met groen in en om de stad (waarmee overigens niet is gezegd dat er op dit

vlak geen andere ambitieuze steden zijn). Het gaat er in dit onderzoek immers om inzicht te krijgen in het investeringsniveau dat hoort bij een meer dan gemiddeld actieve benaderingswijze ten aanzien van groen in en om de stad.

Er is hiertoe onder meer gekeken of de groenplannen van de respectievelijke gemeenten blijk gaven van een zekere samenhang en systematiek, of er sprake was een integrale benadering en of de plannen zekere betekenisvolle ingrediënten bevatten. Hierbij ging de aandacht uit naar de aanleg van nieuw groen, de reconstructie van bestaand groen en het denken in termen van groene netwerken. Voorts is bij de selectie ook rekening gehouden met de representativiteit van de steden: zij moesten, gemeten naar een aantal relevante algemene kenmerken, min of meer model kunnen staan voor de G21 om de gevonden gegevens naar een hoger niveau te tillen. In hoofdstuk 5 wordt hierop nader ingegaan.

4.3 Nijmegen

Nijmegen, één van de twee stedelijke en economische pijlers van het Stedelijk Knoop-punt Arnhem-Nijmegen (KAN), kan worden betiteld als een 'groene' stad. Binnen haar grenzen bevinden zich diverse fraaie parken, singels, pleinen en groene lanen. Het omringend landschap is uiterst gevarieerd: het open en veelzijdige karakter van het rivierengebied wordt afgewisseld door de hoger gelegen vlakten en reliëfrijke randen van de stuwwallen.

Een belangrijke doelstelling van het regionale (ruimtelijke) beleid is het veiligstellen en versterken van de grote diversiteit aan landschap-ecologische waarden en hoogwaardige leefomgevingen binnen de regio. Onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van het KAN en de betrokken gemeenten wordt op dit moment een planvormingsproces doorlopen ten behoeve van het instandhouden en realiseren van groenbuffers tussen de (stedelijke) kernen.

Nijmegen zelf staat voor de taak om de bestaande stad van een belangrijke kwaliteitsimpuls te voorzien. De aanleiding hiervoor wordt mede gevormd door de realisatie van de omvangrijke Vinex-uitleglocatie 'de Waalsprong' aan de overzijde van de Waal (ruim 11.000 woningen en ruimte voor werkgelegenheid en recreatie). De kwaliteitsimpuls betreft niet alleen de economie en de huisvesting, maar uitdrukkelijk ook de openbare ruimte en het groen in de stad.

Drie gemeentelijke nota's - het *Milieubeleidsplan* (1997), het *Groenstructuurplan* (1995) en het *Meerjarenplan Groen* (1997) - dragen ertoe bij dat het stedelijk groen en de onbebouwde ruimte zo volwaardig mogelijk meewegen in de stedelijke besluitvorming. Het groenbeleid is gericht op het verhogen van de kwaliteit van en de samenhang in het Nijmeegs groen, zowel op stedelijk als op wijkniveau. De vormgeving, het gebruik en de natuurfunctie van het groen dienen hiertoe samen op te trekken. Uitwerking moet onder meer plaatsvinden door te zorgen voor een evenwichtiger spreiding van het openbaar groen over de stad; een kwaliteitsverbetering van de huidige parken; een betere bereikbaarheid van de groengebieden in en buiten de stad, zo mogelijk via groene verbindingzones; en een betere ecologische kwaliteit.

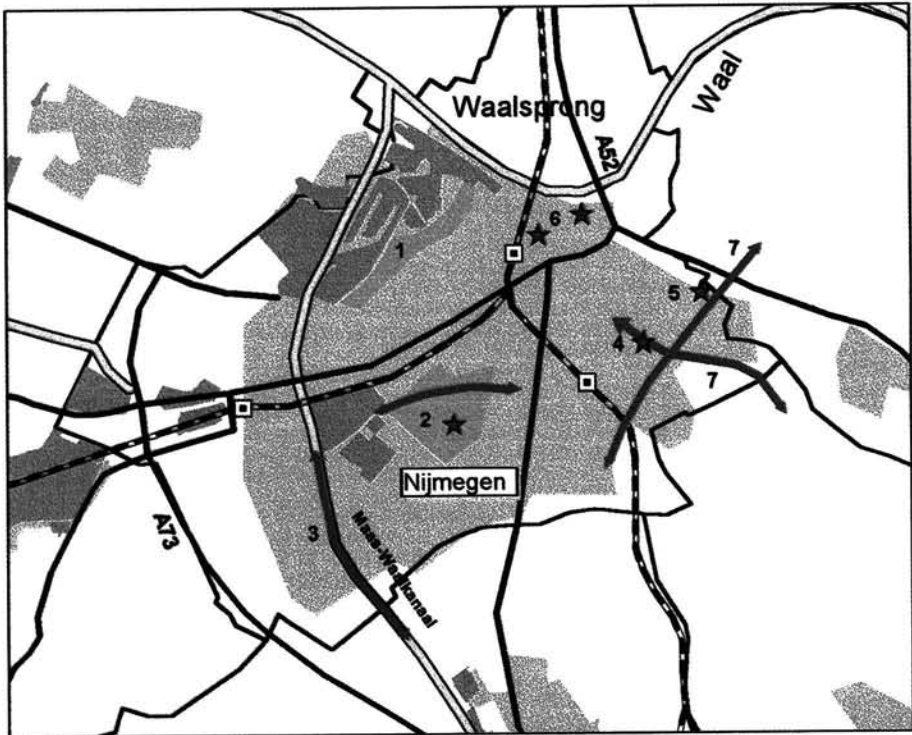
Afbeelding 4.1 Knotlinden aan 'Kopse Hof'

Bron: Gemeente Nijmegen

Om aan deze ambities gepaste invulling te geven, wordt een fors aantal concrete ingrepen wenselijk en noodzakelijk geacht. Een belangrijk en omvangrijk project in voorbereiding is de aanleg van het *Park-West*. Met dit project krijgt ook het westelijk deel van de stad de beschikking over groen- en recreatievoorzieningen van niveau. In een gemengde zone, die nu de overgang vormt tussen woonwijken en een bedrijventerrein, wordt herschikking van (sport)functies en verdichting van de beplanting, een park- en recreatiezone gecreëerd. Andere belangrijke projecten in voorbereiding zijn: het Goffertpark in combinatie met het NEC-stadion, de Kloostertuinen, de Kanaalzo-

Afbeelding 4.2 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Nijmegen

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

ne, het terrein van de Limoskazerne, de binnenstedelijke parken Kronenburg en Valkhof en het Kopsplateau. De aanleg van recreatieve fietsroutes moet de verbindingen tussen het stedelijk groen en het groen in het ommeland verbeteren. De projecten belopen de periode tot en met 2010 à 2015.

De uitvoering van de Nijmeegse groenprojecten, zoals genoemd in het Meerjarenplan Groen, vergen een investering van f 100 miljoen (inclusief recreatieve fietspaden en groenbeheer en bomenonderhoud). De taakstelling is om ruim tweederde van deze investeringen te plegen vóór 2005. Van dit deel is voor ruim de helft (f 38 miljoen) reeds dekking gevonden, met name bij de gemeente zelf. De rest staat nog open.

4.4 Schiedam

Schiedam, de naar inwonertal tweede gemeente van het Rijnmondgebied, wordt ingeklemd door de Nieuwe Maas in het zuiden, Rotterdam in het oosten, Vlaardingingen in

Afbeelding 4.3 Nieuw fietspad langs de poldervaart

Bron: Gemeente Schiedam

het westen en het (nog) open weidegebied van Midden-Delfland in het noorden. De stad kreeg in de jaren zeventig en tachtig in sociaal-economische zin zware klappen te verduren toen de haven-, metaal- en scheepsbouwsectoren in grote moeilijkheden geraakten. Op de weg naar herstel moet de stad een aantal belangrijke hindernissen zien te nemen. Ruimtegebrek en een overdaad aan zware infrastructuurlijnen - die weliswaar bereikbaarheidsvoordelen biedt, maar waarvan ook barrièrewerking en milieubelasting uitgaat - zijn hiervan slechts enkele. Het mogelijke doortrekken van de A4 door Midden-Delfland naar de Beneluxtunnel en de bijbehorende verbreding van de Beneluxcorridor dreigen, indien er niet voor een creatieve oplossing wordt gekozen, de situatie nog complexer te maken. Het Schiedams ruimtelijk-economisch beleid is enerzijds gericht op herstel en conditionering (onder meer verbetering woningvoorraad en economische infrastructuur van de binnenstad, herstructurering oude haven- en industrieterreinen en sanering van de milieuvervuiling en -hinder) en anderzijds op kwaliteitsverbetering en optimalisering. Bij het laatste staat het aantrekkelijker maken van de stad voor zowel de bewoners als de (potentiële) bezoekers centraal. De uitvoering van de plannen en projecten uit het *Groenstructuurplan* (1995) speelt hierbij een belangrijke rol.

Mede ingegeven door de omstandigheden gaat in de Schiedamse groenvisie kwaliteit boven kwantiteit. De nadruk ligt op optimalisatie van het reeds aanwezige groen. Als

Afbeelding 4.4 Reconstructie park de Plantage

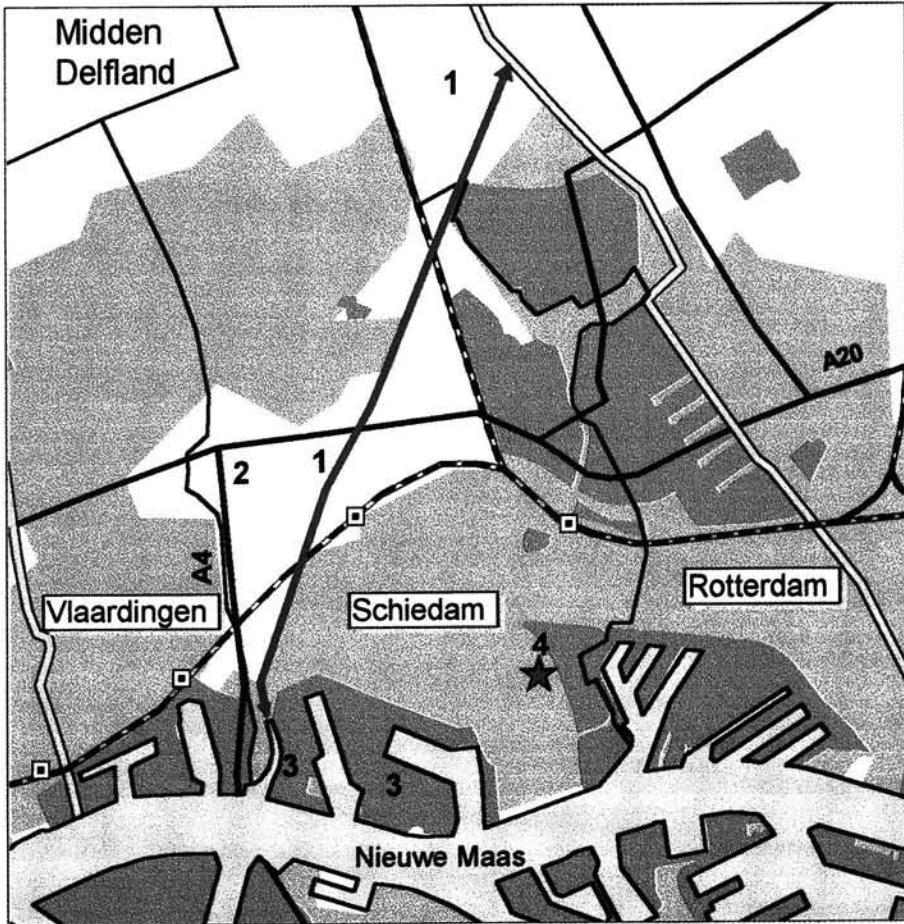

Bron: Gemeente Schiedam

kwaliteitsaspecten van het groen worden onderkend: duurzaamheid, functionaliteit, samenhang en het uitstralen van een eigen sfeer. De gewenste ontwikkelingsrichtingen voor de onderdelen van de Schiedamse groenstructuur zijn steeds ingegeven door de ruimte-structurende, de ecologische en de recreatieve potenties van het groen. Ook hebben overwegingen uit de invalshoeken van het toerisme, het verkeer, de educatie, de cultuurhistorie en de kunst een rol gespeeld. Aan de bereikbaarheid van de diverse grote groengebieden binnen en buiten de stad wordt grote waarde gehecht.

Een belangrijk concreet project waarbij veel (groene) vliegen in één klap worden geslagen, is het *Plan Poldervaart*. Dit plan, dat al deels in uitvoering is genomen, voorziet in het herstellen van de oude loop van de Poldervaart. Het tracé van deze oude vaart doorsnijdt Schiedam van noordoost naar zuidwest en verwordt volgens het plan tot een nat ecologisch lint waarlangs een recreatieve doorgaande fietsroute is gelegen. Voor de natuur en voor de (recreatieve) fietser worden zo belangrijke barrières (de A20 en twee spoorlijnen) geslecht. Enkele andere grote projecten met wellicht belangrijke groene componenten die in de toekomst kunnen gaan spelen, hangen samen met de mogelijke verbreding van de Beneluxcorridor en met de herinrichting van (delen van) de Maasoever.

Afbeelding 4.5 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Schiedam

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

In de periode tot 2005 denkt de gemeente circa f 20 miljoen te investeren in het groen (inclusief recreatieve fietsverbindingen). Er bestaat nog geen duidelijk inzicht in de investeringsbehoefte voor de periode 2005-2010, maar als er bijvoorbeeld wordt gekozen voor een deels groene overkluizing van de Beneluxcorridor of als groen en recreatie een zwaar gewicht krijgen toegekend bij de herinrichting van de Maasoevers, dan kan er eenvoudig een zeer forse investeringsbehoefte ontstaan. Van de f 20 miljoen aan geplande investeringen is voor een kleine veertig procent al dekking gevonden binnen de gemeente en door het aanboren van diverse, meest regionale subsidiebronnen. Ruim f 12 miljoen wacht nog op dekking.

Afbeelding 4.6 Kromhoutpark

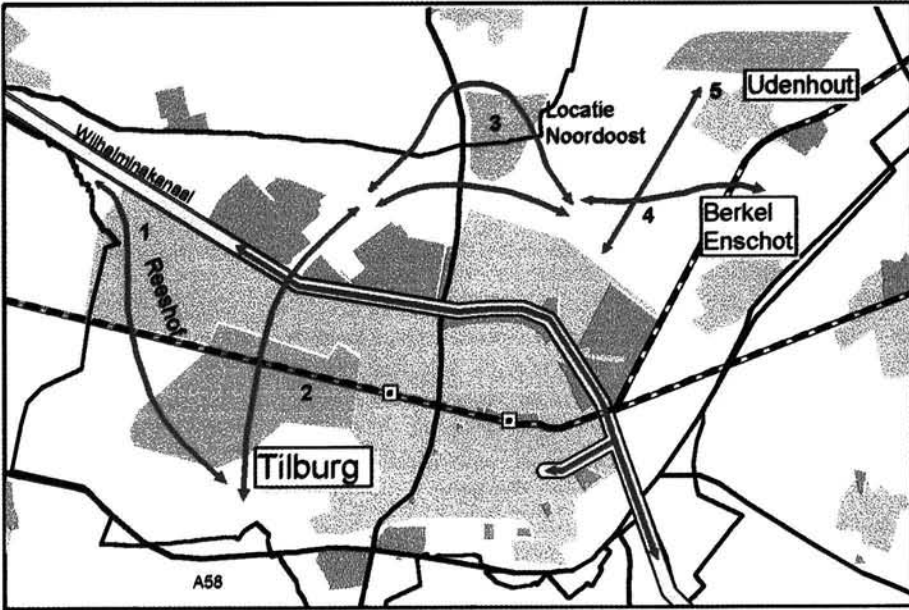
Bron: Multivision & Partners

4.5 Tilburg

Tilburg, van oorsprong een samenklontering van dorpen, is heden ten dage met een inwonertal van ruim 185.000 de zesde stad van Nederland. De 'Moderne Industriestad' ligt centraal in een regio die sinds enige decennia als 'overloopgebied' voor de Randstad fungeert. De bijgevolg grote verstedelijkingsdruk is ten koste gegaan van waardevolle natuurfuncties als bossen, heidevelden en kleinschalige beekdalen. Toch is er ook nog het één en ander aan natuurschoon over: in de directe omgeving van Tilburg, maar ook in de stad, waar groene wiggen, historische linten en lanen, kanalen, beekdalen en bossen vanuit de omgeving binnendringen en het niet-stedelijk karakter benadrukken van veel van de wijken die niet tot de binnenstad behoren.

In het Tilburgs ruimtelijk beleid wordt getracht een efficiënt ruimtegebruik te combineren met respect voor gebieden met een grote natuurwaarde. De aantrekkelijke omgeving wordt gezien als een belangrijke pijler voor de toekomstige ruimtelijk-economische ontwikkeling van de stad. In de twee grote Vinex-uitleglocaties - Reeshof in westelijke richting en voor de langere termijn de locatie Noordoost nabij de kernen Udenhout en Berkel-Enschot - zijn dan ook belangrijke wigvormige groene lobben voorzien. De in bewerking zijnde kadernota *Groene Mal* vertaalt de Provinciale Groene en Ecologische Hoofdstructuur naar het lokale niveau en zal dienen ter aansturing van de toekomstige verstedelijking.

Afbeelding 4.7 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Tilburg

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

Het Tilburgs groenbeleid, zoals geïnitieerd in het *Groenstructuurplan* (1992) en recentelijk op hoofdlijnen voortgezet in het *Groenstructuurplan Plus* (1998), stelt met name de kwaliteit van het groen in en om de stad centraal. Aan het groen worden in dit verband drie functies toegedacht: een recreatieve, een ruimtelijke (het brengen van samenhang in het stadsbeeld en representativiteit op specifieke plekken) en een ecologische. Een belangrijk uitgangspunt is dat de natuur diep in de nederzetting dient door te dringen. Als hoofdlijnen voor de Tilburgse groenstructuur worden onderscheiden: een duurzaam ecologisch raamwerk, bestaande uit beken, beekdalen, vennen, poelen, moerassen en bossen; een samenhangend netwerk van lange lijnen, opgebouwd uit lanen, linten, de ringbanen en het Wilhelminakanaal; en de strategische plekken, gevormd door onder meer de parken en de Frankische driehoeken, die als de knopen van het stadsweefsel fungeren. De aandacht gaat uit naar het versterken en uitbreiden van ecologische verbindingen, het versterken, herstellen en accentueren van het groen in de lijnen en de verbetering van de inrichting van de strategische plekken.

Hiernaast wordt in het *Groenstructuurplan Plus*, dat onder meer inspeelt op nieuwe herinrichtingsplannen voor de binnen stedelijke openbare ruimte, de uitbreidingsplannen voor de locatie Noordoost en de toevoeging van de kernen Udenhout en Berkel-Enschoot aan het Tilburgs domein, zwaarder ingezet op het creëren van meer samenhang tussen de diverse onderdelen van het ecologisch raamwerk en de overige groen-

projecten. Tevens wordt een betere integratie van het groenbeleid met andere disciplines bepleit.

4.6 Zwolle

Gelegen buiten de drukte van de Randstad, op een knooppunt van infrastructuur en in een aantrekkelijke omgeving ontwikkelt het stedelijk knooppunt Zwolle zich in veel opzichten voorspoedig. Het IJsseldal ten zuidwesten en het Vechtdal ten noordoosten van de stad behoren tot de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) van Nederland. Groen en water dringen vanuit het ommeland tot diep in de stad door.

Het Zwolse ruimtelijk beleid spitst zich toe op twee elkaar aanvullende en versterkende hoofdzaken. De eerste betreft het streven naar ruimtelijke kwaliteit en een optimaal evenwicht tussen gebruiks-, belevings en toekomstwaarde van het Zwolse grondgebied. De tweede behelst het nader vormgeven aan en het ruimtelijk concretiseren van het profiel van Zwolle als stedelijk knooppunt. In de zeven strategische ruimtelijke ontwikkelingsprojecten voor de korte en middellange termijn uit het *Structuurplan Zwolle* (1996) speelt het groen een belangrijke rol, met name in de projecten *Parklandschap Herfte-Wythmen* en *Stadsentree Spoolde*. Voor de langere termijn (2005 en verder) is een aantal grote, zogenaamde 'Doorkijk-projecten' geformuleerd. Één hiervan betreft natuurontwikkeling in en herinrichting van de IJsselzone. De visie op de stedelijke hoofdgroenstructuur uit het *Groenbeleidsplan* (1998) is in diverse van de Doorkijk-projecten ingebracht.

De centrale gedachte van het Zwolse groenbeleid is dat de stedelijke hoofdgroenstructuur in essentie overeind moet worden gehouden, met name ter wille van het functioneren van de stad als geheel. Deze hoofdgroenstructuur wordt opgevat als een samenhangend stelsel dat is opgebouwd uit vier lagen van verschillende orde: een ruit om Zwolle gevormd door de IJsselzone, de Vechtzone en het Zwarte Water; de groene vingers die vanuit het ommeland de stad binnendringen; het groen langs de (cultuurhistorische) infrastructuurlijnen; en tot slot de recreatieve gebruiksruidten.

Enige tientallen groenprojecten moeten de groene streefbeelden binnen handbereik doen komen. Drie grote, aansprekende projecten zijn het project Dongezone/ Reeshof, het project Kasteelparkzone Noordoost en het project Ecolinie Noordoost. De eerste twee houden direct verband met de twee grote Vinex-uitleglocaties. Ingrediënten zijn onder meer de ontwikkeling van ecologische verbindingzones en groenzones, de aanleg van een park (Reeshofpark) en het realiseren van infiltratievoorzieningen. In het project Ecolinie Noordoost wordt onder meer een natte ecologische verbindingzone ontwikkeld.

De hoge Tilburgse ambities vertalen zich in een gewenste investeringsinspanning ter grootte van f 116 miljoen voor de komende twaalf jaar. Circa zestig procent hiervan zou in de periode vóór 2005 moeten worden gerealiseerd. Indien het gemeentelijk investeringsbudget voor groen op het huidige pijl blijft, zou circa tweederde van de in-

Afbeelding 4.8 Stadsgracht en Sassenpoort

Bron: Gemeente Zwolle

vesteringen gedekt zijn. Voor de drie hierboven besproken grote projecten moet nog dekking worden gevonden. Het gaat om ruim f 40 miljoen.

Om de stedelijke hoofdgroenstructuur de nodige robuustheid te geven en om de belangrijkste knelpunten op te lossen (het ontbreken van samenhang en afstemming, het onderbroken worden van doorgaande lijnen en verbindingen en het te klein zijn van sommige onderdelen om zelfstandig overleven mogelijk te maken) moeten nog de nodige extra groenelementen ontwikkeld worden. Hierbij gaat het om zowel beeldgroen als gebruiksgroen en natuurgroen.

Onder de 22 projecten die in het Groenbeleidsplan zijn geformuleerd, vallen er vijf op door hun grootschaligheid en de omvang van de benodigde investeringen. Het project *IJsselzone* is al kort benoemd. In het project *Revitalisering van de Westerveldse Aa* wordt de ecologische structuur hersteld en verbeterd, tezamen met een vergroting van de recreatieve gebruiksmogelijkheden van het gebied. Ook het project *Zwarte Waterzone en Kamperpoort/Voorst A* dient diverse doelen. Het gaat om onder meer het versterken van de stedenbouwkundige en functionele relatie tussen de Vinex-uitleglocatie Stadshagen en de Zwolse binnenstad en het versterken van de ecologische structuur langs het Zwarte Water als schakel tussen de EHS en de in de stad gelegen 'Groene Bolwerken'. De revitalisering van deze bolwerken en de stadsparken staat op zijn beurt centraal in het project *Revitalisering stadsparken en bolwerken*. In de *Tweede fa-*

se Zwolle beter met bos en recreatie wordt de aanleg van nog eens 95 hectare bos nagestreefd, waarbij omwille van de financiering en om Zwolle van vestigingsmilieus voor het topsegment van de woningmarkt te voorzien, ook een aantal zogeheten buitenplaatsen wordt gecreëerd.

De voor de realisatie van de in het Groenbeleidsplan verwoorde ambities benodigde investeringen worden geraamd op ruim f 100 miljoen. Deze zijn vrijwel gelijkmatig gespreid over de plan- en uitvoeringsperiode (1998-2010). Omdat de meeste projecten zich nog in het idee- of planvoorbereidingsstadium bevinden, is aan de projecten nog geen prioriteitsvolgorde of dekking gekoppeld. Het wordt aan de respectievelijke gemeenteraden gelaten om voor de komende drie raadsperiodes zogeheten *meerjarige investeringsprogramma's* op te stellen. Het eerste programma is nu in de maak. Ter dekking van de projecten wordt veel verwacht van het principe 'rood betaalt groen'.

Abbeelding 4.9 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Zwolle

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

Afbeelding 4.10 Stadsrand, Geessinkweg

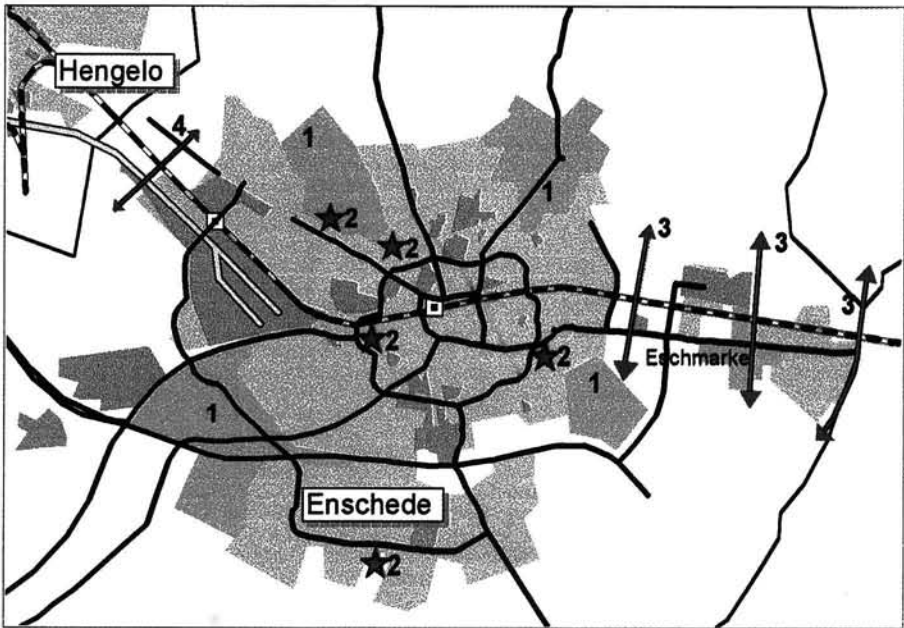
Bron: Gemeente Enschede

4.7 Enschede

“Enschede, stad in het groen” is een graag gebruikte kenschets voor één van de belangrijke stedelijke centra van oostelijk Nederland. De stad, die samen met Hengelo een belangrijke regionale centrumfunctie vervult, is gelegen in een aantrekkelijk landschap, dat wordt gekarakteriseerd door kleinschaligheid en afwisseling. De landschappelijke, natuurlijke, ecologische en cultuurhistorische waarden vormen zelfs de belangrijkste reden voor een toeristisch bezoek aan Twente. Echter, als de verstedelijking van het landelijk gebied in eenzelfde tempo voortschrijdt als in de afgelopen decennia, komt het waarheidsgehalte van de openingswoorden van deze paragraaf in de komende decennia sterk onder druk te staan.

Het voor Enschede relevante ruimtelijk beleid heeft tegenwoordig een sterke regionale component. Zo wordt een belangrijke ontwikkeling gevormd door het uitgroeien tot één langgerekt stedelijk gebied - de Stedenband Twente - van de gemeenten Wierden, Almelo, Borne, Hengelo, Enschede en Gronau in Duitsland. Het stedelijk knooppunt of de dubbelstad Enschede-Hengelo vormt van deze zogeheten Euregio het zwaartepunt. Het zijn ook met name deze twee steden die samen de taak en ambitie hebben om een euregionale motorfunctie te vervullen op economisch, cultureel en sociaal gebied. Door de regionale verstedelijkingsopgave primair in het stedelijk knooppunt op te vangen, met name langs de hoofdasen van het regionale hoogwaardig-openbaar-

Afbeelding 4.11 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Enschede

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

vervoerstelsel, wordt niet alleen deze doelstelling ondersteund, maar kan ook verdere aantasting van het Twentse landelijk gebied en de Twentse natuur worden voorkomen. Duurzame ontwikkeling fungeert als belangrijk kader voor de taakstellingen van het stedelijk knooppunt. De gedachte is om de groene zones tussen de diverse (stedelijke) kernen van de Stedenband te ontwikkelen tot ecologische verbindingzones.

In de *Intergemeentelijke Structuurschets Enschede/Hengelo* (1996) wordt onder meer ingezet op de versterking van het in aanzet aanwezige groene karakter van beide steden. De huidige en potentiële landschappelijke, ecologische en natuurwaarden van het landschap vormen het kader voor de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden van zowel het landelijk als het stedelijk gebied. Een belangrijk uitgangspunt is het handhaven van de ecologische verbindingzones tussen de steden en de kleinere kernen, ook daar waar verdere verstedelijking zal optreden (onder meer bij Vinex-locatie Eschmarke). Ook gaat veel aandacht uit naar het behouden en versterken van de kwaliteit van de stadsranden.

De toekomst van het openbaar groen in Enschede zelf en de relatie van dit groen met het omringend landschap staan centraal in het *Groenstructuur-Actieplan* (1996). Als deelvordering van het streven naar een leefbare stad, richt het plan zich op de verbetering van de gebruiksmogelijkheden, de ecologische waarde, de ruimtelijke kwaliteit

en de structurerende werking van het openbaar groen. Deze worden bedreigd door versnippering, het bebouwen van de groene wiggen en het onzorgvuldig omgaan met de continuïteit van de lange lijnen. Het realiseren van een groen netwerk dat door de stad wordt gevlochten, kan de bedreiging verminderen. In de hierbij behorende visie wordt aandacht besteed aan de groene wiggen en de stadsranden, de lijnvormige elementen, de bijzondere groengebieden en het groen in de wijken.

De bijbehorende projecten (onder meer de ontwikkeling van de Usselerwig, de herinrichting van een aantal parken, de aanleg van een nieuw park in de Oldenzaalse wig en de verdere uitwerking van de stadsranden) vergen tot 2010 een investering van circa f 30 miljoen. De helft van dit bedrag kan naar alle waarschijnlijkheid worden ondergebracht bij bestaande kostendragers, bijvoorbeeld bij de exploitatie van de Vinexlocatie Eschmarke. Voor de andere helft moeten nieuwe middelen worden vrijgemaakt via de *Meerjaren Investering Groen*. Het gemeentebestuur heeft onlangs toegezegd twintig procent van de investeringsbehoefte te dekken. De resterende tachtig procent, f 11,5 miljoen, staat nog open.

DE STEDELIJKE GROENIMPULS GEKWANTIFI- CEERD

5.1 Inleiding

Uit hoofdstuk 4 en de bijlage werd duidelijk dat de vijf onderzochte steden ten aanzien van het groen in en om hun stad niet stil zitten. De herstructurering van bestaand groen, de aanleg van nieuw groen en het sluitend maken van groene netwerken zijn prominente onderdelen van het stedelijk groen- en vaak ook het ruimtelijk beleid.

De uitgebreide aandacht voor het groen in en om de stad past goed in de algemene tendens om van de stad een aantrekkelijker verblijfplaats te maken: voor de bewoners en voor andere (potentiële) gebruikers. Tekenend is dat in veel plannen de prioriteit uitgaat naar de recreatieve en esthetische functies van het groen. De ecologische functie wordt weliswaar niet veronachtzaamd, maar lijkt toch - uitzonderingen uiteraard daargelaten - ondergeschikt aan de twee andere functies.

Tegelijkertijd is het ook duidelijk dat het groen als investeringsobject nog niet de populariteit heeft weten te verkrijgen als hardere sectoren zoals verkeer, economie en huisvesting. Marktpartijen lopen niet warm voor participatie in (grootschalige) stedelijke groeninvesteringen en ook de rijksoverheid heeft zich als potentiële subsidiënt nog maar mondjesmaat geprofileerd. Binnen de gemeenten zelf lijkt het groen de laatste jaren serieuzer te worden genomen. De keerzijden van het bezuinigen op onderhoud en beheer krijgen aandacht en ook komt het al iets vaker dan incidenteel voor dat een groeninvestering - zelfstandig of als onderdeel van een integraal stedelijk investeringsplan - hoge ogen gooit in een gemeentelijke meerjarenbegroting. Toch zal er, om het groen in en om de stad daadwerkelijk van een kwaliteitsimpuls te voorzien, nog het nodige aan extra middelen moeten worden vrijgemaakt: door een meer 'groene' prioriteitstelling binnen de gemeenten, én door een verruiming van de blik door private partijen, én door een actievere houding van het Rijk ten opzichte van de groene noden van de stad. In dit hoofdstuk wordt inzichtelijk gemaakt om welke bedragen het gaat.

5.2 Vijf steden als opmaat voor de G21

Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede werden in de eerste plaats geselecteerd vanwege hun relatief ambitieuze wijze van omgaan met groen in en om de stad (zie ook 4.2). Een belangrijk doel van dit onderzoek is immers het verkrijgen van inzicht in het benodigde investeringsniveau dat hoort bij een meer dan gemiddeld actieve benaderingswijze van de steden ten aanzien van het groen in en om de stad.

Hiernaast vormen de vijf steden met betrekking tot een aantal relevante algemene kenmerken die van invloed zijn op de omvang van de benodigde groeninvesteringen, een redelijk goede doorsnee van de G21 als geheel (zie ook tabel 5.1). Dit is een voorwaarde om de voor de vijf steden gevonden gegevens naar het niveau van de G21 te tillen. De vijf steden hebben gemiddeld iets meer inwoners (11 procent) en grondoppervlak (19 procent) dan de 21 GSB-steden. Verwacht zou mogen worden dat grotere steden qua investeringsniveau over omvangrijker plannen (en budgetten!) beschikken dan kleinere steden.

Gemeten naar bevolkingsdichtheid hebben de vijf geselecteerde steden iets meer ruimte beschikbaar per persoon dan de G21 gezamenlijk. Met een andere dichtheidsmaatstaf gemeten, te weten de omgevings-adressendichtheid (zie ook de tweede noot bij tabel 5.1), kunnen de vijf juist als iets meer stedelijk worden bestempeld. Gesteld zou kunnen worden dat sterker verstedelijkte steden meer complexe en dus meer kostbare ingrepen moeten plegen om vooral het groen *in* de stad meer cachet te geven.

De vijf steden beschikken in vergelijking met de G21 over een gemiddeld iets groter oppervlak dat te boek staat als 'in gebruik voor natuur en recreatie'¹. Dit verschil valt echter weg als dit oppervlak wordt gerelateerd aan het gemiddelde totale grondoppervlak van de gemeenten en het gemiddelde inwonertal.

Tabel 5.1 Vergelijking van de vijf geselecteerde steden en de G21

	De Vijf ¹	G21	Standaarddeviatie G21
Inwonertal (1997)	130.982	117.942	39.352
Grondoppervlak (ha.; 1997)	8.642	7.222	3.427
Bevolkingsdichtheid (inwoners per ha.; 1997)	15,2	16,3	11,3
Omgevingsadressendichtheid ² (1997)	2.239	2.054	543
Oppervlak Natuur en Recreatie (ha.; 1993)	1.227	1.101	944
Aandeel Natuur & Recreatie in grondoppervlak (%; 1993)	15,9	17,0	8,0
Oppervlak Natuur & Recreatie per 1000 inwoners (ha; 1993)	9,8	9,8	7,0

¹ Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede.

² Dit is een maatstaf die de basis vormt voor de indeling van gemeenten naar stedelijkheid. Beoogd wordt de mate van concentratie van menselijke activiteiten (wonen, werken, schoolgaan, winkelen, uitgaan, enz.) weer te geven. Om precies te zijn: het gemiddeld aantal adressen per km² binnen een cirkel met een straal van 1 km op 1 januari van het betreffende jaar.

Bron: CBS, Statistisch bestand van de Nederlandse gemeenten.

¹ Hieronder vallen bossen, droge natuurterreinen, natte natuurterreinen, parken en plantsoenen, sportterreinen, volkstuinten en terreinen voor dag- en verblijfsrecreatie.

Uit de tabel blijkt ook dat de verschillen tussen de gemiddelden voor de vijf geselecteerde steden en de gemiddelden voor de G21 in verhouding tot de standaarddeviatie voor de G21-gemiddelden sowieso gering zijn.

Voorts liggen de steden redelijk gespreid over het land, waarmee voorkomen is dat één bepaald landschapstype of één ondergrond met bepaalde kenmerken zijn stempel drukt op het geheel.

5.3 Groeninvesteringen in Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede

In hoofdstuk 4 is per stad ingegaan op de 'groene' investeringsplannen. In deze paragraaf wordt bekeken wat de plannen voor de vijf steden samen betekenen. De focus wordt primair gericht op de investeringen die de ontwikkeling en reconstructie van groen in brede zin betreffen. Hierbij gaat het om parken, tuinen, natte en droge natuurterreinen, ecologische zones, groene netwerken en dergelijke, of, met andere woorden: om groen met een esthetische, een recreatieve en/of een ecologische functie. Voorts worden vanwege de functionele en vaak ook ruimtelijke raakvlakken ook de investeringen die betrekking hebben op 'sportgroen' zo goed als mogelijk in het plaatje betrokken. Daarentegen worden de aanleg van (recreatieve) fietspaden en onderhoud en beheer verder buiten beschouwing gelaten. Deze zijn weliswaar belangrijke onderdelen van een omvattend en doortastend groenbeleid, maar zij (dienen te) worden bekostigd uit andere bronnen (de fietspaden) of zijn geen investeringen in de strikte zin van het woord (onderhoud en beheer).

In tabel 5.2 op de volgende pagina zijn de geplande en gewenste groeninvesteringen van de vijf steden onder elkaar gezet. De groeninvesteringen voor de vijf steden tellen op tot bijna f 330 miljoen voor de periode 1999-2010. Hiervan gaat het leeuwendeel (bijna 90 procent, de PM-posten buiten beschouwing gelaten) naar de aanleg en reconstructie van groen (parken en parklandschappen, ecologische zones en dergelijke). Ruim een derde van deze investeringen (f 117 miljoen) is voorzien in de huidige regeerakkoord-periode, die loopt tot in 2002. Voor circa de helft van deze f 117 miljoen is door de gemeenten reeds dekking gevonden, met name binnen de gemeenten zelf. Het investeringsbedrag voor de hele periode tot 2010 kent een dekking van circa 37 procent.

De bijdrage van marktpartijen is vooralsnog erg klein (veel minder dan 10 procent). En hoewel veel plannen zich nog in een pril stadium bevinden, zijn de verwachtingen bij de gemeenten over toekomstige (financiële) participatie van marktpartijen in groenprojecten ook niet erg hoog gespannen. Lichtpuntjes zijn er overigens wel: incidenteel zijn bijvoorbeeld ondernemers in een binnenstad bereid om, onder het motto van opwaardering van de binnenstedelijke buitenruimte, bij te dragen aan groenvoorzieningen (Nijmegen, Schiedam). Ook komt het voor dat een gemeente met particuliere eigenaren van landgoederen tot een convenant komt waarin verantwoordelijkheden voor investeringen, beheer en mogelijk exploitatie worden verdeeld (Nijmegen). De indruk bestaat dat hier nog nieuwe mogelijkheden liggen, maar dat zou nader onderzoek moeten worden in samenwerking met de steden.

Tabel 5.2 Groeninvesteringen in Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede: volume, dekking en tijdsplanning (miljoenen gulden van 1997)

	Huidige regeerakkoord-periode			Gehele periode tot 2010		
	Totaal ¹	Gedekt	Ongedekt	Totaal ¹	Gedekt	Ongedekt
Nijmegen						
Natuur&recreatie	20,9	12,9	8,0	52,5	17,6	34,9
Sportgroen	8,5	4,6	3,9	14,6	6,7	7,9
Schiedam						
Natuur&recreatie	10,0	3,3	6,7	10,0+PM	3,3+PM	6,7+PM
Sportgroen	3,3	-	3,3	5,0+PM	PM	5+PM
Tilburg						
Natuur&recreatie	35,5	22,1	13,4	101,6	60,5	41,1
Sportgroen	9,4	9,4	-	14,5	14,5	-
Zwolle ²						
Natuur&recreatie	20,0	-	20,0	98,0	-	98,0
Sportgroen	PM	PM	PM	PM	PM	PM
Enschede						
Natuur&recreatie	9,8	6,2	3,6	30,0	18,5	11,5
Sportgroen	PM	PM	PM	PM	PM	PM
Totaal	117,4	58,5	58,9	326,2 +PM	121,1 +PM	205,1 +PM

¹ De in deze tabel gepresenteerde bedragen hebben, hoewel zo zorgvuldig mogelijk samengesteld, toch vooral een indicatieve waarde (zie paragraaf 5.5 voor een korte discussie van de onzekerheden). Zo kunnen bijvoorbeeld de PM-posten een zeer aanzienlijke omvang hebben. De Schiedamse PM-posten voor de periode 2005-2010 hebben bijvoorbeeld betrekking op grootschalige projecten als de mogelijke (deels groene) overkluizing van de Beneluxcorridor en de (wederom deels groene en recreatieve) herinrichting van de rivieroeveren. Hiermee zouden tientallen miljoenen gulden gemoeid kunnen zijn.

² De Zwolse investeringsvoorstellen zijn van zeer recente datum. Toezeggingen ten aanzien van de dekking zijn er nog niet. Een meerjaren investeringsprogramma dat hieromtrent meer duidelijkheid moet verschaffen, is in de maak.

Bron: gegevens van de betrokken gemeenten en OTB-interpretatie daarvan.

Daarnaast is ook de rol van de rijksoverheid als potentiële subsidieverstrekker voor stedelijke groenprojecten vooralsnog zeer beperkt. Dit veelal tot ongenoegen van de gemeenten, die zich afvragen waarom sectoren zoals verkeer/infrastructuur, economie, huisvesting en dergelijke wel kunnen putten uit rijkssubsidiebronnen, terwijl de mogelijkheden voor de groensector beperkt blijven tot enige bijdragen uit de Beschikking Locatiegebonden Subsidies (BLS) van VROM en enkele kruimels uit de hoek van de provincieën.

5.4 De groene investeringsbehoefte van de G21 en de G25

De gevonden resultaten voor de vijf onderzochte steden kunnen worden geëxtrapoleerd naar een grotere verzameling van middelgrote steden. Deze ruimere verzameling is in eerste instantie de G21 (de 21 middelgrote steden die participeren in het Grote-Stedenbeleid). De G4 bepaalden reeds afzonderlijk hun groene investeringsbehoefte.

Tabel 5.3 Investeringsbehoefte voor stedelijke groen: van 5 naar 21 steden (in miljoenen gulden)

	Huidige regeerakkoord-periode (1998-2002)			Periode 1999-2010		
	Totaal	Gedekt	Ongedekt	Totaal	Gedekt	Ongedekt
De Vijf ¹	117	58	59	326	121	205
De G21 ²	420	210	210	1.170	420	750

¹ Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede.

² Extrapolatie op basis van gegevens van de Vijf (zie het eerste deel van deze paragraaf).

Ervan uitgaande dat de overige steden van de G21 het komende decennium evenveel werk maken van het groen in en om hun stad als de vijf in deze studie onderzochte steden, zou er in de periode 1999-2010 voor circa *f* 1.170 miljoen² worden geïnvesteerd in de aanleg en reconstructie van parken, ecologische zones, groene netwerken en groene sport- en recreatievoorzieningen. Uitgaande van dezelfde verhouding tussen gedekt en ongedekt als bij de vijf onderzochte steden (37-63)³, moet voor de hele periode worden gerekend op een ongedekt investeringsvolume van *f* 730 miljoen. Als ook van eenzelfde spreiding in de tijd wordt uitgegaan (ruim een derde in de huidige regeerakkoord-periode en bijna twee derde in de acht jaren daarna), wordt ruim *f* 420 miljoen in de huidige regeerakkoord-periode geïnvesteerd en circa *f* 750 miljoen in de daaropvolgende jaren tot 2010. Van de *f* 420 miljoen in de eerste periode (omgerekend gemiddeld *f* 5 miljoen per jaar per stad) zou dan reeds *f* 210 miljoen gedekt zijn. Eenzelfde bedrag zou nog om dekking vragen, wat omgerekend neerkomt op gemiddeld *f* 2,5 miljoen per jaar per stad. In tabel 5.3 wordt het een en ander samengevat.

5.5 Onzekerheden in de raming

De voorafgaande rekenexercitie heeft tot doel de investeringsbehoefte voor stedelijke groenprojecten van de G21 inzichtelijk te maken. Er is echter een aantal redenen om enige voorzichtigheid te betrachten bij de interpretatie van de uitkomsten. Hieronder wordt met name ingegaan op de onzekerheden die besloten zitten in de eerste stap van het proces, te weten de bepaling van de investeringsbehoefte van de vijf geselecteerde steden, die als basis voor de extrapolatie diende. De tweede stap, de extrapolatie zelf, behoeft hier vanwege zijn deels normatieve karakter en vanwege de toelichting in paragraaf 5.2, geen verdere aandacht.

² Hierbij is het geaggregeerde investeringsvolume voor de vijf geselecteerde steden omgeslagen naar de G21, waarbij is gecompenseerd voor de 10 à 20 procent grotere omvang (respectievelijk qua inwonertal en qua grondoppervlak) van de vijf geselecteerde steden.

³ Hierin weegt zwaar mee dat de Zwolse investeringsplannen nog geen dekking kennen. Als voor deze investeringen zou worden aangenomen dat zij een dekkingsgraad zouden hebben die overeenkomt met de andere vier steden, zou de verhouding gedekt-ongedekt voor de vijf steden uitkomen op circa 50-50.

Onzekerheden ten aanzien van het totale investeringsvolume

Het door de vijf geselecteerde steden opgegeven investeringsvolume voor groene projecten is in de eerste plaats een momentopname. Veranderende omstandigheden, inzichten en voorkeuren kunnen projectvoorstellen die nu zeer wenselijk worden geacht, doen wijzigen en tegelijkertijd nieuwe het licht doen zien. Daarnaast zijn er nog PM-posten die nader ingevuld moeten worden (zie tabel 5.2).

Onzekerheden ten aanzien van de tijdsplanning

De door de gemeenten gehanteerde tijdsplanning heeft veelal het karakter van een wensbeeld of een taakstelling. Zo is het tijdstip van uitvoering vaak afhankelijk van het moment waarop de financiering wordt geregeld. Van belang is dat er in een tijdig stadium geld beschikbaar komt om een project-idee uit te werken tot een volwaardig projectvoorstel, dat vervolgens met enige kans het besluitvormingsproces in kan gaan. Ook komt het veelvuldig voor dat de uitvoering (en financiering) van een groenproject gekoppeld is aan (meelift met) een ander, zogenaamd dragend, ontwikkelingsproject. De tijdsplanning voegt zich dan geheel naar die van de drager.

Onzekerheden ten aanzien van de dekking

Op normatieve wijze omgaan met de dekking van toekomstige investeringen is relatief eenvoudig. Inzicht krijgen in de werkelijke stand van zaken ten aanzien van de dekking van toekomstige investeringen vergt meer moeite. Ten gevolge daarvan worden meerjarige ramingen dikwijls bijgesteld aan de meest recente inzichten en ontstaan er daardoor fluctuaties in de (uitvoering van de) investeringsprogramma's.

5.6 Gevolgen voor onderhoud en beheer

Een stedelijke groenimpuls, die zoals het er naar uitziet gepaard gaat met een vergroting van het groenareaal en een grotere nadruk op de esthetische en gebruikskwaliteiten van het stedelijk groen, zal onvermijdelijk de behoefte aan onderhouds- en beheersinspanningen doen toenemen. Er moet voor worden gewaakt dat de onderhouds- en beheerskosten een wissel trekken op de investeringsbudgetten. Anderzijds wordt het kind met het badwater weggegooid als (de budgetten voor) onderhoud en beheer geen pas kunnen houden met de investeringen en hun gevolgen. Winst valt te behalen met investeringen die de noodzaak voor onderhoud en beheer doen afnemen.

Een andere manier voor gemeenten om verschoond te blijven van omvangrijke onderhouds- en beheerskosten en als gevolg daarvan mogelijke exploitatietekorten, is door waar mogelijk de private sector te interesseren voor deze zaken. Er wordt al geëxperimenteerd met convenanten waarin bijvoorbeeld een eigenaar van een landgoed en de gemeente komen tot een onderlinge verdeling van de taken, kosten en eventueel opbrengsten die samenhangen met het onderhoud, beheer en mogelijk de exploitatie van het betreffende landgoed. Zowel bij het veelvuldig gebruikt binnenstedelijk groen als bij het buitenstedelijk groen lijken hiervoor kansen aanwezig.

6.1 Het groen voorbij de horizon

Nederland verstedelijkt verder. Aansluitend op de bestaande steden zijn grote uitbreidingen gepland, de zogeheten VINEX-locaties, die het groene gebied rond de steden doen slinken. Binnen die steden wordt door 'inbreiding' een hogere dichtheid van bebouwing bereikt en worden aldus min of meer lege ruimten opgevuld. Daarnaast vinden buiten deze locaties nog tal van niet-geplande uitbreidingen plaats die elders de groene ruimte doen afnemen. Voor veel stedelingen neemt dientengevolge de afstand tot groenvoorzieningen in meer algemene zin toe, terwijl de vraag naar groen - op grond van stijgende inkomens, maar ook vanwege veranderde preferenties - groter wordt. Om toch in de behoefte te kunnen voorzien, kiezen velen voor de auto en rijden naar verder weg gelegen groene gebieden¹.

Het in fysieke zin verder weg raken van groen - vanuit het stedelijk oogpunt - heeft niet louter gevolgen voor de automobilititeit en direct daaraan gekoppeld het milieu. Een aantal indirecte gevolgen zal zich naar verwachting op wat langere termijn manifesteren. De behoefte aan nabijheid van groen wordt dermate hoog aangeslagen, dat het in belangrijke mate bepalend is voor de vestigingsplaatskeuze van mensen: zowel wat betreft het wonen als, in mindere mate, het werken. Met een verdere compacte verstedelijking dreigen steden (potentiële) bewoners en bedrijven kwijt te raken. Dat geldt eens te meer nu reeds in bepaalde segmenten de woningmarkt niet langer een verkopersmarkt is, maar een kopersmarkt, waarbij de bemiddelde woningzoekenden hun keuzen ruimer zien worden dan lange tijd in Nederland het geval is geweest. Het gevaar is derhalve dat de steden deze categorie bewoners - die zo hard nodig is om de sociale samenstelling minder eenzijdig te maken - in de toekomst niet aan zich zal kunnen binden. Daarmee zal de verstedelijking van de buitenruimte een verdere impuls krijgen en gaat het ruimtelijke 'uitschuifproces' wederom een nieuwe fase in.

¹ Naar schatting houdt 40 procent van het aantal afgelegde autokilometers verband met recreatieve doeleinden (Van den Heuvel et al. 1997).

6.2 Investeringsopgave

Een raming van de benodigde groene investeringen

Een versterking van groen in en om de stad lijkt onontkoombaar om op zijn minst deze processen af te remmen, zo is onder meer in de VROM-nota *Stedelijke Vernieuwing* (1997) geconstateerd. In *De stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd* (Priemus et al. 1998) is meer in het algemeen aangegeven welke ruimtelijke investeringen noodzakelijk zijn om de Nederlandse steden als woon-, werk- en verblijfplaats weer aantrekkelijk te maken. Zo zou een ombuiging van de huidige trend, waarbij veel steden in sociaal-economische opzicht achterlopen bij het landelijke beeld, kunnen worden bewerkstelligd. In deze exercitie is ook een raming gemaakt van de benodigde gelden voor een significante versterking van het groen en de openbare ruimte in de G21-steden.

In het onderhavige onderzoek is deze raming voor de grote steden (exclusief de grote vier) voor een substantiële verbetering van het stedelijk groen nog eens afzonderlijk berekend. Op grond van de uitgewerkte plannen van vijf naar morfologie sterk verschillende steden (Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede) is een raming gemaakt van het totale bedrag dat nodig is voor de 21 steden die participeren in het Grote-Stedenbeleid en/of het Stadsvernieuwingsbeleid (exclusief de G4). Tot en met 2002 (de huidige regeerakkoordperiode), zo ramen wij, is voor deze groep een bedrag van 420 miljoen nodig om het groen in en om de stad daadwerkelijk op peil te brengen. Dit staat gelijk aan circa 5 miljoen per jaar per stad. Wij schatten dat deze bedragen reeds voor de helft zijn gedekt uit gemeentelijke middelen. Voor de andere helft dient nog aanvullende financiering te worden gezocht. Die extra middelen kunnen voor een klein deel nog bij de gemeenten zelf worden gezocht, maar het leeuwendeel zal toch afkomstig moeten zijn van het Rijk, provincies en van private financiers.

Voor de periode 2002-2010 moet worden uitgegaan van een ongeveer gelijkblijvend benodigd investeringsniveau, waarbij de verhouding tussen gedekt en ongedekt voornog substantieel slechter is dan bij de benodigde en geplande investeringen voor de huidige regeerakkoordperiode.

Private financiering

Het interesseren van private financiers voor groenprojecten zal alleen kunnen plaatsvinden indien deze financiers ook de baten ervan kunnen ontvangen. Dat kan in het geval van waardevermeerdering van grond en bebouwing door groene inbedding, maar het kan ook door het aanleggen van groene ruimten in de stad die alleen tegen betaling toegankelijk zijn. Voor pretparken, sportvoorzieningen, volkstuinten, beeldenparken of botanische tuinen in de steden zelf kunnen derhalve publiek-private constructies een oplossing bieden. Dit zou ook goed aansluiten bij de wijze waarop het groen *in* de stad wordt gebruikt: intensief voor korte uitstapjes en vaak in combinatie met horecabezoek. Juist het in groene zin verrijken van de stedelijke omgeving kan hierin goed voorzien.

Voor groen *om* de stad, waar vooral ruimte en rust belangrijke elementen zijn, kunnen andere vormen van private financiering worden gezocht zoals de ontwikkelingen van

nieuwe buitenplaatsen en landgoederen. Deze vormen van cofinanciering zullen echter nog verder geconcretiseerd moeten worden.

6.3 Aanbevelingen voor het vervolgtraject

Een doordachte uitbreiding van het groen in en om de stad is een wezenlijk element in het aantrekkelijker maken van de stad als woon- en werkmilieu en dient een integraal onderdeel te zijn van de stedelijke investeringsopgave. Onderstaand volgen zes aanbevelingen voor het vervolgtraject.

1. Publiek-private samenwerking

Sturing door de overheid is hierin onontkoombaar, maar getracht moet worden om private partijen zoveel mogelijk te betrekken. Daarbij kunnen bij het ontwikkelen van grootschalige terreinen direct buiten de stad organisaties als het Wereld Natuur Fonds en Natuurmonumenten een cruciale rol spelen. Binnen de steden ligt het voor de hand woningcorporaties en projectontwikkelaars als partij te betrekken bij het inrichten van groene ruimten in de stad. Zo zouden in het geval van herstructurering van woonwijken private partijen in belangrijke mate kunnen bijdragen. Het slopen van een deel van de huidige impopulaire naoorlogse hoogbouw biedt dan niet enkel kansen duurdere koopwoningen te bouwen, maar evenzeer ook ruimte voor nieuw stedelijk groen. Hetzelfde geldt voor het herontwikkelen van oude, binnenstedelijke industrieterreinen en in onbruik geraakte spoorwegemplacements. Deze doorgaans grote terreinen zijn veelal te vinden in de centrale delen (19^e eeuwse gordel) van steden. Het beschikbaar komen van deze gebieden - door onder andere de verplaatsing van economische functies - biedt een unieke kans voor het introduceren van nieuwe parken. Zelfs bij sterk vervuilde terreinen kan worden over gegaan tot de aanleg van een park (zie bijvoorbeeld het Griftpark in Utrecht).

Een combinatie met bijvoorbeeld het aantrekken van bedrijvigheid is eveneens denkbaar. Hoogwaardige dienstenactiviteiten gedijen goed in groene 'office parks' die dicht bij stedelijke voorzieningen gelegen zijn.

2. Sportvoorzieningen

Er kan eveneens worden aangesloten bij het toenemende belang dat wordt toegekend aan een veelheid van vormen van (buiten)sport en de daarmee verbonden private partijen. Daarbij kan een verdeling worden gemaakt tussen de meer ruimte-extensieve sporten buiten de stad en de ruimte-intensieve binnen de stad. Onderzoek naar buiten- en binnensportactiviteiten in een groene omgeving, gebruikmakend van publiek-private samenwerkingsconstructies zal moeten uitwijzen welke vormen het meest kansrijk zijn.

3. Infrastructurele projecten

In de komende jaren staan in het kader van de ICES-operatie grote, ingrijpende infrastructurale projecten op stapel. Het inpassen van infrastructuur in het stedelijke weefsel, maar ook in het landelijk gebied, en de daaraan verbonden bevordering van dub-

bel grondgebruik biedt uitgelezen kansen voor de realisering van nieuwe groenvoorzieningen (zie Schiedam, groene overkluizing van de Benelux-corridor). Een voorbeeld van een dergelijk grondgebruik is het voorstel van de gerenommeerde Amsterdamse voetbalclub AFC om door middel van meervoudig en zeer intensief ruimtegebruik de huidige locatie bij de Zuidas veilig te stellen.

4. Ecologische Hoofdstructuur

Het groen in Nederlandse steden is vaak verbonden met waterstructuren: grachten, kanalen, meren, plassen en ook rivieren. Winst kan worden geboekt als het verder ontwikkelen van stedelijke groenstructuren optimaal wordt afgestemd met het beheer van het water alsmede wordt aangesloten op de Ecologische Hoofdstructuur. Gemeenten dienen bij de planontwikkeling daarom niet alleen afstemming te zoeken met buurgemeenten maar evenzeer met waterschappen.

Deze afstemming wordt eens te meer noodzakelijk nu in de op handen zijnde ontwikkelingen ten aanzien van de ruimtelijke inrichting van Nederland op macroniveau meer en meer het belang van *corridors* tussen steden wordt erkend (Vromraad 1998). De samenhang tussen groene gebieden in de steden en die tussen de steden dreigt bij een gebrek aan afstemming verloren te gaan. Een bestuurlijke herverkeveling waarbij interstedelijke planvorming mogelijk wordt, is derhalve een *must* juist ook waar het groen aangaat.

5. Internationale dimensie

Die afstemming kent zelfs een internationale dimensie aangezien het in de grensstreken handelt om *grensoverschrijdende* samenwerkingsverbanden zoals Enschede/ Gronau en Maastricht/ Heerlen/ Aaken/ Luik. Deze afstemming moet eigenlijk plaatsvinden binnen het kader van de Europese Unie. Door aldus internationale samenwerking te zoeken, kan het onderwerp groen in de stad tevens op de agenda in Brussel worden geplaatst.

6. Expertisecentrum

Een belangrijke rol in deze kan worden gespeeld door een nationaal *expertisecentrum* dat zowel kan dienen als een platform voor het belang van groen in de stad als een forum binnen welk een uitwisseling van 'best practices' mogelijk wordt. In dit expertisecentrum kunnen vertegenwoordigers van steden, gebruikers, waterschappen, recreatieschappen, betrokken ministeries, relevante private partijen en onafhankelijke deskundigen op het gebied van ecologie, planologie, stedenbouw, landschapsarchitectuur en stedelijk onderzoekers. Het verdient aanbeveling om dit expertisecentrum aan te laten sluiten of onder te brengen bij het nog op te richten expertisecentrum Grote Steden. In dat geval kan gemakkelijker worden gekomen tot de beoogde integraliteit.

Tot slot

Gezocht zal moeten worden naar een nieuwe balans tussen het groen en de stad. Een beleid van groene verfraaiing van steden past goed in de lange Nederlandse traditie van de ruimtelijke planning. Een probleem hierbij is echter de noodzakelijke verankering van het groen in de lokale politieke arena. Anders dan bijvoorbeeld volkshuis-

vesting is groen als doelstelling op lokaal niveau nog niet echt geworteld. Hoewel de Rijksoverheid ook hier moet streven naar sturing op hoog niveau dient met deze tekortkoming terdege rekening te worden gehouden.

Belangrijk is eveneens het beheer van het stedelijk groen, niet alleen in technische maar vooral in sociale zin. Het groen moet toegankelijk zijn. Dit heeft zowel betrekking op de ontsluiting als op de sociale veiligheid van de openbare ruimte - (bijna) niemand is gebaat bij een *no-go area*.

Aldus kan de op handen zijnde stedelijke investeringsopgave worden gebruikt om - net als in de vorige eeuw toen grote groenstructuren als het Central Park in New York en het Vondelpark in Amsterdam vorm kregen - steden weer groene oases te bieden waar de stedelijkheid haar meest ontspannen gezicht kan laten zien.

LITERATUUR

Aalst, I. van (1997), **Cultuur in de stad; over de rol van culturele voorzieningen in de ontwikkeling van stadscentra**. Utrecht: Jan van Arkel (proefschrift).

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht (1994), **Een Deltaplan voor de grote steden**. Memorandum grote steden (aan kabinetsformateur, juni 1994).

Bervaes, J.C.A.M. & L.M. van den Berg (1995), **De compacte stad; het groen aan snee?** Wageningen: IBN-DLO.

Bervaes, J.C.A.M., H.J.J. Kroon & G. Elzinga (1996), Recreatieve groenstructuur in en bij de stad; geen groennormen zonder groenstructuur. In: **Groen**, 2, pp. 26-30.

DLO-Staringcentrum (1997), **Groen in de metropool**. Wageningen: DLO.

Doedens, B. (1996), Kwaliteit van de Vinex-locaties in nieuw perspectief. In: **Groen**, 11, pp. 10-13.

Gadet, J. en R. Wiggers (1997), De stad, het groen en de vrije tijd. In: **Rooilijn**, 10, pp. 491-496.

Gemeentebesturen van de G21 (1998a), **Investeren in de stad**. Naar krachtige stedelijke gemeenschappen. Memorandum.

Gemeentebesturen van de G21 (1998b), **Grote stedenbeleid en stedelijk groen**; brief aan de minister van LNV. Zwolle (9 juli 1998).

Goff, J. le (1982), **La Civilisation de l'occident médiéval**. Parijs: Flammarion

Hall, P. (1988), **Cities of tomorrow**. Oxford: Blackwell.

Hemel, Z. (1991), Groen asfalt, witte bomen, knallende bloemen. In: **Architectuur in Nederland, jaarboek 1990-1991**, pp. 26-32. Rotterdam: NAI.

Heuvel, M. van den, T. Beckers, G. Heyne en J. Geurts (1997), **Recreatie 2020; bouwsteen voor een visie op de kwaliteit van de leefomgeving in de 21^e eeuw**, Tilburg: IVA.

Husslage, W.J.G. (1996), **De stedelijke groenstructuren van Europa**. VROM-scriptieprijs 1996. Alphen aan den Rijn: Samsom H.D. Tjeenk Willink.

Jansen, S. (1997), Ecologische verbindingzones in de stad. In: **Groen**, 1, pp. 19-23.

Leeuwen, R. van (1994), Stadsparken?. In: **Groen**, 9, pp. 13-16.

Mak, G. (1998), **Het ontsnapte land**. Stichting Collectieve propaganda van het Nederlandse Boek.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1990), **Natuurbeleidsplan**. Den Haag: LNV.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1993), **Structuurschema Groene Ruimte**; het landelijk gebied de moeite waard. Den Haag: LNV.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1995), **Visie Stadslandschappen**; discussienota. Den Haag: LNV.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1996), **Balans Visie Stadslandschappen**. Den Haag: LNV.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1997), **Recreatie 2020**. Den Haag: LNV.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (1998), **De groene delta**. De delta van Noordwest-Europa: groei in de groene ruimte. Den Haag: LNV.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1990), **Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra**. Den Haag: SDU.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1996), **Randstad en Groene Hart**; de groene wereldstad. Den Haag: SDU.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1997), **Nota Stedelijke Vernieuwing**. Den Haag: VROM.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1997), De toekomstige kwantitatieve behoefte aan woningen en woonmilieus; **Woonverkenningen MMXXX** - Achtergrondstudies. Den Haag: DGVH

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1998), **Actualisering Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening Extra** (Vinex). Den Haag: SDU.

NRC-Handelsblad, 'De achtertuinen van Parijs', **NRC** 13 augustus 1998, 17.

Oosterbaan, J. (1994), Structuurplanning voor stedelijk groen. In: **Groen**, 2, pp. 19-22.

Oosterman, J. (1997), Rotterdam moet groen beter benutten. In: **Geografie**, 6, 3, pp. 13-17.

Priemus, H. (1998), Naar vitaliteit, sociale cohesie en duurzaamheid. Grote-stedenbeleid en stadsgericht rijksbeleid. In: **Tijdschrift voor de Volkshuisvesting**, 4, 1, pp. 10-15.

Priemus, H., R.C. Kloosterman, B.W. Lambregts, H.M. Kruythoff & J. den Draak (1998), **De stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd** (Stedelijke en regionale verkenningen 16). Delft: DUP.

Raban, J. (1974/1998), **Soft City**. Londen: Harvill Press

RPD Rijksplanologische Dienst (1997), **Nederland 2030** - discussienota. Verkenning ruimtelijke perspectieven. Den Haag: RPD/ VROM.

Ruijter, P. de (1987), **Voor Volkshuisvesting en Stedebouw 1850-1940**. Utrecht: Matrijs.

Schendelen, M. van (1997), **Natuur ruimtelijke ordening in Nederland**; Een symbiotische relatie. Rotterdam: NAI.

SER Sociaal-Economische Raad (1998), **Samen voor de stad**; advies inzake het Grote-stedenbeleid. Den Haag: SER.

Staatscourant 119 (1998), **Tommel verdeelt f 65 miljoen voor nieuwe herstructureeringsplannen**. Den Haag (29 juni 1998).

Tjallingii, S., S. Langeveld en W. Timmermans (1996), Openbare ruimte en groenstructuur; Vinex-plannen op de goede weg?. In: **Groen**, 11, pp. 20-23.

Tummers, L.J.M. en J.M. Tummers-Zuurmond (1997), Het land in de stad; de stedebouw van de grote agglomeratie. Bussum: uitgeverij THOTH (proefschrift).

Visitatiecommissie GSB (1998), **Groot onderhoud der steden**. Eindrapport visitatiecommissie GSB.

VNG Vereniging van Nederlandse Gemeenten (1998), **Investeringsvolume stedelijk groen/ stedelijke recreatie**. Den Haag: VNG, 15 april.

VROM-Raad (1998, **Stedenland-Plus; advies over 'Nederland 2030' en de 'Woonverkenningen 2030'**, Den Haag: VROM-Raad.

Wethouders RO van de vier grote steden (1998), **Stedelijke groenprojecten**; brief aan de minister van LNV. Amsterdam (10 juni 1998).

Wiel, K. van der (1995), Naar een sterk verband tussen stad en land. In: **Groen**, 6, pp. 25-29.

Woningbedrijf Amsterdam (1990), **De droom van Howard; het verleden en de toekomst van de tuindorpen**. Amsterdam.

Woud, A. van der (1987), **De ruimtelijke orde van Nederland 1798-1848**. Amsterdam: Meulenhoff Informatief.

Geraadpleegde bronnen bij de beschrijvingen per stad

Nijmegen

Gemeente Nijmegen, Dienst Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling, projectgroep Groenstructuurplan, 1995, **Nijmegen rijk aan groen**, Nijmegen.

Gemeente Nijmegen, Dienst Ruimtelijke en Economische Ontwikkeling, Werkgroep Meerjarenplan Groen, 1997a, **Meerjarenplan Groen**, Nijmegen.

Gemeente Nijmegen, 1997b, **Ontwerp Nijmeegs Milieubeleidsplan 1998-2001**, Nijmegen.

Knooppunt Arnhem Nijmegen, 1996a, **Samenvatting Regionaal Structuurplan 2015**, Nijmegen.

Knooppunt Arnhem Nijmegen, 1996b, **Regionaal Structuurplan 2015**, Nijmegen.

Schiedam

Gemeente Schiedam, Werkgroep Toerisme, 1995, **Werken aan toerisme = werken in Schiedam**, Schiedam.

Gemeente Schiedam, 1996, **Groenstructuurplan Schiedam**, Schiedam.

Gemeente Schiedam, 1997a, **Herinrichting openbare ruimte Binnenstad**, Schiedam.

Gemeente Schiedam, 1997b, **Een toekomst voor de oorsprong 1998 → 2002, beleidsnotitie en actieplan Binnenstad Schiedam**, Schiedam.

Gemeente Schiedam, 1998, **Voorzet Schiedamse investeringsopgave**, Schiedam (notitie aan OTB).

Tilburg

Cools, J.M.A. en H. Post, 1997, **Een ecologische stalenkaart voor de gemeente Tilburg**, in: Groen 1.

Gemeente Tilburg, 1991, **Profielchets stedelijk knooppunt Tilburg**, Tilburg.

Gemeente Tilburg, 1992, **Groenstructuurplan Tilburg**, Tilburg.

Gemeente Tilburg, 1996, **Algemeen Beleidsplan 1997-1999**, Tilburg.

Gemeente Tilburg, 1998a, **Indicatieve Stedelijke Investeringsopgave 1998-2010 - notitie aan het OTB d.d. 3 april 1998**, Tilburg.

Gemeente Tilburg, 1998b, **Groen en groei verweven, Groenstructuurplan plus**, Tilburg.

Gemeente Tilburg, 1998c, **Raadsvoorstel inzake Groenstructuurplan+: "Evaluatie en Actualisatie Groenstructuurplan Tilburg"**, Tilburg.

Zwolle

BVR adviseurs stedelijke ontwikkeling, landschap en infrastructuur i.s.m. Gemeente Zwolle, 1997, **Doorkijk, een beeld van Zwolle na 2005**, Utrecht.

Gemeente Zwolle, 1996, **Structuurplan Zwolle 1996**, Zwolle.

Gemeente Zwolle, 1998a, **Inventarisatie & analyse voor het Groenbeleidsplan**, Zwolle.

Gemeente Zwolle, 1998b, **Groenbeleidsplan**, Zwolle.

Gemeente Zwolle, 1998c, **De Doorkijk-projecten, een plan van aanpak**, Zwolle.

Priemus, H., R.C. Kloosterman, B.W. Lambregts, H.M. Kruythoff en J. den Draak, 1998, **Stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd**, Delft (DUP).

Enschede

Gemeente Enschede, 1996, **Binnenstadsboek Enschede**, Enschede.

Gemeente Enschede, 1997, **Groenstructuur-actieplan**, Enschede.

Gemeente Enschede, Hengelo en Almelo, 1997, **Meerwaarde door samenwerking - De verstedelijkingsopgave van de Stedenband Twente van nieuwe impulsen voorzien**, Rijswijk: RS Drukkerij.

Gemeenten Enschede, Hengelo en Borne, 1996, **Intergemeentelijke Structuurschets Enschede/Hengelo**, Enschede/Hengelo.

BIJLAGE

STEDELIJK GROEN: BELEIDSPLANNEN IN VIJF STEDEN

In de hiernavolgende bijlagen wordt ingegaan op praktijk in de vijf geselecteerde steden (Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede) ten aanzien van het groen in en om de stad. Na een korte ruimtelijke positie-schets wordt ingegaan op het groenbeleid van elk van de steden. De relevante nota's worden besproken en er worden enkele belangrijke plannen en projecten voor het voetlicht gebracht. Tot slot wordt bekeken voor welke investeringsopgave de steden zichzelf gesteld zien. Niet alleen het investeringsvolume wordt geïnventariseerd, maar ook wordt aandacht geschonken aan onder meer de tijdsplanning, de mate van dekking en de rol hierbij van de diverse in potentie relevante publieke en private partijen. Deze gegevens vormen een belangrijke basis voor de becijfering van de benodigde groenimpuls voor een bredere verzameling van steden in hoofdstuk 5 van het rapport.

De beschrijvingen per stad in de volgende paragrafen zijn tot stand gekomen op basis van interviews met sleutelpersonen van de betrokken gemeenten en door bestudering van vigerende gemeentelijke beleidsdocumenten.

58

NIJMEGEN

1. Inleiding

Nijmegen kan worden betiteld als een 'groene' stad. Binnen haar grenzen bevinden zich diverse fraaie parken, singels, pleinen en groene lanen. In economisch opzicht is de stad met name georiënteerd op industrie en kennis. De gunstige ligging op een knooppunt van belangrijke transportroutes en de aanwezigheid van een universiteit spelen hierbij een rol. Nijmegen, dat per 1-1-1998 ruim 150.000 inwoners telt, is één van de twee stedelijke en economische pijlers van het Stedelijk Knooppunt Arnhem-Nijmegen (KAN). Het KAN vormt het noordoostelijke sluitstuk van wat in de *Vierde Nota over de Ruimtelijke Ordening* de Stedenring Centraal Nederland is genoemd. Het KAN is verder opgebouwd uit de subregio's Zuidwaal, Over-Betuwe, Liemers en Veluwe-zoom. Karakteristiek voor de ruimtelijke opbouw van de regio zijn de noordelijke en zuidelijke stuwwallen, die het lager gelegen rivierengebied vaak scherp begrenzen. Kenmerkend voor de stuwwallen zijn de hooggelegen vlakten en reliëfrijke randen. Het rivierengebied heeft een meer open karakter, waarin onder meer oude rivierduinen, oeverwallen en stroomruggen elkaar afwisselen. Het resultaat van deze combinatie van landschapstypen is een uiterst gevarieerd landschapsbeeld.

2. Ruimtelijk beleid

Voor de ruimtelijke ontwikkeling van Nijmegen zijn zowel het stedelijk als het regionaal beleid van belang. Op regionaal niveau speelt het *Regionaal Structuurplan 2015 voor het Knooppunt Arnhem-Nijmegen* een hoofdrol. De centrale doelstelling van het structuurplan is het versterken van de positie van het KAN binnen de Stedenring Centraal Nederland en binnen de (economische) krachtenvelden in West-Europa, alsook het veiligstellen en versterken van de grote diversiteit aan landschap-ecologische waarden en hoogwaardige leefomgevingen binnen de regio. Op grond hiervan geldt dat de aanwezige ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden moeten

worden gevrijwaard van verstedelijking en dat deze waarden zullen worden ondergebracht in een samenhangend landschappelijk raamwerk. Dit landschappelijk raamwerk bestaat uit bossen en buitenplaatsen, droge en natte wilde vegetaties, open water, lange lijnen en stedelijk en recreatief groen. Verstedelijking dient buiten het landschappelijk raamwerk plaats te vinden.

Op stedelijk niveau dienen zich de komende vijftien jaar een fors aantal omvangrijke ruimtelijke ontwikkelingen aan. De belangrijkste is wellicht 'de Waalsprong'. Op deze Vinex-uitleglocatie aan de overzijde van de Waal wordt voorzien in de Nijmeegse woningbehoefte (ruim 11.000 woningen). Tevens wordt er ruimte gecreëerd voor werkgelegenheid en recreatie. Het laatste gebeurt via de aanleg van een landschapszone, waarin plassen, parken en bossen elkaar afwisselen. De realisatie van deze nieuwe stadswijk vormt ook een belangrijke aanleiding om de bestaande stad van een flinke impuls te voorzien. Concurrentie-overwegingen spelen hier een rol. Belangrijke stedelijke vernieuwingsprojecten met een economische inslag zijn *Centrum 2000*, de herstructurering van de Spoorzone en de Brabantse Poort en de ingrijpende vernieuwing van het universiteitsgebied Heyendaal. De kwaliteit van het stedelijk milieu in het algemeen wordt verbeterd door onder meer het schenken van meer aandacht aan de monumenten, de negentiende-eeuwse gordel en het groen in de stad.

3. Groenbeleid

3.1 Inleiding

Het Nijmeegs groenbeleid kent drie relevante nota's: het *Milieubeleidsplan* (laatste versie 1997), het *Groenstructuurplan* uit 1995 en het *Meerjarenplan Groen* uit 1997. Het *Groenstructuurplan* (GSP) is de beleidsmatige uitwerking van één facet uit het *Milieubeleidsplan* (MBP). Het *Meerjarenplan Groen* (MJPG) is een vertaling en actualisering van het GSP naar projecten, en geeft tevens inzicht in de prioriteiten en de financiële consequenties voor de komende 10 à 15 jaar. Het GSP geldt bij ieder stedelijk project als referentiekader. Het MJPG zorgt ervoor dat de groenprojecten volwaardig meedingen in de stedelijke investeringsopgave. De groenprojecten worden met allerlei andere projecten ingebracht in het stedelijke plannenreservoir. Hierdoor worden de groenprojecten geïntegreerd in de algemene stedelijke ontwikkeling en blijven zij niet als 'losse kruimels' op de tafel liggen. Het tempo van uitvoering hangt af van de beschikbaarheid van middelen en de prioriteitstelling. Getracht wordt groenprojecten als op zichzelf staande projecten tot uitvoering te brengen, of, indien mogelijk, als onderdeel van een integraal project (meeliften, bijvoorbeeld het inpassen van de reconstructie van de binnenstedelijke parken in het *Binnenstadsplan*).

De ontwikkeling van de uitleglocatie de Waalsprong en het inzicht dat de bestaande stad uit concurrentieoverwegingen een stevige (groen)impuls nodig heeft, hebben ervoor gezorgd dat het groen bij zowel ambtelijk als bestuurlijk Nijmegen serieus wordt genomen. Dit wordt onder meer geïllustreerd door het naar voren halen van de recon-

structie van een deel van de binnenstedelijke parken in het *Uitvoeringsprogramma Openbare Ruimte* en het programmeren van twee belangrijke parkvoorzieningen (Park-West en vernieuwing Goffertpark) in een tijd dat er grote druk op de gemeentelijke middelen bestaat in verband met de realisering van diverse grote stedelijke vernieuwingsprojecten. Het MJPG is in 1997 breed in het bestuur gebracht (in alle commissies) en vastgesteld. Hieronder wordt ingegaan op de inhoud van de drie nota's.

3.2 Het Milieubeleidsplan

Het Nijmeegs Milieubeleidsplan gaat uit van drie thema's: leefbaarheid, milieueconomie-werkgelegenheid en een duurzame stedelijke ontwikkeling. Groenbeheer is een van de aspecten die in het milieubeleidsplan naar voren komen. Het plan sluit aan bij het Groenstructuurplan en het Meerjarenplan Groen. Bij het stedelijk groen worden gebruikswaarde en belevingswaarde van groot belang geacht. Niet alleen de hoeveelheid groen is bepalend voor de leefbaarheid van de wijk, maar ook de kwaliteit van het groen. Het beleidsplan heeft de doelstelling om een voor de bewoners waardevolle groenstructuur aan te leggen, te behouden en te beheren.

3.3 Het Groenstructuurplan

Het Groenstructuurplan heeft tot doel "het veiligstellen en ontwikkelen van de specifieke kwaliteit van de onbebouwde ruimte van Nijmegen". Het plan geeft hiertoe op hoofdlijnen een samenhangend toekomstbeeld op de onbebouwde ruimte. Het richt zich niet alleen op groen en water, maar ook op aanverwante zaken als langzaamverkeersroutes, pleinen en straten. Het plan geeft richting aan en vormt een toetsingskader voor initiatieven in deze ruimten, waarbij het zowel de korte als de lange termijn beziet.

Uitgangspunt van het GSP is het verhogen van de kwaliteit van en de samenhang in het Nijmeegs groen door de architectuur van het groen, het gebruik van het groen en de natuur (de drie 'pijlers') samen te laten optrekken. Hieraan wordt vormgegeven door:

- het handhaven en versterken van de verschillende 'lagen' van de buitenruimte;
- het bewerkstelligen van een evenwichtiger verspreiding van het openbaar groen over de stad;
- het nastreven van een kwaliteitsverbetering van de huidige parken;
- te zorgen voor een betere bereikbaarheid van de groengebieden in de stad en de buitengebieden;
- het aanbrengen van groene verbindingzones; en
- het verbeteren van de ecologische kwaliteit van de groengebieden.

Deze uitgangspunten zijn vervolgens uitgewerkt aan de hand van een vijftal thema's op stadsniveau, te weten: stad aan de rivier, stad en ommeland, parken en ringen, centrum en negentiende-eeuwse gordel, en overgangszone stad en landschap. Aan deze thema's zijn tal van projecten verbonden, die samen met de projecten op wijkni-

veau resulteren in een projectenlijst. Deze dient op zijn beurt als input voor het Meerjarenplan Groen.

3.4 Het Meerjarenplan Groen

Het Meerjarenplan Groen reikt de bouwstenen aan om het groen te laten concurreren met andere projecten en processen op stedelijk en wijkniveau. De nota stuurt de groenwerkzaamheden in allerlei delen van de stad aan en tracht ervoor zorg te dragen dat het groen in de beleidsafwegingen op verschillende niveaus een duidelijke en gelijkwaardige plaats krijgt. Er wordt op aangestuurd om afwegingsprocessen primair gericht te laten zijn op beleidsdoelen en niet zo zeer op individuele projecten. Voorts wordt getracht de verantwoordelijkheid voor de realisering van groendoelstellingen te spreiden over meer sectoren en worden de waarborgen geschapen voor een behoorlijk eigen sturingselement.

Om inzicht te krijgen in de relatie van het groen met diverse beleidstrajecten, is in het meerjarenplan een matrix opgesteld. Deze vormt enerzijds een basis voor de financiële regie en biedt anderzijds de mogelijkheid om een beeld te geven van de mate van directe en actieve sturing. Ongeveer tweederde van de projecten zal door eigen prioriteitstelling actief worden gestuurd: deze projecten worden in een rangorde geplaatst. Bij de rest van het pakket zal de sturing kunnen verlopen door het aanreiken van globale suggesties voor de fasering of is het groen volgend. Het groen is dan opgenomen in reeds in beeld zijnde stedelijke vernieuwingsprojecten.

4. Stand van zaken van enige belangrijke projecten

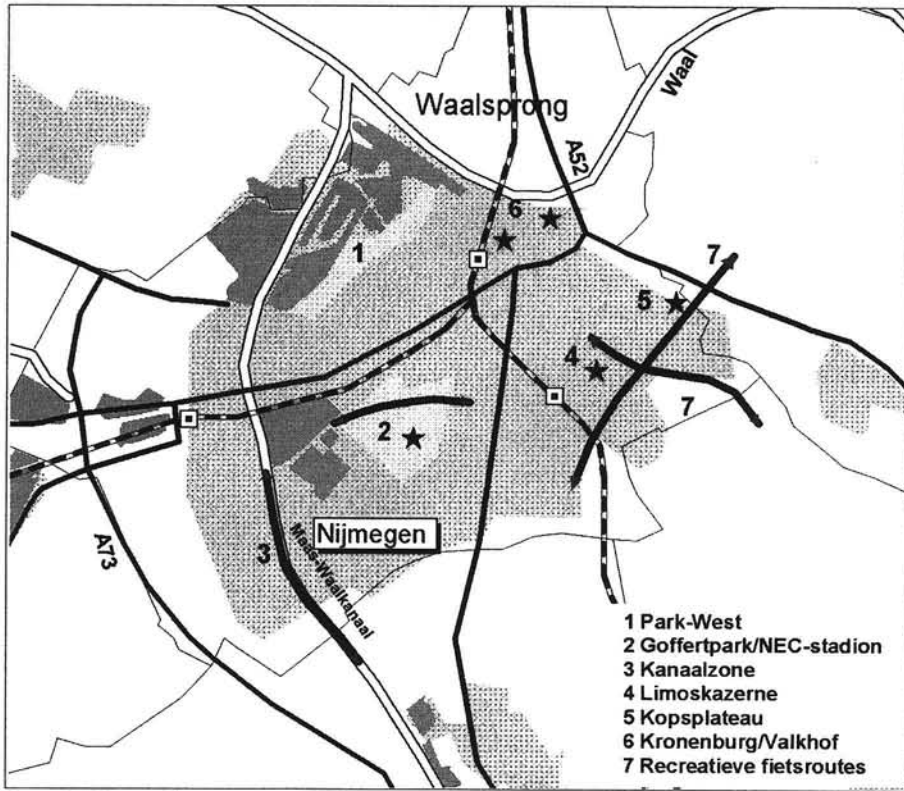
Park-West

Groenprojecten die momenteel in uitvoering zijn of recentelijk zijn gereedgekomen, spelen vooral op wijkniveau. Op stedelijk niveau is een aantal projecten in voorbereiding, waarvan het Park-West de meest omvangrijke is (f10 miljoen, oorspronkelijk plan f40 miljoen). In dit project wordt in een gemengde zone, die nu de overgang vormt tussen woonwijken en een bedrijventerrein, door verschuiving van (sport)functies en verdichting van beplanting, een park- en recreatiezone geschapen (zie ook afbeelding 4.1). De gemeente is inmiddels gestart met het aankopen van grond. De uitvoering van het plan is over een langere periode uitgesmeerd om het groenbeleid elders in de stad niet te veel in de verdrukking te laten komen. De eerste helft van het plan zal voor 2005 worden uitgevoerd. Na 2005 volgt de rest.

Overige projecten in de stad

Andere belangrijke groenprojecten in voorbereiding zijn: het Goffertpark in combinatie met het NEC-stadion, de Kloostertuinen, de Kanaalzone, het terrein van de Limoskazerne, de binnenstedelijke parken Kronenburg en Valkhof (financiering via het centrumbeleid) en het Kopsplateau (zie kaart PM). Bij het laatste project is de eigendomsverhouding van belang, waardoor er nog geen snelle vorderingen kunnen worden gemaakt. Projecten die nu in ontwikkeling zijn en/of recentelijk zijn afgerond, zijn het

Afbeelding B 1.1 Overzicht van belangrijke groenprojecten in Nijmegen

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

Florapark, het Thieme-park en het Kometenpark. Voorts wordt er (voorbereidend) gewerkt aan laanbeplanting en dergelijke. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen beplanting op stedelijk en op wijkniveau. Het eerste heeft vooral een esthetische en soms ook een ecologische functie en het tweede dient met name de bevordering van de samenhang. In de uitvoering wordt een koppeling betracht tussen grijs (aanpak verharding en rioleringswerkzaamheden) en groen. Het hiermee verband houdende Bomenplan valt onder het stedelijke instandhoudingsbeleid. Recreatieve fietsroutes moeten het stedelijk groen verbinden met het ommeland en nemen mede daarom in het MJPG een prominente plaats in. In dit verband spelen ook relaties met het Recreatieschap, het KAN en de Provincie, de samenwerking met Verkeer & Vervoer en het stimuleren van de aanmaak van een integraal fietspadenplan een rol.

Projecten om de stad

Op bovenstedelijk niveau wordt onder gezamenlijke verantwoordelijkheid van het KAN en de betrokken gemeenten (waaronder Nijmegen, Elst en Arnhem) een plan-

vormingsproces doorlopen ten behoeve van het instandhouden/realiseren van groenbuffers tussen de (stedelijke) kernen.

Ook in de Waalsprong zijn diverse groenvoorzieningen gedacht. Deze zullen deels uit de grondexploitatie worden gefinancierd. Voor de bovenwijkse voorzieningen zal ook uit de algemene middelen van de gemeente Nijmegen moeten worden geput. Dit gaat buiten het MJPG om.

5. Investing, partijen en uitvoeringsschema

De projecten uit het MJPG tellen op tot een bruto-investeringsbedrag van *f* 100 miljoen (zie tabel 5.1). De projecten belopen de periode tot en met 2010 à 2015. De taakstelling is om ongeveer tweederde in te plannen in de periode tot en met 2005. De realiseerbaarheid van deze taakstelling is afhankelijk van enerzijds de stedelijke budgetruimte en anderzijds de omvang en zwaarte van andere, 'concurrerende' projecten. De feitelijke ruimte zal het resultaat zijn van een continue afweging van behoeften en middelen. Als de budgettaire ruimte voor de nog ongedekte investeringen niet (volledig) wordt gevonden, schuiven deze door naar de periode na 2005. In totaal zal voor bijna tweederde van de investeringen in de toekomst nog dekking gevonden moeten worden (*f* 61 miljoen). Van de investeringen die - volgens de taakstelling - wenselijk zijn voor 2005, is meer dan de helft reeds gedekt (*f* 38 miljoen). De investeringen na 2005 zullen nog nagenoeg geheel gedekt moeten worden. Voor de fietspaden mag daarbij wel worden gerekend op een substantiële subsidiebijdrage.

Het gedekt zijn van de investeringen betekent dat deze zijn opgenomen in gemeentelijke (project)begrotingen of dat er reserveringen zijn gemaakt. Bronnen kunnen zijn: de eigen middelen van de gemeente of rijkssubsidiestromen (Gemeentelijke Doeluitkering, stedelijke vernieuwingsgelden). De inbreng van derden (met name private partijen) is vooralsnog te verwaarlozen. Bij nieuwbouw (bijvoorbeeld de Waalsprong) kan er wel enig groen via de grondexploitatie worden bekostigd. Een systeem van baatbelastingen lijkt, gezien de huidige houding van marktpartijen ten opzichte van (eventuele medeverantwoordelijkheid voor) de openbare ruimte, niet haalbaar in Nijmegen. Voor de nabije toekomst wordt hierin ook geen belangrijke kentering verwacht, al wordt er voor de kloostertuinen wel geëxperimenteerd met convenanten tussen grondeigenaar en gemeente ten aanzien van ontwikkeling/reconstructie en beheer en onderhoud. Hierbij geldt dat naarmate een kloostertuin een meer openbare functie heeft/zal hebben, de gemeente bereid is tot een grotere bijdrage.

Voor de nu nog ongedekte investeringen (*f* 61 miljoen) denkt de gemeente dan ook uiteindelijk zelf te moeten opdraaien, temeer omdat er ook niet kan worden teruggevallen op een subsidieregeling van rijkswegen. Een dergelijke regeling zou echter hoogst welkom zijn (mits flexibel, niet betuttelend van opzet en gekarakteriseerd door procesbenadering in plaats van projectbenadering), omdat de veelheid aan investeringsprojecten die er in Nijmegen op stapel staan en de beperktheid van de budgettaire ruimte er makkelijk toe kunnen leiden dat (groen)projecten worden opgeschoven in de tijd of zelfs helemaal uit het zicht verdwijnen.

Tabel B 1.1 Groeninvesteringen in Nijmegen: volume, dekking en tijdsplanning

Categorie	Investeringsvolume in miljoenen guldens van 1997					
		voor 2005	na 2005	Totaal gedekt	Totaal ongedekt	Totaal generaal
Groen en Recreatie	gedekt	17,6		17,6		52,5
	ongedekt	14,5	20,4		34,9	
Sportgroen	gedekt	6,7		6,7		14,6
	ongedekt	6,4	1,5		7,9	
Recreatieve fietsverbindingen	gedekt	9,3		9,3		23,3
	ongedekt	9,5	4,5		14,0	
Totaal		64,0	26,4	33,6	56,8	90,4

Bron: Meerjarenprogramma Groen gemeente Nijmegen, 1997.

Ten aanzien van het bruto-investeringsvolume van *f* 100 miljoen kan tot slot nog worden opgemerkt dat dit weliswaar van hoge ambities getuigt, maar dat er absoluut geen sprake is van overvragen: het gaat om wenselijk geachte en zelfs noodzakelijke ingrepen. Doordat het (noodgedwongen) uitgangspunt is dat de investeringen door de gemeente zelf moeten worden gedragen, is de tering al in zekere mate naar de nering gezet. Zo werd bijvoorbeeld al opgemerkt dat het plan voor Park-West in de voorbereidende fase reeds fors vereenvoudigd is.

Voor het groenbeheer en het bomenonderhoud wordt uitgegaan van een bestedingsbehoefte van circa *f* 1 miljoen per jaar. Waarbij geldt dat ruim de helft reeds gedekt is.

SCHIEDAM

1. Inleiding

Schiedam is - naar inwonertal - de tweede gemeente van het Rijnmondgebied. De bijna 75.000 inwoners tellende stad ligt geheel op de noordelijke oever van de Nieuwe Maas en wordt ingeklemd door Rotterdam aan de oostzijde en Vlaardingen aan de westzijde. In noordelijke richting vindt een vrij abrupte overgang plaats naar het open weidegebied van Midden-Delfland. De zuidelijke stadsrand wordt gevormd door het buitendijkse havengebied langs de Nieuwe Maas. In dit gebied bloeiden tot voor enkele decennia de haven-, metaal- en scheepsbouwgerelateerde bedrijvigheid. De harde klappen die deze sectoren in de jaren zeventig en tachtig te verduren kregen, deden niet alleen het havengebied in een neerwaarts gerichte spiraal geraken, maar misten ook hun uitwerking op de rest van de stad niet. Het wegtrekken van de bedrijvigheid en de mensen met hogere inkomens en het toenemen van de werkloosheid stortten de stad in een traject van sociaal en fysiek verval. Pas sinds enkele jaren lijkt de stad er in te slagen om weer langzaam uit het dal te geraken. De gemeente probeert actief het geschonden imago van de oude jeneverstad op te vijzelen: de stad moet weer een aantrekkelijke plek worden om te verblijven, zowel voor bewoners als voor bezoekers.

2. Ruimtelijk beleid

Schiedam kampt niet alleen met een aanzienlijke sociaal-economische problematiek, maar ook met ruimtegebrek. Voor het realiseren van nieuwe functies is de stad grotendeels aangewezen op inbreiding en functieverandering in het bestaande stedelijk gebied. Twee belangrijke complicerende factoren zijn ten eerste de aanwezigheid van vier belangrijke infrastructuurlijnen (de spoorlijnen Rotterdam - Delft en Rotterdam - Hoek van Holland en de autosnelwegen A20 en A19), die de mogelijkheden voor bebouwing in beginsel beperken en voor barrièrewerking zorgen; en ten tweede de hoge milieubelasting die Schiedam kent en die enerzijds te maken heeft met het industrieel verleden en anderzijds met de ligging in het Rijnmondgebied.

De stad werkt hard aan een nieuwe toekomst. Een reeks van (ruimtelijke) maatregelen en plannen staan op stapel. Een deel hiervan is primair gericht op herstel en conditionering. Het gaat om onder meer verbetering, vernieuwing en uitbreiding van de wo-

ningvoorraad; de herstructurering van oude haven- en industrieterreinen (waaronder de rivierzone en de oude stadsindustrie rond de binnenstad); het verbeteren van de economische infrastructuur van de binnenstad; sanering van de milieuvervuiling en de milieuhinder; alsmede scholing en sociale activering. Een ander deel van de plannen en maatregelen is primair gericht op kwaliteitsverbetering en optimalisering. Het aantrekkelijker maken van de stad voor zowel bewoners als bezoekers staat hierbij hoog in het vaandel. Concreet gaat het met name om de ontwikkeling van kantoor- en bedrijfslocaties in aansluiting op de bouw van de Benelux-metrolijn en Tramplus; de verbetering en uitbouw van culturele en recreatieve voorzieningen; de ontwikkeling van het toerisme en de stadspromotie en, last but not least, de verbetering van de milieu- en omgevingskwaliteit, de uitbouw van voorzieningen voor langzaam verkeer en de uitvoering van het *Groenstructuurplan*.

3. Groenbeleid

3.1 Inleiding

De druk op de openbare ruimte in het Rijnmondgebied en in Schiedam in het bijzonder is groot. Dit betekent ook dat de groenvoorzieningen in de stad onder druk staan. Tegelijkertijd dient de openbare ruimte aan kwaliteit te winnen om de stad beter te laten functioneren. Op regionaal niveau worden initiatieven ontplooid onder meer onder de vlag van het *ROM-project Rijnmond*, door de Commissie Brouwer (opvolger van het project *Overkoepelende Groenstructuur Stadsregio Rotterdam*) en door de Reconstructiecommissie Midden-Delfland. Om ook op stedelijk niveau de diverse claims op de openbare ruimte te kunnen beoordelen en om de bestaande voorzieningen te verbeteren werd in Schiedam een visie op de gewenste stedelijke groenstructuur noodzakelijk geacht. Deze werd neergelegd in het *Groenstructuurplan*. Dit plan verscheen in 1995 en werd met ruime instemming door de gemeenteraad vastgesteld. Het was het eerste structuurplan dat in de gemeente Schiedam zijn intrede deed.

3.2 Het Groenstructuurplan

Het *Groenstructuurplan* is in Schiedam een sturingsinstrument voor de langere termijn (tien jaar) en geeft een integrale visie op de versterking van de groenstructuur. Er wordt rekening gehouden met de verschillende aspecten die een rol spelen in het openbaar gebied te weten: de ruimtelijke structuur, ecologie en recreatie. Daarnaast spelen ook toerisme, verkeer, educatie, cultuurhistorie en kunst een rol. Het Groenstructuurplan vormt op die manier tevens één van de toetsingskaders voor plannen op het gebied van ruimtelijke inrichting en ontwikkeling van Schiedam. Het doel van het plan is het veiligstellen en ontwikkelen van de specifieke kwaliteitskenmerken van de openbare ruimte van Schiedam. Tevens geeft het plan een handvat voor prioriteitstelling.

In het Groenstructuurplan worden verschillende waardevolle grootschalige groengebieden en parken onderkend. Genoemd worden onder meer het Volkspark, het Prinses Beatrixpark, het Park Kethel en de Maasboulevard. Er worden vijf bedreigingen en knelpunten gesignaleerd, waaronder een (dreigende toename van het) gebrek aan samenhang tussen groenelementen; te weinig verscheidenheid in de uitstraling van het groen op wijk- en stadsniveau; een ontoereikend budget voor goed onderhoud van het groen; en de soms slechte fysieke conditie van het groen, die te maken heeft met de steeds verzakkende bodem in Schiedam. Deze knelpunten noodzaken tot het stellen van prioriteiten.

Bij het opstellen van de visie in het Groenstructuurplan is gekozen voor kwaliteit boven kwantiteit. Dit betekent dat de nadruk ligt op de optimalisatie van het reeds aanwezige groen. Het groen heeft een goede kwaliteit als het duurzaam en functioneel is, als het een eigen sfeer uitstraalt en als de groenelementen een goede samenhang vertonen. Grote waarde wordt verder gehecht aan het verbeteren van de recreatieve mogelijkheden en het verbeteren van de bereikbaarheid van de diverse grote groengebieden in en buiten het stedelijk gebied.

Uitwerkingsaspecten van het Groenstructuurplan

Ter verwezenlijking van de wensbeelden uit het Groenstructuurplan worden zes instrumentsoorten ingezet, waaronder facet-beleidsplannen; integrale uitvoeringsplannen; groenherinrichtingsplannen; groenbeheerplannen en verordeningen en beschermingsmaatregelen.

Het beleid uit het Groenstructuurplan zal worden uitgewerkt in vijf facet-beleidsplannen: een *Bomenstructuurplan*, een *Plantsoenverbeteringsplan*, een *Speelruimteplan*, een *Waterkwaliteitsplan* en een *Natuurontwikkelingsplan*. Dit laatste plan behelst de uitwerking van de ecologische hoofdstructuur van de stad.

Bij enkele integrale uitvoeringsplannen is ook herinrichting van de openbare ruimte aan de orde. Groenprojecten kunnen hier deel van uitmaken. Grote, gemeentegrens-overschrijdende plannen zijn: Metro en Tram-Plus, de Benelux-corridor, het ROM-project Rijnmond en het project Overkoepelende Groenstructuur Stadsregio Rotterdam. Op het niveau van de stad en de stadsdelen zijn van belang: de stadsvernieuwingplannen, binnenstadsplannen, uitbreidingsplannen (Spaland-Oost), wijkbeheerplannen (beheerplan Nieuwland) en ophogingsplannen.

Zelfstandige groenherinrichtingsplannen zijn en worden opgesteld om bij parken en andere onderdelen van de groenhoofdstructuur het gewenste beeld te krijgen. Actuele groenherinrichtingsplannen zijn die voor de Plantage en het Julianapark.

Verordeningen en beschermingsmaatregelen worden geïntroduceerd ter instandhouding van bestaande kwaliteiten en ter voorkoming van ongewenste ontwikkelingen. Op dit moment wordt hiertoe het bestemmingsplan *Groene Long* opgesteld, waarin een aantal belangrijke groene gebieden in Schiedam daadwerkelijk als (niet aan te tasten) groengebied worden bestempeld.

4. Stand van zaken van enige belangrijke projecten

De in sociaal-economisch opzicht moeilijke decennia die Schiedam heeft doorgemaakt, hebben ook de financiële positie van de gemeente ondermijnd. Ruime budgetten voor investeringen in de openbare ruimte zijn niet aan de orde. Toch is er van een windstilte op het gebied van groen in en om de stad geen sprake. Met behulp van een reeks subsidieverstrekkers is een aantal interessante projecten in de steigers gezet (zie ook afbeelding 4.1). Ook worden voor een aantal grootschalige toekomstige ontwikkelingen - ondanks de vooralsnog beperkte mogelijkheden - hoge ambities gekoesterd ten aanzien van het groen.

Het plan Poldervaart

Een groot, structuurbepalend project in voorbereiding en uitvoering is het plan Poldervaart. Volgens dit plan herkrijgt de Poldervaart, die diagonaal van noordoost (de Schie) naar zuidwest (Nieuwe Maas) door Schiedam loopt, weer geheel haar oude be-loop. Er ontstaat een nat ecologisch lint, waarlangs een recreatieve doorgaande fietsroute gelegen is. Barrières worden geslecht (spoorlijnen en A20) en het fietsen door Schiedam wordt een stuk aantrekkelijker. Het project is opgedeeld in deelprojecten. Sommige zijn reeds uitgevoerd, andere zijn in voorbereiding. De nog uit te voeren werken betreffen een investering van bijna f 8 miljoen. Hiervan houdt ruim de helft verband met fietsvoorzieningen en de rest met het herstel van het Poldervaarttracé.

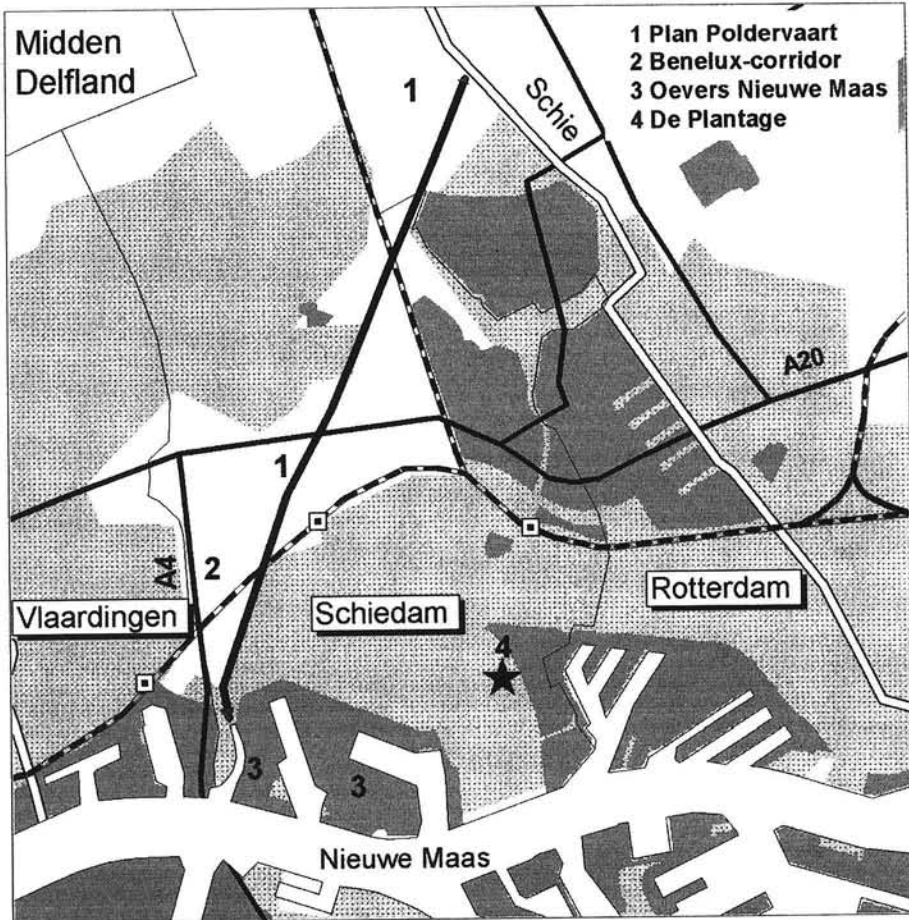
Beneluxcorridor

Een tweede project van grote omvang en belangrijkheid hangt samen met de ontwikkelingen met betrekking tot de Beneluxcorridor. Het mogelijke doortrekken van de A4 door Midden-Delfland naar de Beneluxtunnel gaat vergezeld met een forse uitbreiding van het aantal rijstroken in de Beneluxcorridor op de grens tussen Vlaardingen en Schiedam. Om de twee gemeenten niet definitief van elkaar te scheiden, wordt door planontwikkelaars voorgesteld om minstens een deel van de Beneluxcorridor te overkluizen. Door (een deel van) deze overkluizing te voorzien van een groen-recreatief karakter kan een verbinding tot stand worden gebracht tussen het aanwezige grootschalige groen in Vlaardingen, het te herschikken sportveldencomplex aan de westzijde van Schiedam en het Poldervaarttracé. Over de doorgang van dit project bestaat nog geen zekerheid, net zo min als over de benodigde investeringen. Wel is duidelijk dat deze investeringen ten minste tientallen miljoenen guldens zullen bedragen.

Oevers van de Nieuwe Maas

Een ander omvangrijk project zal zich mogelijk gaan afspelen langs de oevers van de Nieuwe Maas. Flinkte delen van deze oevers hebben hun functie (scheepsbouw- en metaal-gerelateerde bedrijvigheid) verloren en komen in aanmerking voor ingrijpende herstructurering. Groen en recreatie zijn, naast wonen, zulke mogelijke en wenselijke nieuwe functies. Het realiseren van een ecologische verbinding tussen de Poldervaart en de Nieuwe Maas en het aanbrengen van een koppeling tussen de Poldervaart en het Volkspark staan in ieder geval op de verlanglijst. Hier ligt ook een relatie met het ROM-project Rijnmond dat zich op de oude haventerreinen langs de Maasoevers richt.

Afbeelding B 1.2 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Schiedam

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

De Plantage

In het kader van het opwaarderen van de binnenstad is onlangs het oudste stadspark van Nederland - de Plantage - voor een groot deel gereconstrueerd. Het laatste deel - het onder de grond brengen van een parkeerterrein (in samenwerking met Verkeer & Vervoer) en het toedekken met groen - stuit nog op financieringsproblemen. In de binnenstad zijn ook het Oude Kerkhof en de tuin van het weeshuis gereconstrueerd en gemaakt tot aangename groene rustpunten.

Tabel B 1.2 Groeninvesteringen in Schiedam: volume, dekking¹ en tijdsplanning

Categorie	Investeringsvolume in miljoenen gulden van 1997					
		voor 2005	na 2005 ²	Totaal gedekt	Totaal ongedekt	Totaal generaal
Groen en Recreatie	gedekt	3,3	PM	3,3 ³		
	ongedekt	6,7	PM		6,7	10
Sportgroen	gedekt		PM			
	ongedekt	5	PM		5	5
Recreatieve fietsverbindingen	gedekt	4,2	PM	4,2 ⁴		
	ongedekt	0,5	PM		0,5	4,7
Totaal		19,7	PM	7,5	12,2	19,7+PM

¹ Indien niets is vermeld, worden de investeringen gedekt door de gemeente Schiedam.

² Voor de periode na 2005 zijn nog geen concrete plannen/projecten en investeringsbehoeften vastgesteld. Wel zouden dan - indien de financiering geregeld kan worden - ontwikkelingen kunnen gaan plaatsvinden met betrekking tot de Benelux-corridor (groene overkluizing) en de herinrichting van de rivieroever (inclusief groen en recreatie). Hiermee zullen dan grootschalige investeringen gemoed zijn, die wellicht in de tientallen miljoenen gulden gaan lopen.

³ Gedekt door onder meer gemeente Schiedam en subsidies van diverse lichamen.

⁴ Inclusief 70% rijkssubsidie uit GDU-gelden.

Bron: Gemeente Schiedam.

5. Investering, partijen en uitvoeringsschema

In het voorgaande is al even verwezen naar de geringe financiële speelruimte van de gemeente Schiedam. Deze heeft er toe geleid dat de in eerste instantie hoge ambities uiteindelijk een zeer pragmatische vertaling in projecten en plannen hebben gekregen. De projecten uit het Groenstructuurplan beperken zich veelal tot relatief kleine, reconstructie-achtige ingrepen in bestaande groenvoorzieningen. Het Poldervaartplan, dat hierboven is besproken, vormt hierop één van de weinige uitzonderingen. In een gemeente waar men de kosten van onderhoud en beheer nauwelijks kan opbrengen, worden nieuwe investeringswensen niet als vanzelfsprekend met gejuich ontvangen.

Met de projecten uit het Groenstructuurplan is een investeringsbedrag van 8 à 10 miljoen gulden gemoed (zie ook tabel 5.1). Hierbij is reeds rekening gehouden met de financiële positie van de gemeente.

Een fors deel van de investeringen voor het herstellen van het Poldervaarttracé is in de genoemde 8 à 10 miljoen reeds opgenomen. De uitvoeringsperiode van de projecten loopt in principe van 1997 tot 2005. Waar mogelijk worden (onderdelen van) projecten in samenhang met andere, integrale projecten en plannen uitgewerkt en uitgevoerd.

Als dekkingsbronnen voor de groenprojecten gelden binnen de gemeente ten eerste de Meerjarenbegroting (MJB) en ten tweede de exploitatiebegrotingen van de diverse stadsvernieuwings-, binnenstads-, uitbreidings en wijkbeheerplannen. Buiten de gemeente zijn mogelijke bronnen: de groensubsidies van de Provincie Zuid-Holland (inclusief subsidies voor Gebiedsgebonden Milieumaatregelen); de GDU-gelden (met name voor de realisatie van langzaamverkeer routes); de Commissie Brouwer

(Groenstructuur Stadsregio Rotterdam); de Reconstructiecommissie Midden-Delfland en het Hoogheemraadschap. Ook kan er soms aanspraak worden gemaakt op gelden uit het ROM-project Rijnmond. Medefinanciering door marktpartijen komt op kleine schaal wel voor: zo hebben ondernemers uit de binnenstad meebetaald aan het opwaarderen van de groenvoorzieningen in de binnenstad. De gedachte dat initiële investeringen in stedelijk groen ofwel in het verfraaien van de stad belangrijke multiplier-effecten kunnen hebben, lijkt hier aan overtuigingskracht te winnen.

TILBURG

1. Inleiding

Tilburg is met een inwonertal van ruim 185.000 sinds anderhalf jaar de zesde stad van Nederland. Het feit dat Tilburg oorspronkelijk is opgebouwd uit een aantal dorpen, maakt dat de stad nu nog steeds beter kan worden gekenschetst als een verstedelijkt landschap dan als een stad 'pur sang'. De ontwikkeling van de stad heeft de afgelopen eeuw een nauwe samenhang vertoond met de opkomst, bloei en ondergang van de textielindustrie. Momenteel maakt Tilburg een succesvolle transformatie door naar een 'Moderne Industriestad': het motto waarmee de stad zich graag afficheert.

Tilburg is centraal gepositioneerd in de Stedenregio Brabant (of Brabantse Stedenrij). Deze regio fungeert sinds enige decennia als 'overloopgebied' voor de Randstad. De verstedelijkingsdruk is groot, wat in het verleden ten koste is gegaan van waardevolle natuurfuncties als bossen, heidevelden en kleinschalige beekdalen. Nog steeds echter kan de omgeving van Tilburg worden omschreven als bosrijk en voorzien van karakteristieke beekdalen en veel natuurschoon. Zo ligt er ten zuidwesten van de stad een bosgebied dat tot de ecologische hoofdstructuur behoort. Het vele groen geeft een duidelijke meerwaarde aan de daar gelegen woonwijken. Voorts vormen ook de Loonse en Drunensche Duinen en de Oisterwijkse Vennen belangrijke natuur- en recreatiegebieden in de directe omgeving. Groene wiggen, lanen en historische linten, kanalen, beekdalen en bossen dringen vanuit de omgeving de stad binnen en benadrukken zo het niet-stedelijk karakter van veel van de wijken die niet tot de binnenstad van Tilburg behoren. De oude stad binnen de Ringbanen kampt echter wel met een tekort aan openbare ruimte en groen.

2. Ruimtelijk beleid

Het ruimtelijk beleid van Tilburg is erop gericht om een efficiënt ruimtegebruik te combineren met respect voor gebieden met een grote natuurwaarde. De aantrekkelijke omgeving geldt als één van de sterke punten van de stad en dient daarom als een belangrijke pijler voor de toekomstige ruimtelijk-economische ontwikkeling. De als minder aantrekkelijk ervaren (en excentrisch gelegen) binnenstad vormt een van de belangrijke op te lossen knelpunten.

De stad kent twee grote Vinex-uitbreidingsopgaven: de locatie Reeshof in westelijke richting en de locatie Noordoost nabij de kernen Udenhout en Berkel-Enschot. De agrarische bedrijvigheid in het Tilburgs buitengebied zal als gevolg hiervan afnemen. Met de natuurfunctie van het buitengebied zal zo zorgvuldig mogelijk worden omgegaan. In relatie hiermee zijn in deze uitleglocaties belangrijke (wigvormige) groene lobben voorzien, die aansluiten bij de landschapsstructuur en het zogeheten Propellermodel. Volgens dit model kent Tilburg drie hoofdrichtingen van verstedelijking waartussen groene wiggen gelegen zijn die diep het stedelijke lichaam binnendringen.

3. Groenbeleid

Het Tilburgs groenbeleid kreeg serieuze handen en voeten in het begin van de jaren negentig, toen het *Groenstructuurplan* (GSP) werd vervaardigd en vastgesteld door de raad. In dit plan werden een zogenaamd Kaderprogramma 1993-2013 en een Programma 1993-1997 onderscheiden. Het aflopen van de programmaperiode 1993-1997 vormde de aanleiding voor het starten van een evaluatie- en actualisatie-studie. Deze heeft geresulteerd in de verschijning en vaststelling van het *Groenstructuurplan plus* (GSP+) in 1998. Het GSP+ fungeert als een aanvulling op en niet als een vervanging van het GSP. De in het GSP beschreven groenvisie wordt in hoofdlijnen voortgezet. Hieronder volgen korte toelichtingen op het GSP en het GSP+. Tot slot worden ook nog enige andere, aan het GSP en GSP+ gerelateerde nota's aangestipt.

3.1 Het Groenstructuurplan

Het *Groenstructuurplan Tilburg* (GSP) dateert van 1992 en heeft een planperiode van 20 jaar (1993-2013). Het plan werd door de raad vastgesteld in 1993. Het GSP vormt een afwegingskader voor het groenbeleid, waarin de gewenste en na te streven functies, doelen en beelden van de openbare ruimte zijn uiteengezet. Aan het beleid is een globaal overzicht gekoppeld van projecten die dienen ter verwezenlijking van de doelstellingen.

Beleidssporen

Op basis van de constatering dat - ondanks grote variatie en netheid - de samenhang in de Tilburgse openbare ruimte en de duurzaamheid van natuur en landschap te wensen overlaten, wordt in het GSP ingezet op twee beleidssporen. Het eerste spoor betreft het scheppen van kwaliteit. Hier gaat het om het investeren in het raamwerk van lange lijnen, bijzondere plekken en ecologische verbanden. Belangrijke randvoorwaarden hierbij zijn: meer groen binnen de ringbanen, het ontzien van natuur- en recreatiegebieden en de verweving van stad en landschap. In het tweede spoor staat het sturen en bijsturen in het beheer van de openbare ruimte centraal, met als achterliggend doel het verzekeren van kwaliteit. Als kwaliteitscriteria worden hierbij gehanteerd: bruikbaarheid, sfeer en herkenbaarheid, samenhang en oriëntatie, representatie, ecologische duurzaamheid en sociale veiligheid.

Aan het groen in en om de stad worden drie functies toegedacht: een recreatieve, een ruimtelijke (samenhang brengen in het stadsbeeld, representativiteit creëren op specifieke plekken) en een ecologische (voor het vergroten van de biodiversiteit).

Hoofdlijnen voor de Tilburgse groenstructuur

Op het niveau van de stad worden de zogenaamde hoofdlijnen voor de Tilburgse groenstructuur geschetst. Van groot naar klein gaat het om:

- een duurzaam ecologisch raamwerk;
- een samenhangend netwerk van lange lijnen;
- strategische plekken, als knopen van het stadsweefsel.

Het duurzaam ecologisch raamwerk voor Tilburg bestaat uit beken en beekdalen, vennen, poelen en moerassen en tenslotte bossen. De beken en beekdalen, te weten de Donge, de Zandleij en de Leij, vormen natte milieus en zijn van belang als continue ecologische verbindingzones. Ze vormen de basis van het ecologisch raamwerk en dienen met zorg beheerd en behandeld te worden. De ecologische waarde en de overlevingskansen van de veelal geïsoleerd gelegen vennen, poelen en moerassen zouden toenemen als zij zowel onderling als aan het bekenstelsel verbonden konden worden. Tenslotte vormen de bossen robuuste verbindingzones tussen de twee grote natuurgebieden ten noorden en ten zuiden van de stad, te weten de Loonsche en Drunensche Duinen en de Oisterwijkse Vennen. Voor de verbetering van het milieu, het versterken van de ecologische verbindingen in het landschap en een betere ecologische ontwikkeling van de bossen zelf, wordt een uitbreiding van het bosareaal voorgestaan. Hiertoe wordt het Noorderbos aangelegd, met veel ruimte voor de natuur.

Het samenhangend netwerk van lange lijnen bestaat uit linten (historische lijnen met veelal smal profiel), de ringbanen (infrastructuur), het Wilhelminakanaal en de lanen (verbindingen tussen stad en landschap). Zij geven het stadsweefsel samenhang en suggereren eenheid in de verscheidenheid. Het groen in deze lijnen zal indien nodig worden versterkt, hersteld en geaccentueerd. Het Wilhelminakanaal verdient bijzondere aandacht, omdat het zowel in het ruimtelijke, het recreatieve als het ecologische netwerk een rol speelt.

De strategische plekken tenslotte betreffen de Frankische driehoeken, pleinen en plantsoenen, de aanloop van het centrum en de parken. Zij komen in aanmerking voor verbetering van de inrichting, zodat uiteindelijk de samenhang en de kwaliteit van het groen in de stad verbeterd worden. Een streefbeeld is om elk park een eigen sfeer en thema te geven.

Uitwerking

Door zorgvuldig om te gaan met de hoofdlijnen van de stad, wordt ook beoogd de samenhang, sfeer en gevarieerdheid in de wijken te waarborgen en te versterken. De aandacht gaat uit naar onder meer de Oude Stad (representatief groen), de lange lijnen tussen de wijken en de stadsranden (ecologisch groen). Tegelijkertijd volgen uit het gestelde over de hoofdlijnen de randvoorwaarden en motieven voor nieuwe ontwikkelingen binnen en buiten de stad. Uitgangspunt is dat de natuur diep in de nederzetting dient door te dringen: een streefbeeld dat gestalte krijgt door het zeker stellen van

groene wiggan, de duurzame ontwikkeling van beekdalen en andere gebieden met hoge natuurwaarden en het voorkomen van verdere bebouwing van bepaalde gebieden. Enige tientallen concrete projecten zijn in het GSP opgenomen ter verwezenlijking van de streefbeelden. Deze vormen samen het Kaderprogramma 1993-2013. Als onderdeel hiervan zijn in het Programma 1993-1997 vooral projecten opgenomen die gericht zijn op directe verhoging van de ruimtelijke kwaliteit van de (Oude) stad. Meer ecologisch getinte investeringen zijn later in de tijd voorzien.

3.2 Het Groenstructuurplan plus

Het aflopen van de programmaperiode 1993-1997 van het GSP en een aantal belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen vormden de aanleiding voor een evaluatie en een actualisatie van het GSP. De resultaten zijn neergelegd in het GSP+, dat als aanvulling op het GSP en als bouwsteen voor het nog op te stellen *Structuurplan 2015* fungeert.

De evaluatie en actualisering hebben weliswaar tot een aantal inhoudelijke en programmatische verschuivingen en aanvullingen geleid, maar in hoofdlijnen wordt de in het GSP beschreven groenvisie voortgezet. Voor verbetering komen onder meer in aanmerking de definiëring en afstemming van het ecologisch raamwerk en de integratie van het groenbeleid met andere disciplines.

In de actualisering wordt ingespeeld op nieuwe herinrichtingsplannen voor de openbare ruimte van de binnenstad, de uitbreidingsplannen voor de locatie Noordoost en de toevoeging van de kernen Udenhout en Berkel-Enschot en een stuk buitengebied aan het Tilburgs domein. Tevens wordt voortgeborduurd op hetgeen is gesteld in een aantal relevante nieuwe gemeentelijke nota's zoals de *Paraplunota TALUD* (voorloper van het bestemmingsplan buitengebied van (delen van) Tilburg, Loon op Zand, Udenhout en Berkel-Enschot) en de nota *Ecologische Kaart* (zie hieronder). Dit resulteert in een geactualiseerde globale groenvisie, een vernieuwde projectenlijst (programma 1997-2013) en een aangepast kaartbeeld. In de geactualiseerde groenvisie wordt het ecologisch raamwerk verder uitgebouwd en wordt er gestreefd naar meer samenhang tussen de diverse onderdelen van het ecologisch raamwerk en de overige groenprojecten. Voorts wordt een actualisering en verfijning van het patroon van lanen voorgestaan. Tot slot is een aantal nieuwe strategische plekken aangewezen en wordt aan andere plekken nader vormgegeven.

3.3 Overige nota's

Het GSP en het GSP+ zijn de kaderstellende en visionaire nota's op het gebied van groen en de openbare ruimte. Hoewel zo concreet mogelijk, zijn zij niet de juiste documenten om alle met groen verbonden aspecten tot in detail te behandelen. In het GSP+ wordt dan ook het belang onderkend van het uitvoeren en opstellen van diverse onderzoek- en facetstudies en nota's. Genoemd worden onder andere een kadernota *Beheer en Onderhoud*, een *Bomen- en waterstructuurplan*, een *Parkennota* en onderzoek op het gebied van openluchtrecreatie en toerisme.

Reeds in bewerking is de kadernota *Groene Mal*. Hierin wordt de provinciale Groene en Ecologische Hoofdstructuur vertaald naar lokaal niveau. Dit ecologisch raamwerk of casco op lokaal niveau - de Groene Mal - dient ter aansturing van de toekomstige

verstedelijking (horizon 15 jaar). De nota geeft extra inhoud aan de bescherming van waardevolle groengebieden in het landelijk gebied en geeft tevens de zoekruimte aan voor natuurcompensatiemaatregelen. Beoogd wordt om te komen tot een raamovereenkomst of convenant tussen milieu- en natuurorganisaties, landbouw, waterschappen, provincie en gemeenten waarin principe-oplossingen voor zogenaamde keuzegebieden (dit zijn gebieden waar een keuze dient te worden gemaakt voor òf natuur òf stad òf een combinatie daarvan) worden vastgelegd. De nota zal naar verwachting in 1999 verschijnen. Daarbij wordt nu al - vanuit de praktijk - gesignaleerd dat het opstellen van een nota met een vergelijkbare werking voor het stedelijk gebied (stringente bescherming van bestaand groen en een adequaat raamwerk voor compensatiemaatregelen indien aantasting groen onvermijdelijk is) zeer wenselijk is.

Tot slot moet de nota *Ecologische Kaart Tilburg* worden genoemd. Deze nota uit 1997, die geen beleidskaart is, verschaft inzicht in de ecologische basiskwaliteit van zowel het stedelijk als het landelijk gebied van Tilburg en geeft een onderbouwing voor het gewenste ecologisch raamwerk.

4. Stand van zaken van enige belangrijke projecten

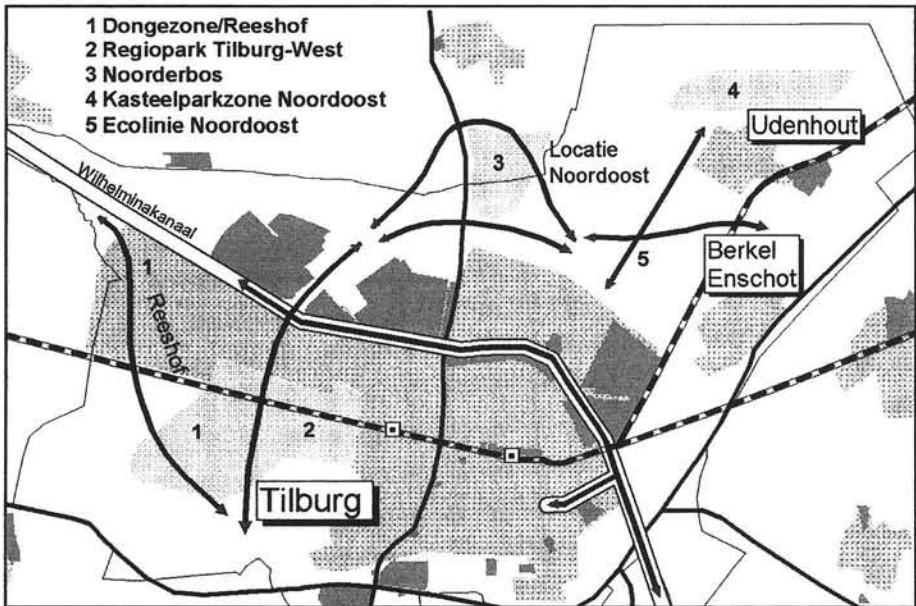
In het GSP en het GSP+ zijn enige tientallen projecten opgenomen die de streefbeelden binnen handbereik moeten doen komen. In de afgelopen jaren zijn ook al diverse projecten uitgevoerd, waaronder de herinrichting van een aantal pleinen en Frankische Driehoeken, de reconstructie van het Wilhelminapark en (het aanvangen met) de ontwikkeling van een aantal ecologische zones aan de stadsranden en in het buitengebied (de Westcorridor, het Noorderbos en de Dongezone). Veel projecten verlopen voorespoedig, maar er doen zich soms ook problemen voor, zoals met de aankoop van grond (Westcorridor) of doordat er zich bodemvervuilingsperikelen manifesteren (aanleg Noorderbos).

Drie omvangrijke projecten die ook de komende jaren nog om forse inspanningen zullen vragen, zijn het project Dongezone/Reeshof, het project Kasteelparkzone Noordoost en het project Ecolinie Noordoost (zie ook afbeelding 4.1).

Dongezone/Reeshof

Het eerste project betreft de verdere ontwikkeling van een natte ecologische verbindingzone met een gemiddelde breedte van 150 meter in het beekdal van de Donge door middel van een poelenreeks, natte gebieden, hermeandering van de Donge en door een aaneenschakeling van bossen, landgoederen en opengebieden. Het aan te leggen Reeshofpark vormt een groene geleiding van de nieuwe woonwijk (Reeshof) vanuit de Dongezone. Hier ligt ook een relatie met het Regiopark Tilburg-West (een initiatief om een aantal natuurlijke en recreatieve groenelementen aan de westzijde van Tilburg tot een 'Regiopark' samen te smeden).

Afbeelding B 1.3 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Tilburg

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

Kasteelparkzone Noordoost

Het project Kasteelparkzone Noordoost behelst het ontwikkelen van een tweetal groenzones (Kasteelparkzone en Bosstrook) tot een structurerend groenelement voor de gehele noordoostelijke stadsuitbreidingszone. In deze zones worden infiltratievoorzieningen opgenomen ten behoeve van het noordoostelijk gelegen natuurgebied de Brand (inzijging - kwel). De mogelijkheid bestaat de zones of delen hiervan te ontwikkelen voordat de woningbouw aanvangt, zodat het groen 'op hoogte is' als de locatie bewoond gaat worden.

Ecolinie Noordoost

In het project Ecolinie Noordoost tenslotte, wordt onder meer een natte ecologische verbindingzone (met poelenstructuur) ontwikkeld die in relatie staat tot het Noorderbos, de Leemkuilen in Udenhout en de zojuist besproken groenzones in Noordoost.

5. Investing, partijen en uitvoeringsschema

Het totale - geambieerde - investeringsvolume voor de Tilburgse groenprojecten bedraagt ruim f 100 miljoen voor de periode 1999-2010 (zie ook tabel 5.1). Dit bedrag zou nog hoger kunnen uitvallen als er in deze periode in navolging van de kadernota *Groene Mal* voor het landelijke gebied, een vergelijkbare nota voor het stedelijke ge-

bied in werking zou treden. Voor de ongetwijfeld extra investeringen die hierbij zouden horen, zou een impuls van het Rijk zeer welkom zijn.

Investerings in het groen in en om Tilburg zijn voor een belangrijk deel in het GSP en GSP+ ondergebracht. Zo wordt in de *Perspectiefnota 1999* rekening gehouden met een jaarlijks investeringsniveau van f 4,7 miljoen voor de uitvoering van het GSP, GSP+, de deelnota's GSP+ (opgesteld voor de kernen Berkel-Enschot en Udenhout) en de kadernota *Groene Mal*. In dit bedrag is een kwart miljoen jaarlijkse subsidie door andere overheden inbegrepen. Indien deze f 4,7 miljoen voor latere jaren ongewijzigd zou blijven (continuering van de nieuwe jaarschijf van de meerjarenbegroting wordt jaarlijks gezien bij het opstellen van de begroting), zou voor de periode 1999-2010 in ieder geval f 56,4 miljoen beschikbaar zijn voor investeringen in het groen. Een drietal grote projecten kunnen echter niet uit dit budget worden betaald. Het gaat om de projecten Dongevallei Reeshof, de Kastelenparkzone Noordoost en de Ecolinie Noordoost. Deze projecten vergen elk rond de f 15 miljoen aan investeringen, waarvan de dekking nog maar mondjesmaat is geregeld. Van marktpartijen worden geen grote bijdragen verwacht. Des te waardevoller zou financiële participatie door hogere overheden kunnen zijn. De ervaring leert overigens dat de geraamde jaarlijkse bijdrage van een kwart miljoen aan subsidie niet wordt ontvangen zodat het meerjarig investeringsvolume in de praktijk lager zal zijn (circa f 4,5 miljoen).

Tabel B 1.3 Groeninvesteringen in Tilburg: volume, dekking¹ en tijdsplanning

Categorie	Investeringsvolume in miljoenen gulden van 1997					
		voor 2005	na 2005	Totaal gedekt	Totaal ongedekt	Totaal generaal
Groen en recreatie	gedekt	32,3	28,2	60,5 ²		101,6
	ongedekt	20,6	20,5		41,1 ³	
Sportgroen	gedekt	14,5		14,5		14,5
	ongedekt					
Recreatieve fietsverbindingen	gedekt					PM
	ongedekt					PM
Totaal		67,4	48,7	75	41,1	116,1

¹ Indien niets is vermeld, worden de investeringen gedekt door de gemeente Tilburg.

² Waarvan f 4,1 miljoen door Rijk, Provincie en marktpartijen.

³ Waarvan f 22,6 miljoen door het Rijk op te brengen en f 7,3 miljoen door de Provincie.

Bron: Gemeente Tilburg.

ZWOLLE

1. Inleiding

De Overijsselse hoofdstad is één van de stedelijke knooppunten volgens de Vinex en telt momenteel ruim 100.000 inwoners. Op nationaal niveau vervult Zwolle een belangrijke scharnierfunctie tussen de Randstad en het noordoostelijke achterland. De stad heeft een belangrijk deel van zijn voorspoedige ontwikkeling te danken aan zijn gunstige ligging: in een aantrekkelijke omgeving, op een knooppunt van infrastructuurlijnen en buiten de drukte van de Randstad.

Een verklaring van de populariteit van Zwolle als woonplaats is mogelijk ook gelegen in het groene karakter van de stad. De stad is gelegen in een overgangszone van verschillende landschapstypen. In het noorden en westen het vochtige, open laag-Nederland, en het droge, meer gesloten landschap in het zuiden en oosten. Het IJsseldal ten zuidwesten en het Vechtdal ten noordoosten van de stad behoren tot de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland (EHS). Groen en water dringen vanuit het omringend landschap tot diep in de stad door. In deze groene vingers liggen grote groene gebruiksruimtes, recreatieve routes en ecologische verbindingzones. Rondom het centrum vormt de historische stadsgracht en zijn parkachtige oevers een stijlvol groenelement.

2. Ruimtelijk beleid

Het ruimtelijk beleid voor de korte en middellange termijn (2005) is vastgelegd in het *Structuurplan Zwolle* uit 1996. Voor de lange termijn (2005-2020) is een verkenning uitgevoerd in de vorm van het project en de rapportage *Doorkijk - een beeld van Zwolle na 2005*.

Het ruimtelijk beleid is gericht op twee hoofdzaken. De eerste betreft ruimtelijke kwaliteit en een optimaal evenwicht tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van het Zwolse grondgebied. Bij de tweede gaat het om het nader vormgeven aan en ruimtelijk concretiseren van het profiel van Zwolle als stedelijk knooppunt. Via de strategieën van actief beheer en zorgvuldige ruimtelijke ontwikkeling wordt hieraan vormgegeven. Om de Zwolse ambities, de taakstellingen en de verwachte groei tot 2005 ruimtelijk te kunnen accommoderen, moet naar verwachting

circa 650 hectare grond voor uiteenlopende doelen ter beschikking komen. Via de uitvoering van zeven zogenaamde strategische projecten (Versterking Stadscentrum, Stadsuitbreiding Stadshagen, Centrumgebied Hanzeland, Stadsentree Spoolde, Zaken- en zorggebied Ceintuurbaanzone, Parklandschap Herfte-Wythmen en Bedrijfsgebied Hessenpoort) moet hieraan worden tegemoet gekomen. In het structuurplan neemt het groen een belangrijke plaats in, zowel in de beheersstrategie (beheerbestemming parklandschap en beheerbestemming natuur en natuurontwikkeling) als in de ontwikkelingsstrategie. In het strategisch project Parklandschap Herfte-Wijthmen staat de groene zone tussen Berkum en Wijthmen centraal. Deze is door de veelheid aan stadsrandfuncties enigszins versnipperd geraakt. Het plan is om de ruimtelijke en landschappelijke structuur weer beter herkenbaar te maken door er een groot parklandschap aan te leggen. Binnen dit parklandschap zouden diverse groene functies (bossen, landgoederen en kleine natuurgebieden afgewisseld door agrarisch gebruik en recreatiegebieden) in onderlinge samenhang en in harmonie met de aanwezige waardevolle elementen kunnen worden ontwikkeld. Ook bij het strategische project Stadsentree Spoolde spelen parklandschapontwikkeling en recreatieve doeleinden een voorname rol.

Ook uit het zogenaamde 'Doorkijkproces' - een proces waarin gemeente, bewoners en derden discussieerden over de toekomst van Zwolle - zijn een aantal grote potentiële projecten naar voren gekomen. Deze behoeven nog nadere uitwerking en zullen pas op de iets langere termijn actueel worden. De aandacht gaat onder meer uit naar de aanpak van de A28, natuurontwikkeling in en herinrichting van de IJsselzone, transformatie en intensivering van de Centrumzone en de herstructurering van de Spoorzone.

3. Groenbeleid

Het op dit moment belangrijkste beleidsdocument op het gebied van groen in Zwolle is het *Groenbeleidsplan* uit 1998. Het plan volgt op een evaluatieonderzoek dat in 1993 is uitgevoerd naar het *Groenstructuurplan* uit 1985. De resultaten van deze evaluatiestudie zijn in het Groenbeleidsplan verwerkt, evenals het vastgestelde beleid uit het *Structuurplan* van 1996 en het ideeëngoed van het *Doorkijkproces* van 1997. Het plan vormt als zodanig een sectorale uitwerking van integraal gemeentelijk beleid. Andersom is de visie op de stedelijke hoofdgroenstructuur uit het Groenbeleidsplan ook ingebracht in de Doorkijk-projecten IJsselzone, Centrumzone en Nieuwe Woningbouwlocaties. Aan het opstellen van het plan is een uitgebreide inventarisatie en analyse van de huidige groensituatie voorafgegaan.

3.1 Het Groenbeleidsplan

In het *Groenbeleidsplan* (GBP) worden de visie en beleidsuitgangspunten voor het stedelijk groen (en water) voor de komende 10 tot 15 jaar geformuleerd. Hierbij gaat het om stedelijk groen in de ruimste betekenis van het woord, waarbij ook de verbandingen met het buitengebied en die delen van de stadsrand die mogelijk in de verdere toekomst van de stad deel zullen uitmaken, zijn inbegrepen. Voor het 'echte' buitengebied is het voornamelijk op conserveren gerichte gemeentelijke *Landschapsbeheers-*

plan van toepassing. Het waterbeleid wordt op korte termijn uitgewerkt in de *Visie voor Wateren en Oevers*.

De basis

De bestaande groenstructuur van Zwolle fungeert als Ausgangssituatie voor het GBP. Deze vertoont een sterke samenhang met de ontstaanswijze van het landschap. De waterlopen, en in mindere mate de zandruggen in de ondergrond zijn als het ware de dragers van de groenstructuur. Andere belangrijke dragers zijn het netwerk van land- en waterwegen in de stad en de zogenaamde groene vingers. Deze vingers zorgen voor een zekere geleiding in de stad en vormen directe ruimtelijke, recreatieve en ecologische relaties met het omliggende landschap, waar aantrekkelijke fietsroutes, recreatiegebieden en bossen gelegen zijn. De huidige groenstructuur vormt tevens een belangrijke basis voor de stedelijke ecologische structuur. De groenvoorzieningen en andere recreatieve gebruiksmogelijkheden zijn redelijk evenwichtig over de stad en de wijken gespreid.

Onder de knelpunten die worden gesignaleerd, hebben de belangrijkste veelal te maken met het ontbreken van samenhang en afstemming, het onderbroken worden van doorgaande lijnen en verbindingen, en het te klein zijn van sommige onderdelen om 'zelfstandig overleven' mogelijk te maken.

Uitwerking van de stedelijke hoofdgroenstructuur

Bij de aanwijzing van de stedelijke hoofdgroenstructuur is vooral gelet op samenhang, duurzaamheid, herkenbaarheid en de functie van de stad als geheel. Ten behoeve hiervan wordt de stedelijke hoofdgroenstructuur opgevat als een samenhangend stelsel dat is opgebouwd uit vier lagen van verschillende orde. De eerste laag bestaat uit de ruit om Zwolle die wordt gevormd door de IJsselzone, de Vechtzone en het Zwarte Water. De tweede laag bestaat uit de groene vingers, die vanuit de omgeving de stad binnendringen. De derde en vierde laag worden gevormd door het groen langs de (cultuurhistorische) infrastructuurlijnen respectievelijk de recreatieve gebruiksruidtes. De centrale gedachte van het groenbeleid is dat de stedelijke hoofdgroenstructuur in essentie overeind moet worden gehouden, met name ter wille van het functioneren van de stad als geheel. Hieraan gekoppeld is het uitgangspunt dat een terughoudend beleid wordt gevoerd met het toevoegen van nieuwe bebouwing binnen de stedelijke hoofdgroenstructuur. Initiatieven moeten worden getoetst aan de groene functies die de stedelijke hoofdgroenstructuur ter plaatse moet vervullen. Om de stedelijke hoofdgroenstructuur de nodige 'robuustheid' te geven die een duurzame instandhouding mogelijk maakt, en om de gesignaleerde knelpunten op te lossen, zullen nog de nodige groenelementen ontwikkeld dienen te worden. Hierbij kan het gaan om zowel beeldgroen als gebruiksgroen en natuurgroen, waarbij vooral de laatste twee mede dienen ter versterking van de ecologische structuur van de stad.

Ter verwezenlijking van het gedachtegoed van het GBP en voortbordurend op het *Structuurplan* uit 1996 en de *Doorkijk-rapportage* uit 1997 zijn in het GBP 22 concrete groenprojecten opgenomen. De inzet is om deze projecten in de komende twaalf jaar tot uitvoering te brengen, waarbij het aan de verantwoordelijken in de drie van toepassing zijnde raadsperiodes wordt overgelaten om een concreet, van prioriteitstel-

ling voorzien programma op te stellen in de vorm van een *Meerjaren Investeringsprogramma*.

4. Stand van zaken van enige belangrijke projecten

De projecten zijn in het *Groenbeleidsplan* gegroepeerd naar onderling verband of gelijksoortige problematiek. De volgende thema's zijn hiervan het resultaat:

- Blauw-Groene projecten;
- Groene projecten in de centrumzone;
- Parken in de woonomgeving;
- Groen op bedrijventerreinen;
- Zwolle beter met bos en recreatie;
- Stadsranden;
- Recreatieve uitvalroutes;
- Voortgezette beleidsvorming.

Algemeen geldt dat bij bijna alle Zwolse projecten groen- en natuurontwikkeling en recreatiedoeleinden hand in hand gaan. De samenwerking en afstemming tussen deze twee sectoren binnen het Zwolse gemeenteapparaat is optimaal. De samenwerking en afstemming tussen groen en andere sectoren verloopt ook goed. Niet alleen zijn de verschillende beleidsnota's op elkaar afgestemd, er wordt ook in de praktijk bekeken hoe de sectoren elkaar van dienst kunnen zijn. Zo zijn 'hardere' sectoren steeds meer bereid groenonderdelen op te nemen in de exploitatiebegroting van hun projecten (rood betaalt groen), iets dat nog niet zo erg lang geleden een stuk moeilijker lag. Veel groenprojecten komen tot stand, omdat er kan worden meegelift met of ingespeeld op zich voordoende mogelijkheden. De meest voorkomende zijn het meeliften met een (integraal) ontwikkelingsplan of het inspelen op een bepaalde subsidiemogelijkheid. Af en toe komt het voor dat 'groen' het initiatief in financiële zin in eigen hand kan nemen. Op dit moment bijvoorbeeld, lijken B&W het project 'revitalisering stadsparken en bolwerken' zoveel prioriteit toe te kennen, dat het wellicht als 'nieuw beleid' gefinancierd en uitgevoerd kan gaan worden.

Een vijftal projecten valt op door de grootschaligheid en de omvang van de investeringen. Het gaat om twee 'Groene projecten in de centrumzone', in concreto het project Zwartewaterzone/Kamperpoort/Voorst A en het project Revitalisering stadsparken en bolwerken; twee 'Blauw-Groene' projecten, te weten IJsselzone en Revitalisering Westerveldse Aa; en tot slot de tweede fase van 'Zwolle beter met bos en recreatie'. Samen staan deze projecten voor circa f 75 miljoen in de boeken. Zij worden hieronder kort besproken en zijn ook weergegeven in afbeelding 4.1.

Zwarte Waterzone en Kamperpoort/Voorst A

Het project Zwarte Waterzone en Kamperpoort/Voorst A dient diverse doelen. Naast puur ecologische doelen (versterking van de ecologische structuur langs het Zwarte Water als schakel tussen de EHS en de groene bolwerken) gaat het om recreatie, wo-

nen en de (stedenbouwkundige en functionele) versterking van de relatie tussen de uitleglocatie Stadshagen en de Zwolse binnenstad. Uitvoering is voorzien in de periode 2002-2010.

Revitalisering stadsparken en bolwerken

De revitalisering van de stadsparken en de bolwerken moet een flinke impuls geven aan de waarde en het functioneren van een aantal stadsparken (met name Eekhout en de Wezenlanden) en andere groene plekken (de bolwerken). Beeldkwaliteit, beleevingswaarde en gebruikswaarde staan met name centraal. De uitvoering zal de gehele periode 1998-2010 beslaan.

Revitalisering Westerveldse Aa

De revitalisering van de Westerveldse Aa behelst het herstellen en verbeteren van de ecologische structuur en het vergroten van de recreatieve gebruiksmogelijkheden van dit gebied. Verbroken verbindingen worden hersteld, saneringsmaatregelen ten behoeve van de waterkwaliteit getroffen en nieuwe groen- en recreatieve voorzieningen aangelegd. Uitvoering vindt plaats in de periode 1998-2006.

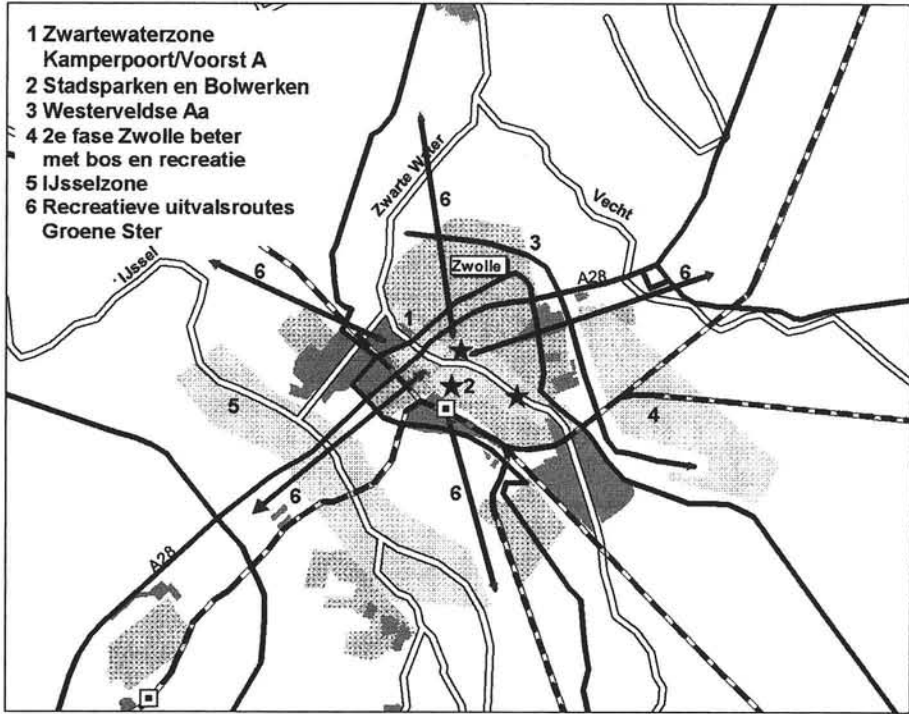
Tweede fase Zwolle beter met bos en recreatie

'Zwolle beter met bos en recreatie' is reeds in volle gang met de aanleg van 70 hectare bos tot 2003. De ambities reiken echter verder. Binnen het kader van de structuurplanaanduiding 'parklandschap' wordt de aanleg van nog eens 95 hectare bos nagestreefd. Ecologische en recreatieve motieven spelen een belangrijke rol. Omwille van de financiering en om Zwolle van vestigingsmilieus voor het topsegment van de woningmarkt te voorzien (zogenaamde buitenplaatsen), maakt ook woningbouw deel uit van het plan (rood betaalt groen). Er wordt een gefaseerde uitvoering in de periode 2002-2010 voorgesteld.

IJsselzone

Het project IJsselzone is tevens één van de Doorkijk-projecten. Met dit strategische project wordt gepoogd een versnelling aan te brengen in de ontwikkeling van een grootschalig natuurgebied. De IJsselzone is een open gebied dat een verbindingsschakel vormt tussen een aantal natuurgebieden en tevens deel uitmaakt van de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland. Natuurontwikkeling en recreatie zijn de belangrijkste ingrediënten van het project. Het streven is om de IJsselzone zowel in de Overijsselse als het Gelderse streekplan als grootschalig (te ontwikkelen) natuurgebied opgenomen te krijgen. In eerste instantie zal in overleg met de betrokken partijen een samenhangende visie voor het gehele gebied moeten worden opgesteld, hetgeen in de tweede helft van 1998 en 1999 zou kunnen gebeuren. Een alternatief zou zijn om het project c.q. het gebied op te delen in kleinere porties. Daadwerkelijke uitvoering is gepland in de periode 2002-2010. Voor de financiering wordt vooral gedacht aan rijks- en provinciale middelen.

Afbeelding B 1.4 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Zwolle

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens

5. Investering, partijen en uitvoeringsschema

De projectenlijst van het *Groenbeleidsplan* weerspiegelt de forse Zwolse ambities ten aanzien van het groen. Het investeringsvolume telt op tot ruim f 100 miljoen (zie ook tabel 5.1). Mogelijk komen er nog projecten bij die voortkomen uit de *Visie voor Wateren en Oevers*.

De projectenlijst van het *Groenbeleidsplan* is geen 'dichtgetimmerde' lijst waarvan de dekking al tot in de puntjes is geregeld of waarin reeds 'de tering naar de nering' is gezet. De meeste projecten bevinden zich nog in het idee- of planvoorbereidingsstadium. Mede hierom is aan de projecten nog geen prioriteitsvolgorde en dekking gekoppeld. Wel zijn, ter onderlinge vergelijking van de projecten, indicaties van kosten en beheersniveau aangegeven en in sommige gevallen de gewenste volgorde in tijd. Het streven is om de planning en uitvoering van de projecten tussen nu en 2010 te laten plaatsvinden: ongeveer de helft voor 2005 en de andere helft in de periode 2005-2010. Het is aan de gemeenteraad om een prioriteitsvolgorde aan te geven en een meerjarig investeringsprogramma ter verbetering van de stedelijke hoofdstructuur op te stellen. Ten aanzien van de dekking is voor elk project aangegeven welke partijen als kosten-drager zouden kunnen optreden. Veel wordt verwacht van het principe 'rood betaalt

Tabel B. 1.4 Groeninvesteringen in Zwolle: volume¹, dekking en tijdsplanning

Categorie	Investeringsvolume in miljoenen gulden van 1997					
		voor 2005	na 2005	Totaal gedekt	Totaal ongedekt	Totaal generaal
Groen en Recreatie	gedekt					
	ongedekt	50	48		98	98 ²
Sportgroen	gedekt					PM ³
	ongedekt					
Recreatieve fietsverbindingen	gedekt					
	ongedekt	1,1	1,2		2,3	2,3
Totaal		51,1	49,2		100,3	100,3

¹ De gepresenteerde bedragen zijn niet allemaal volledig. De kosten van sommige projecten zijn slechts gedeeltelijk begroot en er zijn nog een flink aantal PM-posten.

² Het *Groenbeleidsplan* is van zeer recente datum. De in het plan opgenomen projecten bevinden zich nog in een prematuur stadium. Toezeggingen ten aanzien van de dekking zijn er nog niet. Een meerjarig investeringsprogramma wordt voorbereid. Dit programma zal meer uitsluitel geven over de inzet van middelen door de gemeente en mogelijk andere partijen.

³ Er is een jaarlijks structureel onderhoudsbudget (dus *geen* investeringsbudget) voor sport- en recreatievoorzieningen van f 4 miljoen, evenals een jaarlijks budget van f 14 miljoen voor het beheer van het openbaar groen (gegevens 1997).

Bron: OTB-interpretatie gegevens van gemeente Zwolle (1998b).

groen': belangrijke delen van de groeninvesteringen zullen worden bekostigd uit de exploitatiebegroting van integrale projecten. Voorts wordt er voor diverse projecten gerekend op bijdragen van Rijk en provincie (bijvoorbeeld bos- en landschapbouwsubsidies). Van financiële participatie door marktpartijen in directe zin (dus niet via 'rood betaalt groen') worden minder hooggespannen verwachtingen gekoesterd. Per

project zal worden bekeken welke mogelijkheden voor participatie door de markt zich voordoen. Hierbij moet echter eerder in de sfeer van beheersconvenanten tussen gemeente en particulieren worden gedacht dan aan forse investeringsbijdragen.

ENSCHEDÉ

1. Inleiding

Met bijna 150.000 inwoners is Enschede één van de belangrijke stedelijke centra van oostelijk Nederland. De ontwikkeling van Enschede heeft lange tijd sterke parallellen vertoond met de groei, bloei en neergang van de textielindustrie. Met name in de groei- en bloeiperiode is de openbare ruimte van de stad en het ommeland verrijkt met de aanleg van stadsparken en landgoederen en een verfraaiing van de singelring. Tegenwoordig vervult de stad (samen met Hengelo) een belangrijke regionale centrumfunctie. De opkomst van de tertiaire en quartaire dienstensectoren - mede dankzij de katalysatorfunctie van de Universiteit Twente - doet het met de textielindustrie verbonden verleden langzaam maar zeker vergeten. Het aantrekkelijke landschap waarin de stad is gelegen, wordt gezien als een belangrijke kwaliteit voor de verdere ontwikkeling van de stad. Dit landschap, dat wordt gekenmerkt door afwisseling en kleinschaligheid, bezit belangrijke landschappelijke, natuurlijke, ecologische en cultuurhistorische waarden en vormt zelfs de belangrijkste reden voor een toeristisch bezoek aan Twente. Grotere en kleinere agrarische gebieden worden afgewisseld door houtwallen en boscomplexen, terwijl vanaf de aan de oostrand van Enschede gelegen stuwwal een stelsel van beken door het licht glooiende essenlandschap meandert. 'Enschede, stad in het groen' is een graag gebruikte kenschets, hoewel ook hier geldt dat als de verstedelijking van het landelijk gebied in hetzelfde tempo doorgaat als in de afgelopen decennia, het waarheidsgehalte van deze uitspraak in de komende decennia onder druk komt te staan.

2. Ruimtelijk beleid

Van oorsprong is Enschede een stad met een concentrische structuur. Doordat de stad in eerste instantie met name langs de radiale groeide, is er een lobbenstructuur ontstaan met groene wiggen tussen de stedelijke vingers. Pas met de bouw van Enschede-zuid in de jaren zestig is afstand genomen van het concentrische model.

Tegenwoordig heeft het voor Enschede relevante ruimtelijke beleid een sterke regionale component. De Stedenband Twente is in geografisch opzicht het meest omvattende kader. Het behelst het uitgroeien tot één langgerekt stedelijk gebied - van west naar

oost - van de gemeenten Wierden, Almelo, Borne, Hengelo, Enschede en Gronau in Duitsland. Het stedelijk knooppunt of de dubbelstad Enschede-Hengelo vormt van deze zogeheten Euregio het zwaartepunt. Het zijn met name deze twee steden die samen de taak en ambitie hebben om een euregionale motorfunctie te vervullen op economisch, cultureel en sociaal gebied. Door de regionale verstedelijkingsopgave primair in het stedelijk knooppunt op te vangen wordt niet alleen deze doelstelling ondersteund, maar kan ook verdere aantasting van het Twentse landelijk gebied en de Twentse natuur in belangrijke mate worden voorkomen. Duurzame ontwikkeling fungeert als belangrijk kader voor de taakstellingen van het stedelijk knooppunt. De gedachte is om de huidige groene zones tussen de diverse (stedelijke) kernen van de Stedenband te ontwikkelen tot ecologische verbindingszones, waarbij ook de rijke stadsranden niet zullen worden vergeten. Als onderdelen van een (regionale) Ecologische Hoofdstructuur verzorgen deze zones de verbindingen tussen de ecologische kernzones ten noorden en ten zuiden van de stedenband. De (regionale) Ecologische Hoofdstructuur staat op zijn beurt weer in directe relatie tot de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur. Een Milieu Effect Rapportage is opgesteld ter toetsing van de mogelijke uitbreidings- en stadsrandlocaties.

Een belangrijk uitgangspunt van het zogenaamde bandstedelijke ruimtelijke ontwikkelingsmodel is voorts dat verdere verstedelijking met name langs de hoofdasen van het regionale hoogwaardig-openbaar-vervoerstelsel zal plaatsvinden. Ook de Enschedese Vinex-locatie Eschmarke - met bijna 5.400 woningen de grootste in de Twentse regio - is aan dit stelsel gelegen, net ten oosten van de stad. Andere nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen in Enschede vinden de komende jaren vooral plaats bij de stadsentree vanaf rijksweg 35 en op binnenstedelijke locaties (met name op oude, in onbruik geraakte industrielocaties). Duurzame ontwikkeling staat daarbij hoog in het vaandel. Omwille van de toekomstige kwaliteit van het milieu en de leefomgeving blijft het ruimtelijk beleid gebaseerd op het principe van de compacte stad en wordt er grote waarde gehecht aan het behoud en de versterking van het landschap en de ecologie. Concrete voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld te vinden bij de ontwikkeling van de Vinex-locatie Eschmarke (ecozones) en in het zogenaamde Middengebied Enschede/Hengelo.

3. Groenbeleid

Het groenbeleid in de Enschedese context krijgt aandacht zowel in een aantal ruimtelijke documenten van algemene aard als in een sector-specifieke nota. Op het schaalniveau van de Stedenband Twente is de uit 1997 stammende publicatie *Meerwaarde door samenwerking* relevant. Hierin staat ten aanzien van het groen met name de kwaliteitsvraag in relatie tot de verstedelijkingsopgave van de Stedenband Twente centraal. In de *Intergemeentelijke Structuurschets Enschede/Hengelo* (1996) vindt een uitwerking plaats op het niveau van het stedelijk knooppunt. Op gemeentelijk niveau tenslotte, draait het om het *Groenstructuur-Actieplan* uit 1996.

3.1 Meerwaarde door samenwerking: groen in de Stedenband Twente

In de slotpublicatie van het zogenoemde 'synergieproject Stedenband Twente' wordt onderzocht hoe moet worden vormgegeven aan de verstedelijkingsopgave van de Stedenband Twente. Drie elementen staan centraal: de Vinex-woningbouwtaakstelling, het hoogwaardig openbaar vervoer (HOV) en de ecologische zones. Geconstateerd wordt dat de afgelopen decennia de dorpen en de subregionale kernen in Twente sneller zijn gegroeid dan de drie grote Twentse steden. Het Twentse landschap is hierdoor onbedoeld sterk verstedelijkt, waardoor leefmilieu, natuur en landschap onaanvaardbaar sterk onder druk zijn komen te staan. De toekomstige verstedelijking moet daarom vooral weer worden gebundeld, en wel langs de hoofdassen van het regionale hoogwaardig-openbaar-vervoerstelsel (zie ook de vorige paragraaf). Tegelijkertijd zouden de groene tussengebieden moeten worden ontwikkeld tot ecologische zones die de ecologisch waardevolle gebieden ten noorden en ten zuiden van de stedenband met elkaar verbinden. Hierdoor kan een op de Provinciale Ecologische Hoofdstructuur afgestemde regionale Ecologische Hoofdstructuur worden gerealiseerd, evenals een 'duurzaam en evenwichtig stadslandschap'. Een en ander werd ook al aangegeven in de gemeentelijke landschapsbeleidsplannen van Enschede en Hengelo. Belangrijke knelpunten staan een daadwerkelijke realisering echter nog in de weg, waaronder de financiering, een gebrek aan uitgewerkte plannen, de neiging om aan hardere sectoren meer belang te hechten en de complicerende factor dat het vaak om gemeentegrens-overschrijdende zones gaat.

3.2 De Intergemeentelijke Structuurschets Enschede/Hengelo

In de *Intergemeentelijke Structuurschets Enschede/Hengelo* worden de contouren geschetst van een duurzame hoofdstructuur voor het stedelijk knooppunt. Een belangrijke inzet is om het in aanzet aanwezige groene karakter van beide steden te versterken. Er wordt onderscheid gemaakt tussen een landschappelijke en een stedelijke hoofdstructuur. Mobiliteit en het terugdringen daarvan vormen een belangrijk leidraad voor het verstedelijkingspatroon. Daarnaast vormen de huidige en potentiële landschappelijke, ecologische en natuurwaarden van het landschap het kader voor de ruimtelijke ontwikkelingsmogelijkheden van zowel het landelijk als het stedelijk gebied. De Provinciale Ecologische Hoofdstructuur, die is opgebouwd uit kerngebieden, natuurontwikkelingsgebieden en verbindingszones, vormt samen met de visueel ruimtelijke structuur en de functionele structuur een belangrijk fundament voor een zogenaamde landschapsvisie voor het gebied. Deze visie schetst een duurzaam landschappelijk raamwerk op basis waarvan onder meer een betere samenhang kan worden aangebracht tussen de verschillende onderscheiden landschappelijke gebieden. Enkele van deze gebieden zijn het al genoemde stuwvalgebied, de Dinkelzone, het landelijk gebied tussen de steden en de kernen en de dekzandgebieden ten noorden en ten zuiden van de stedenrij. Het beeklopensysteem verbindt de gebieden met elkaar. Het landschap en het stedelijk knooppunt worden als één onlosmakelijk geheel gezien. Net als in de hiervoor besproken nota is een belangrijk uitgangspunt voor de stedelijke hoofdstructuur het handhaven van de ecologische verbindingszones tussen de steden en de kleinere kernen. Aan de tussengebieden Hengelo/Borne en Enschede/Glanerbrug

wordt prioriteit verleend als ecologische en landschappelijk waardevolle verbindingen. Ook het tussengebied Enschede/Hengelo komt in aanmerking voor versterking van de landschappelijke en ecologische waarden. Dit betekent overigens niet dat deze tussengebieden gevrijwaard blijven van verstedelijking: in het tussengebied Enschede/Glanerbrug is tevens de Vinex-locatie Eschmarke gepland en in het gebied tussen Enschede en Hengelo staan ook de uitbreiding van het Business & Science Park en de versterking van sport- en recreatiefuncties op stapel. Getracht wordt beide ontwikkelingen (versterking van landschap en ecologie en verdere verstedelijking) zodanig te laten plaatsvinden dat er zich wederzijds versterkende, synergetische processen gaan afspelen. Uitvoering moet plaatsvinden via het ontwikkelen van een noord-zuid gerichte ecologische verbingsstructuur en het treffen van beschermende maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater.

De blik verschuivend naar de bebouwde kom, wordt ingezet op het versterken van het in aanzet aanwezige groene karakter van de beide steden. Uitgangspunten zijn:

- het versterken van het groene imago en de entreebeleving;
- het vergroten van de recreatieve mogelijkheden binnen en aan de randen van de beide steden;
- het verhogen van de kwaliteit van de groenvoorzieningen;
- aandacht voor de samenhang tussen stedelijke groengebieden en het buitengebied;
- het aanvaarden en zo nodig versterken van de karaktersverschillen binnen de stedelijke groenstructuur.

Hiertoe wordt onderscheid gemaakt tussen groene gebieden en lijnelementen. Tot de groene gebieden worden gerekend de uitloopgebieden (landgoederen en landschapsdelen), de stadsdeelparken (Stroink/Smallenbroek in Enschede) en de stedelijke parken. De lijnelementen vormen de verbindende schakels tussen de groene gebieden. Zij bestaan uit laanbeplantingen langs ring- en uitvalswegen, groenzones langs autosnelwegen en groenzones langs beken.

Als concrete ontwikkelingen op het gebied van het groen worden in de structuurschets genoemd: de ontwikkeling van twee ecologische verbingszones op lokaal niveau in het tussengebied Enschede/Glanerbrug/Gronau (in relatie tot de realisatie van Eschmarke); de ontwikkeling van droge en natte ecologische verbingszones in het tussengebied Enschede/Hengelo; en tot slot diverse acties in de diverse landschappelijke gebieden die de steden omringen: ter realisering van een duurzaam landschappelijk raamwerk en ter bevordering van de samenhang tussen behoud en versterking van de landschappelijke waarden en het functioneel gebruik (onder meer bosaanplant, versterking natuur- en landschapswaarden, aanleg retentievijvers).

3.3 Het Groenstructuur-Actieplan

In het *Groenstructuur-actieplan* (GRAP) staan de toekomst van het openbaar groen in Enschede en de relatie van het groen met het omringende landschap centraal. Als deelsluitwerking van het streven naar een leefbare stad, wordt verbetering van de gebruiksmogelijkheden, de ecologische waarde en de ruimtelijke kwaliteit en structure-

rende werking van het openbaar groen voorgestaan. Het GRAP geeft een samenhangend toekomstbeeld voor het openbaar groen in hoofdlijnen en reikt de instrumenten aan waarmee de doelstellingen kunnen worden bereikt.

Geconstateerd wordt dat de problemen en ontwikkelingen die zich voordoen ten aanzien van het openbaar groen in en om de stad zoals deze worden beschreven in de discussienota Visie Stadslandschappen van het ministerie van LNV, ook voor Enschede van toepassing zijn. Daarnaast geldt voor Enschede specifiek dat het aanbod en de bereikbaarheid van de stedelijke parken te wensen overlaten en dat het langdurig korten op de onderhoudsbudgetten het groenbestand geen goed heeft gedaan. Voorts heeft het te lang ontbroken aan een totaalvisie op het groen.

Als basis voor de visie op het stedelijk groen worden de elementen genomen die de structuur van de Enschedese buitenruimte bepalen. Deze zijn:

- het landschap als onderlegger met zijn reliëf, beken en beplantingen;
- de groene wiggen en de stadsranden;
- de lijnvormige elementen, zoals wegen, kanalen en spoorlijnen;
- de bijzondere groengebieden in de stad, zoals parken en begraafplaatsen;
- het groen in de woonomgeving.

Versnippering, het bebouwen van de groene wiggen en het onzorgvuldig omgaan met de continuïteit van de lange lijnen vormen een bedreiging voor de structuur, de kwaliteit en de ordenende betekenis van het groen. Het realiseren van een groen netwerk dat door de stad wordt gevlochten, kan de bedreiging verminderen. In de hierbij behorende visie wordt aandacht besteed aan de groene wiggen en de stadsranden, de lijnvormige elementen, de bijzondere groengebieden en het groen in de wijken.

De groene wiggen

Ten aanzien van drie van de vier wiggen (de Hengelose, de Oldenzaalse en de Eschmarke wig) gaat het in de visie met name om behoud, het vrijwaren van verdere bebouwing, het verduidelijken van de contouren en het verbeteren van de toegankelijkheid. Bij de vierde wig - de Usseler wig - staan de ontwikkeling en manifestatie van de wig centraal, evenals het bevorderen van het recreatief medegebruik.

De stadsranden

De stadsranden dienen bij voorkeur contrastrijk te zijn om het ontstaan van rommelzones en de geleidelijke verdere uitbouw van de stad ten koste van waardevolle landschappen te voorkomen. Dit geldt in ieder geval voor de noordzijde van de stad. Aan de oostzijde zal de realisatie van de Vinex-locatie Eschmarke de stadsrand fors doen opschuiven. Aan de zuidzijde is de relatie tussen het landschap en de bebouwing in de wijken voor verbetering vatbaar. Aan de westzijde moet naar wegen worden gezocht om het hoogwaardige landschap te beschermen tegen de grote dynamiek en verstedelijkingsdruk die zich hier voordoen.

De lijnvormige elementen

Bij de lijnvormige elementen staat het herstellen van de continuïteit centraal. Versterking van de structurerende werking van deze elementen is een belangrijk doel. Hiertoe dienen met name de groene omzoming van de radialen en ringen van het wegennetwerk en het groen langs het spoortracé. Voorts verdient het Twentekanaal het om een meer publiek beleefbaar onderdeel van de openbare ruimte te worden. Hiertoe zouden (groene) verblijfsplekken langs het kanaal kunnen worden gerealiseerd. Het groene imago van Enschede tenslotte, zou op een betere manier langs de invalswegen of entrees bevestigd kunnen worden dan nu gebeurt.

De parken

De grote parken in Enschede zijn toe aan een nieuwe impuls. Hun oorspronkelijk karakter is in de loop der tijd enigszins verloren gegaan, waardoor ook de verscheidenheid tussen de parken is verminderd. Deze zou weer moeten worden teruggebracht door het verbinden van verschillende thema's aan de verschillende parken, zonder overigens het oorspronkelijk karakter van de parken te verloochenen. Herinrichting en reconstructie van delen van de parken is hiervoor noodzakelijk. De thema's waaraan wordt gedacht zijn: 'cultureel vermaak' voor het Volkspark, 'sportief' voor het Van Heek en Van Lochemsbleekpark, 'collectie' voor het Wooldrikspark en Blijdensteinpark, 'ambachtelijk educatief' voor het Abraham Lederboerpark en 'van cultuur tot natuur' voor het Wesselerbrinkpark. Om de spreiding van de parkvoorzieningen over de stad te verbeteren, komen een aantal plekken in aanmerking voor de ontwikkeling van nieuwe parken. Gedacht wordt aan een 'eigentijds en extravert' park in de Oldenzaalse wig en een klein park - De Cromhoff - bij de Zuidelijke Invalsweg. De nieuwe woonwijk Eschmarke krijgt een eigen park in combinatie met de centrale ecologische verbindingzone. Het Florapark en het Thomas Ainsworthpark komen in aanmerking voor renovatie. Voor twee grote algemene begraafplaatsen (de Wester en de Ooster) en twee voormalige begraafplaatsen wordt een verbreding van de gebruiksfunctie (wandelen) en de natuurfunctie voorgestaan.

Het groen in de wijken

Ten aanzien van het groen in de wijken gaat het met name om het versterken van samenhang, structuur en identiteit. Onder de voorstellen zijn het pleksgewijs introduceren van groen in de binnenstad ('groene oases') en het maken van een nieuwe (groen)inrichting in de vooroorlogse en sommige naoorlogse wijken.

Realisatie

Voor de realisatie van de voorgestane ontwikkelingen worden drie strategieën onderscheiden: een defensieve strategie als het gaat om behoud en bescherming; een offensieve strategie als er bepaalde nieuwe ontwikkelingen worden nagestreefd en als het initiatief of de financiering vanuit het GRAP wordt bepaald; en een coöperatieve strategie als de ontwikkeling van groen samen opgaat met andere stedelijke ontwikkelingen.

Een projectenlijst, een prioriteitstelling en een beschrijving van de te ondernemen activiteiten in het eerste jaar complementeren het GRAP (zie volgende paragraaf).

4. Stand van zaken enige belangrijke projecten

De projectenlijst van het GRAP omvat enige tientallen projecten. De projecten variëren van de concrete aanleg en herinrichting van gebieden tot het maken van (beheers)plannen. Voor elk project is aangegeven welke strategie er gehanteerd moet worden (offensief, defensief of coöperatief) en bij welke bronnen de financiering gezocht moet worden. Enkele belangrijke projecten zijn de ontwikkeling van de Usseler wig, de herinrichting van het Volkspark en het Wesselerbrinkpark (gekoppeld aan een woonomgevingsplan) en de aanleg en inrichting van het Park Oldenzaalse wig. Voorts wordt ook intensief aandacht besteed aan de stadsranden (zie ook afbeelding 4.1).

Usselerwig

Aan de westzijde van de stad zal, in samenhang met en in antwoord op de daar plaatsvindende stedelijke ontwikkelingen een nieuwe wig worden gerealiseerd. Het gebied kent nu een grotendeels agrarisch gebruik en is slechts beperkt toegankelijk. Om de ruimtelijke kwaliteit en de landschappelijke (belevings)waarde overeind te houden tussen de oprukkende infrastructuur (onder meer RW 35, aansluiting RW 35/RW 18) worden de Usselerses en de omringende velden en boerderijen ontwikkeld tot een markante groene wig. De inrichtingsvarianten lopen uiteen van het behouden van de huidige met aandacht voor extra groen en recreatief medegebruik, tot een gedeeltelijke opvulling met woningbouw met een landgoedachtig karakter en recreatief medegebruik.

Herinrichting Volkspark en Wesselerbrinkpark

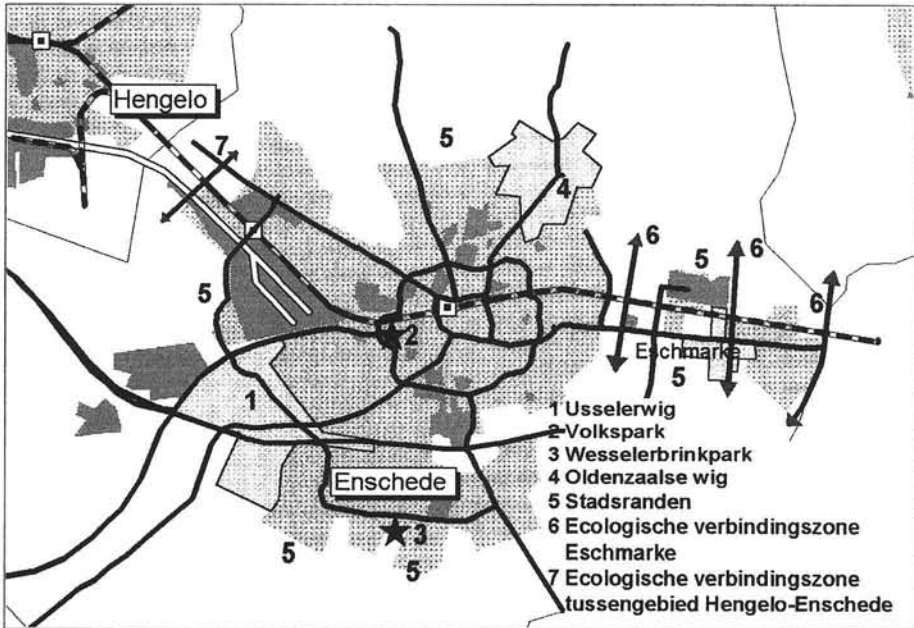
Verbetering van de toegankelijkheid, de toevoeging van eigentijdse elementen en het uitbouwen van de culturele vermaaksfunctie (gelegenheid voor bijzondere festiviteiten, cultuuruitingen enzovoort) staan centraal bij de herinrichting van het centraal gelegen Volkspark. Hiertoe dient een beheersplan met daarin een lange termijn visie te worden opgesteld.

Het stadsdeelpark Wesselerbrink ligt op de (zuid)grens van stad en buitengebied. Ondanks de aanwezigheid van een aantal aantrekkelijke en bijzondere elementen, wordt het park slechts matig gewaardeerd door de burgers. De relatie met de aangrenzende buurten is slecht, zowel in ruimtelijk als in functioneel opzicht. Sociale onveiligheid en vandalisme zijn een probleem. Een beheers- en ontwikkelingsplan waarin aan het thema 'van cultuur naar natuur' wordt vormgegeven, moet hierin verbetering brengen. Bedoeling is onder meer om de overgang van stad naar landschap expliciet zichtbaar te maken.

Ontwikkeling nieuw park in Oldenzaalse wig

Om de spreiding van parken over de stad te verbeteren komt onder andere de Oldenzaalse wig in aanmerking voor de ontwikkeling van een nieuw park. Hierbij wordt gedacht aan een bij uitstek 'eigentijds en extravert' stadspark, dat is gelegen op de stuwwal en waarin avontuurlijke speelgelegenheid en horeca een plaats krijgen.

Afbeelding B 1.5 Overzicht van enige belangrijke groenprojecten in Enschede

Bron: OTB-bewerking van gemeentelijke gegevens.

Stadsranden

De gemeente Enschede werkt nadrukkelijk mee aan twee landinrichtingsprojecten voor respectievelijk Enschede-Zuid en Enschede-Noord. Belangrijke elementen in deze landinrichtingsprojecten zijn de visies betreffende de stadsrand. De stadsrand moet in de gezamenlijke visie niet alleen een overgang zijn tussen stad en landschap, maar dient ook een eigen kwaliteit te krijgen. In de randen zitten nu al allerlei fraaie elementen. De opzet is om die én beter te verbinden én beter toegankelijk te maken. Landschapelijke, ecologische, agrarische en recreatieve elementen zullen daar een integraal onderdeel van moeten zijn. Er wordt min of meer gestreefd naar een soort kwalitatief hoogwaardig stadsrandpark.

5. Investing, partijen en uitvoeringsschema

In de periode tot 2010 is Enschede van plan circa f 30 miljoen te investeren in het groen in en om de stad. Verwacht wordt dat de helft van dit bedrag kan worden ondergebracht bij bestaande kostendragers zoals de Stedelijke Vernieuwing, de Binnenstadsontwikkeling, de exploitatie van de Vinex-locatie Eschmarke en andere ontwikkelingslocaties, en de landinrichting Enschede-zuid en -noord. Voor de andere helft - f 15 miljoen exclusief BTW en planvoorbereiding - biedt het huidige jaarlijkse onder-

Tabel B 1.5 Groeninvesteringen in Enschede: volume¹, dekking en tijdsplanning

Categorie	Investeringsvolume in miljoenen gulden van 1997					
		voor 2005	na 2005	Totaal gedekt	Totaal ongedekt	Totaal generaal
Groen en Recreatie	gedekt	9,5	9	18,5		30
	ongedekt	5,5	6		11,5	
Sportgroen	gedekt					PM
	ongedekt					
Recreatieve fietsverbindingen	gedekt					PM
	ongedekt					
Totaal		15	15	18,5	11,5	30

¹ De gepresenteerde bedragen zijn niet allemaal volledig. De kosten van sommige projecten zijn slechts gedeeltelijk begroot en er zijn nog een flink aantal PM-posten.

Bron: OTB-interpretatie gegevens van gemeente Enschede (1997 en 1998).

houdsbudget voor groen geen soelaas. Extra financiële middelen moeten worden vrijgemaakt. Hiertoe is de *Meerjaren Investering Groen* (MIG) in het leven geroepen. Het uitgangspunt is dat de voorgestelde maatregelen binnen een periode van vijftien jaar uitgevoerd moeten worden. Dit betekent dat er in het kader van het MIG jaarlijks

ruim *f* 1 miljoen zou moeten worden vrijgemaakt. Het gemeentebestuur heeft hiervan onlangs twintig procent toegezegd. De overige tachtig procent blijft vooralsnog zonder dekking. Er wordt echter op allerlei manieren getracht alternatieve bronnen aan te boren, bijvoorbeeld door de verkoop van snippers groen aan particulieren en door het inzetten van de zogenaamde 'Iepengelden'.

In de groenbeheerssfeer gaat jaarlijks *f* 1,5 miljoen om.

VERSCHEENEN IN DE SERIE STEDELIJKE EN REGIONALE VERKENNINGEN

1. E. Louw, 'Vastgoedmarkt en ruimtelijke spreiding van kantoren, literatuurverkenning en hypothesevorming'
1993/130 blz./ISBN 90-6275-865-7/f 35,-
2. L. Quist, 'Randstad Overleg Ruimtelijke Ordening, een onderzoek naar interprovinciale samenwerking'
1993/145 blz./ISBN 90-6275-875-4/f 40,-
3. H. Priemus en H. van der Wusten, 'Ruimtelijke en bestuurlijke inrichting van de Randstad'
1993/215 blz./ISBN 90-6275-873-8/f 56,-
4. J. van der Heijde, 'Doorwerking van de VINEX op provinciaal niveau, ruimtelijk beleid, woningbouw en bedrijfslocaties'
1994/173 blz./ISBN 90-6275-913-0/f 42,50
5. E. Louw, 'De vastgoedmarkt op locatie, processen bij de realisatie van kantorenlocaties'
1994/136 blz./ISBN 90-407-1024-4/f 37,50
6. P.J. Boelhouwer, H.M. Kruythoff en H. Priemus, 'Beleid voor de grote stad in de toekomst'
1995/242 blz./ISBN 90-407-1172-0/f 70,-
7. E. Louw, H. Olden en H. Priemus, 'Op weg naar herontwikkeling van de Plaspoelpolder'
1996/69 blz./ISBN 90-407-1231-8/f 20,-
8. E. Kalle, H. Kruythoff, V. Breuking en R. Teule, 'Zorg om naoorlogse stadsvernieuwingswijken'
1996/199 blz./ISBN 90-407-1340-5/f 35,-
9. B. den Hollander, H. Kruythoff, R. Teule, 'Woningbouw op VINEX-locaties: Effect op het woon-werkverkeer in de Randstad'
1996/213 blz./ISBN 90-407-1346-4/f 55,-
10. R. Teule, 'Inkomen, doorstromen en uitsorteren: arm en rijk op de Nederlandse grootstedelijke woningmarkt'
1996/333 blz./ISBN 90-407-1345-6,f 90,-
11. J.W. Konings, H.M. Kruythoff, C. Maat, 'Woningdichtheid en mobiliteit. Woon-werkverkeer op nieuwbouwlocaties in de provincie Noord-Brabant'
1996/113 blz./ISBN 90-407-1394-4/f 33,50

12. E. Louw, 'Kantoorgebouw en vestigingsplaats. Een geografisch onderzoek naar de rol van huisvesting bij locatiebeslissingen van kantoorhoudende organisaties'
1996/246 blz./ISBN 90-407-1395-2/f 65,-
13. E. Kalle en R. Teule, 'Voortdurende zorg om stadsvernieuwing'
1997/ISBN 90-407-1414-2/f 25,-
- 13a. E. Kalle en R. Teule, 'Voortdurende zorg om stadsvernieuwing: bijlagenboek'
1997/ISBN 90-407-1413-4/f 25,-
14. H. Priemus, E. Kalle, R. Teule, 'De stedelijke investeringsopgave: naar vitale, ongedeelde en duurzame steden in Nederland'
1997/ISBN 90-407-1457-6/f 55,-
15. B.W. Lambregts en M. Spaans, 'Ontwikkeling en financiering van publiek stedelijk vastgoed in België, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië'
1997/ISBN 90-407-1637-4/f 35,-
16. H. Priemus, R.C. Kloosterman, B.W. Lambregts, H.M. Kruythoff, J. den Draak, 'De stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd. Naar economische vitaliteit, bereikbaarheid, sociale cohesie en duurzaamheid'
1998/ISBN 90-407-1706-0/f 115,-
- 16a. H. Priemus, R.C. Kloosterman, B.W. Lambregts, H.M. Kruythoff, J. den Draak, 'De stedelijke investeringsopgave 1999-2010 gekwantificeerd. Samenvatting'
1998/ISBN 90-407-1707-9/f 10,-
17. H. Priemus, I. van Aalst, E. Louw, 'Implicaties van een vrije grondmarkt en een intensieve stedelijke herstructurering. Nederland 2030 revisited'
1998/ISBN 90-407-1744-3/f 32,50,-
18. H. Priemus en C. Maat, 'Ruimtelijk en mobiliteitsbeleid: interactie van rijksinstrumenten'
1998/ISBN 90-407-1788-5/f 27,50

Het idee van de compacte stad maakt stilaan plaats voor dat van de complete stad. Erkend wordt dat de stedeling ook behoefte heeft aan recreatiemogelijkheden en biodiversiteit in zijn directe woon- en werkomgeving. Om de aantrekkelijkheid van de steden voor hun (potentiële) bewoners en gebruikers te vergroten, wordt er gezocht naar een nieuwe verhouding tussen rood (bebouwd) en groen (onbebouwd).

Het Onderzoeksinstituut OTB van de TU Delft onderzoekt welke ambities de 21 middelgrote steden die in het Grote-Stedenbeleid participeren, koesteren ten aanzien van het groen in - en om - hun stad. Aan de hand van vijf voorbeelden, te weten Nijmegen, Schiedam, Tilburg, Zwolle en Enschede, laat de studie zien dat de steden reeds concreet en met succes bezig zijn om voor het groen in en om de stad een grotere plaats in te ruimen dan voorheen. Tal van nieuwe ontwikkelingen en herinrichtingsprojecten staan op stapel om recreatieve, esthetische en ecologische doeleinden te ondersteunen.

Aan deze groene dadendrang hangt echter ook een prijskaartje. Voor de periode 1999-2010 bedraagt de groene investeringsbehoefte van de 21 steden circa f 100 miljoen per jaar. Om in deze behoefte te voorzien en om de ambities waar te kunnen maken, is het noodzakelijk dat naast de bijdragen vanuit de gemeenten, ook de investeringsstromen vanuit het Rijk en de marktpartijen zich nadrukkelijker op het stedelijk groen gaan richten.

ONDERZOEKSINSTITUUT OTB
TECHNISCHE UNIVERSITEIT DELFT

ISBN 90-407-1811-3

9 789040 718113

3024685